

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MARSHALL PLANI VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

İrem YÜCEL

Ankara 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MARSHALL PLANI VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

İrem YÜCEL

Ankara 2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MARSHALL PLANI VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tülay Ercoşkun

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2018)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMA LİSTESİ.....	IV
EKLER LİSTESİ.....	VI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM MARSHALL PLANI (1947)	4
1.1 Planın Hazırlanması ve İçeriği	4
1.1.1 Truman Doktrininin ve Marshall Planı'nın Ortaya Çıkış Süreci	4
1.1.2 Türkiye'nin Truman Doktrinindeki ve Marshall Planı'ndaki Yeri	7
1.2 Marshall Planı Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkileri.....	10
1.2.1 Amerikalı Uzmanların Ziyaretleri ve Türkiye'ye Önerileri	10
1.2.2 Türk Basınında Amerikan Kamuoyunun Gözüyle Marshall Planı	17
İKİNCİ BÖLÜM MARSHALL YARDIMI KAPSAMINDA ALINAN YARDIMLAR.....	24
2.1 Ziraat.....	26
2.2 Askeri.....	31
2.3 Mali.....	43
2.4 Bayındırlık	49
2.5 Madenler	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MARSHALL PLANI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ.....	64
3.1 Hükümet Politikalarına Yansıması	64
3.1.1 Hükümetin Ekonomi Politikalarına ve Dış Siyasetine Yansıması	64
3.1.2 Bakanların Amerika ve Marshall Planı ile İlgili Beyanları	77

3.1.3	Marshall Planına ve Hükümete Yöneltilen Eleştiriler.....	86
3.2	Sosyo - Ekonomik Etkileri	98
3.2.1	Kalkınma Planları ve Reçeteleri.....	98
3.2.2	Türk Demokrasi Hayatına Etkileri	104
3.2.3	Türk Kamuoyunda Yükselen Amerikan Etkisi	116
	SONUÇ	126
	KAYNAKLAR.....	133
	EKLER	140
	ÖZET.....	166
	ABSTRACT	168

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünya düzeninde Türkiye'nin aldığı kararlar ve bu kararlarla birlikte yaşadığı değişim incelenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'ne karşı dünya siyasetinde karar verici olma politikasıyla ortaya çıkardığı Marshall Planı, Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısında bazı değişikliklerin yolunu açmıştır. Bu tez çalışmasında, yaşanan bu gelişmelerin Türk basınının bakış açısından anlatılması hedeflenmiştir.

Truman Doktrini ve Marshall Planı birçok defa, çeşitli akademik çalışmalarda incelenmiştir. Bu tez çalışmasında, İkinci Dünya Savaşı sonrası, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı'nın kapsadığı dönem olan 1945 – 1950 yılları çalışılmıştır.

Hazırlanmış olan bu tez çalışması, Giriş, Üç Bölüm, Sonuç, Kaynakça ve Eklerden oluşmaktadır. Marshall Planı'nın ortaya çıkışına kadar yaşananları ve Türkiye'nin bu plana dâhil olmak istemesindeki ana nedenleri anlatabilmek için İkinci Dünya Savaşı ve sonrası, Giriş Bölümü'nde yer almaktadır. Truman Doktrini'nin ve Marshall Planı'nın konu edinildiği Birinci Bölümde, Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında görev alan Amerikalı uzmanların Türkiye'deki çalışmalarına yer verilmiştir. İkinci Bölümde ise Marshall Planı çerçevesinde alınan yardımlar zirai, askeri, mali, bayındırlık ve maden alanlarında gruplandırılarak anlatılmıştır. Üçüncü Bölümde ise Marshall Planı'yla birlikte kabul edilen Amerikan iktisadi ve siyasi yaklaşımının Türkiye'de yaşanan değişimlere etkisi, hükümet politikalarına olan yansımaları ve sosyo – ekonomik etkileri incelenmiştir.

Marshall Planı daha önce sıklıkla çalışılan bir konu olmuştur. Bu çalışmada ise ağırlıklı olarak şu sorulara cevap verilmesi hedeflenmiştir;

- Marshall yardımı çerçevesinde alınan yardımların çeşitliliği ve miktarı nedir?

- Alınan yardımların Türk ekonomisine etkisi nedir?
- Marshall Planı'nın Türk Dış Politikasına olan etkisi nedir?
- Plana dâhil olma hedefinin ve sonrasında yardımlardan istifade etmenin Türk demokrasisine olan etkisi nedir?
- Sovyet Birliği'yle olan ilişkinin ve komünizmin algılanmasının Amerika Birleşik Devletleri'yle gelişen ilişkilerin ve Batı Bloğuna dâhil olma hedefinin etkisi nedir?
- ABD'yle gelişen ilişkilerin, değişen uluslararası ortamın ve alınan yardımların Türk toplumunda yaşanan değişimlere etkisi nedir?

Bu tez çalışmasında 1945-1949 yılları arasında yayım hayatında bulunan farklı siyasi görüşlere sahip ulusal, yerel gazeteler ve 1945-49 yıllarında çıkan ulusal dergilerin yanında üniversitelerin yayımladığı dergiler incelenmiş, bu kapsamda Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Milli Kütüphane arşivlerinden istifade edilmiştir. Bu süreçte çeşitli kitaplardan, makalelerden, tezlerden ve internet sayfalarından yararlanılmıştır. Ayrıca bakanların ve muhalefetin ABD'yle olan ilişkiye ve Marshall Planı'na olan bakış açılarının anlaşılabilmesi için VII ve VIII. Dönem Meclis tutanakları incelenmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında bana her türlü yardımda bulunan değerli tez danışmanı hocam Doç. Dr. Tülay Ercoşkun'a ve kısıtlı zamanını bana ayıran ve her süreçte destek veren kıymetli hocam Prof. Dr. Neşe Özden'e, arşiv çalışmaları süresince yardım eden ve desteğini gösteren Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ile Milli Kütüphane çalışanlarına, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde görev yapan akademik ve idare personele, bu süreç boyunca bana güvenen başta ailem ve nişanlıma, yüksek lisans tezi yazma deneyimlerini paylaşan arkadaşlarım Fazlı Hirasioğlu ve Neşe Sülekli'ye, son olarak da tez yazmamı destekleyen müdürüm Pervin Ünlükaya'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Doc. Dr. Tülay Ergoşkun

Tez

ORIJINALLIK RAPORU

% 11	% 10	% 5	% 6
BENZERLIK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	issuu.com İnternet Kaynağı	% 1
2	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
4	www.byegm.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
5	www.journals.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
6	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<% 1
7	Submitted to Esenyurt University Öğrenci Ödevi	<% 1
8	siyasetin-pusulasi.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1

KISALTMA LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
a.g.g.	Adı geçen gazete
a.g.t.d.	Adı geçen tutanak dergisi
A.P.	Associated Press Haber Ajansı
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
Dr.	Doktor
DTCF	Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
IMF	Uluslararası Para Fonu
MTA	Maden Teknik Arama
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Prof. Dr.	Profesör Doktor

s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi

EKLER LİSTESİ

EK- 1 YENİ SABAH, 06.02.1948 - ANKARA'YA DAVET EDİLEN İKİ AMERİKALI DANIŞMANIN ZİYARETİ HAKKINDA	140
EK- 2 AKŞAM, 16.09.1948 - SENATÖR FULBRIGHT'IN TÜRKİYE VE ABD ARASINDAKİ İLİŞKİLER HAKKINDAKİ AÇIKLAMALARI	141
EK- 3 AKŞAM, 16.09.1948 - SOVYET ELÇİSİ LAVRİÇEV'İN AMERİKAN YARDIMI İLE İLGİLİ HASAN SAKA'YA İLLETTİĞİ GÖRÜŞLERİ	142
EK- 4 ULUS, 24.04.1948 - ESAT TEKELİ'NİN "ZİRAİ KALKINMA TEDBİRLERİ" BAŞLIKLİ KÖŞE YAZISI.....	143
EK- 5 ZAFER, 13.09.1949 - İZMİR TİCARET ODASINDA GERÇEKLEŞEN TOPLANTIDA RUSSELL DORR VE ODA ÜYELERİNİN KONUŞMALARI.....	144
EK- 6 AKŞAM, 15.04.1948 - ABD'DEN ALINAN BOMBARDİMAN UÇAKLARI	145
EK- 7 AKŞAM, 11.01.1948 - ABD'DEN ALINAN GEMİLER.....	146
EK- 8 AKŞAM, 15.07.1948 - A.D.D. ADLİ YAZARIN ABD'DEN ALINAN KRUVAZÖRLER VE TÜRKİYE'NİN İHTİYACI OLANLAR GEMİLERLE İLGİLİ YAZISI.....	147
EK- 9 AKŞAM, 09.10.1948 - BOĞAZ'DA GERÇEKLEŞEN ASKERİ TATBİKAT	148
EK- 10 AKŞAM, 05.10.1948 - EKİM 1948'E KADAR ALINAN ASKERİ YARDIMLARIN MİKTARLARI	149
EK- 11 AKŞAM, 21.04.1948 - MARSHALL PLANI ÇERÇEVESİNDE YAPILAN GARANTİ ANLAŞMASI HAKKINDA.....	150
EK- 12 ZAFER, 14.10.1949 - AMERİKAN İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ DANIŞMA MECLİSİ ÜYESİ JOHNSTON'UN AMERİKAN SERMAYESİNİN YATIRIM YAPMASI İÇİN GEREKLİ GÖRDÜĞÜ ŞARTLAR.	151
EK- 13 AKŞAM, 03.01.1948 - BAYINDIRLIK BAKANI KASIM GÜLEK'İN AÇIKLAMASI.....	152

EK- 14 ULUS,18.11.1948 - AMERİKA YOLLAR İDARESİ BAŞKANI HILTS'İN TÜRKİYE'DE TAKİP EDİLECEK YOL PLANI İLE İLGİLİ AÇIKLAMASI.....	153
EK- 15 AKŞAM, 11.04.1948 - ULAŞTIRMA KONULARI HAKKINDA HÜSNÜ SADİK DURUKAL'IN KÖŞE YAZISI	154
EK- 16 VATAN, 26.02.1949 - AVRUPA KALKINMA PROGRAMINDA TÜRKİYE'DEKİ MADENLERİN İŞLETİLMESİ HAKKINDA	155
EK- 17 VATAN, 26.02.1949 - İSTANBUL'DA TOPLANAN İKTİSAT KONGRESİ.....	156
EK- 18 ULUS, 23.11.1949 - ABD'NİN ANKARA BÜYÜKELÇİSİ WILSON'UN AÇIKLAMALARI ..	157
EK- 19 AKŞAM, 25.02.1948 - DIŞİŞLERİ BAKANI NECMETTİN SADAK'IN AÇIKLAMALARI	158
EK- 20 AKŞAM, 26.01.1948 - DP MİLLETVEKİLİ AHMET OĞUZ'UN CHP HÜKÜMETİNE OLAN ELEŞTİRİLERİ	159
EK- 21 AKŞAM, 17.01.1948 - HAZIRLANAN İKTİSADİ PROGRAMLAR	160
EK- 22 VATAN, 28.02.1948 - A.P. 'İN TÜRKİYE'DEKİ BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ İLE İLGİLİ HABERİ .	161
EK- 23 AKŞAM, 05.03.1948 - HOLLYWOOD YILDIZI JIMMY DURANTE İLE İLGİLİ HABER	162
EK- 24 AKŞAM, 09.02.1948 - HOLLYWOOD HABERİ	163
EK- 25 ULUS, 08.08.1948 - G. MARSHALL'IN EŞİ KATHERİNE T. MARSHALL'IN MEKTUBU ...	164
EK- 26 AKŞAM, 11.04.1948 - AMERİKA'DAKİ KADIN VE ERKEĞİN YAŞAMI İLE İLGİLİ HABER.	165

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı, 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlamış görünmekle beraber; aslında İngiltere'yle Almanya'nın yani Avrupa'nın en büyük denizci ve sömürgeci devletiyle en güçlü kara devleti arasında, dünya siyasetinin yürütülmesi bakımından doğrudan doğruya bir anlaşmaya varılamamış olmasından çıkmıştı.¹ Hitler Almanya'sının saldırgan ve yayılcı siyaseti tüm Avrupa'yı, Afrika'yı ve Uzak Doğu'yu içine alan ve altı yıl sürecek bir savaşla son bulmuştu. Ağustos 1941'de Churchill ve Roosevelt'in savaş sonrasında barış için takip edecekleri politikayı belirleyen ve daha sonra Birleşmiş Milletlerin temelini oluşturacak Atlantik Bildirisi'ni imzalamış, ABD'de de tarafsızlık politikasını daha savaşa dâhil olmadan terk etmişti.²

Müttefiklerin Normandiya Çıkartması başarılı olduktan sonra, 30 Nisan'da Hitler intihar etmiş ve Almanya 7 Mayıs tarihinde resmen teslim olmuştu.³ 6 Ağustos 1945 tarihinde ABD, Japonya'nın Hiroşima ve Nagasaki kentlerine atom bombası atmış, Japonya, 2 Eylül 1945 tarihinde kayıtsız şartsız teslim olmasıyla İkinci Dünya Savaşı sona ermişti.⁴

Savaşın sona ermesi Avrupa'da barış ve dengenin oluşmasına yetmemişti. Avrupa, savaş yıkımının yanında Sovyet kuvvetlerinin Avrupa'da ilerleyişle mücadele etmek zorunda kalmıştı.⁵ Sovyet ilerleyişi ve komünizm ideolojisi, devletleri ittifaklara yöneltmiş, bu yöneliş de Soğuk Savaş döneminin de başlanmasına neden olmuştu.

¹ Dr Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1999)**, Filiz Kitapevi, 2000, s.597.

² Baskın.Oran, **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, 2005, s. 413.

³ **Türk Sözü gazetesi**, 02.05-08.05.1945.

⁴ Liddell Hart, **II. Dünya Savaşı Tarihi 2**, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s.735.

⁵ Yavuz Güler, **Marshall Planı ve Türkiye'de Marshall Planı'nın Uygulanışı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı Doktora Tezi, 2009, s.11.

1 Eylül 1939 günü Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı başladığında Türkiye'nin temel endişesi, ulusal egemenliğini ve toprak bütünlüğünü koruyarak bu süreci atlatabilmek olmuştur.⁶ Türkiye'nin ana hedefi savaşa girmemek ve işgale uğramamak olmuştur çünkü Şevket Süreyya Aydemir'in de dediği gibi; "...*hemen bütün eksiklerini dışarıdan tamamlayan Türkiye gibi açık ve az gelişmiş milletler için aslında hiçbir zaman bir askeri sır yoktur.*"⁷ Yaşanacak bir savaşta en büyük tehdit olarak görülen Sovyetlere karşı yetersiz ve yalnız bir orduyla karşı koymak zorunda kalma ihtimali Türkiye'yi güvenlik endişesiyle baş başa bırakmıştı.

Bu süreç Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı müttefiklerin ve mihver devletlerinin Türkiye'yi kendi saflarında savaşa sokmak için uyguladıkları baskılarla geçmişti.⁸ 1943 yılı itibariyle de durağan durumda diyebileceğimiz Türk-Sovyet ilişkileri yerini Sovyetlerin sert tutumuna bırakmıştı. Türkiye'nin savaşa katılmama yönündeki politikası, müttefikler tarafından tepkiyle karşılanmış ve Türkiye savaş sonrası düzeni temsil eden Birleşmiş Milletler örgütüne üye olabilmek için 1945 Şubat'ında Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmek zorunda kalmıştı.⁹ 19 Mart 1945 tarihinde gerçekleşen Molotov - Sarper görüşmesinde Sovyetler, Doğu sınırının yeniden düzenlenmesi (Kars-Ardahan'ın Sovyetlere verilmesi), Boğazların ortak savunulması ve Montreux Sözleşmesi'nin yeniden görüşülmesi taleplerini Türkiye'ye iletmişlerdi.¹⁰ Savaş boyunca hissedilen Sovyet tehdidi somut olarak savaş sonrasında Türkiye'nin dış politikasını şekillendirmiş, Türkiye'yi doğu ile batı arasında taraf seçmeye zorlamıştı.

⁶ B. Oran, 2005, s. 399.

⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam II. Cilt 1938-1950**, 2016, Remzi Kitapevi, s.130.

⁸ Yusuf Sarımay, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya girişi (1939-1952)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988, s. 20.

⁹ Dr. Mücahit Özçelik, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 28 Yıl: 2010/2, s. 265-266.

¹⁰ Barış Ertem, **Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk – Sovyet İlişkileri (1939 – 1947)**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 3/11, Spring 2010, s. 266.

Sovyetlerin savaş sonrası politikalarının, arlık Rusya'nın coğrafi esaslı politikasına dayandığını yazan Gazette de Lausanne'nın haberini alan Vakit gazetesi, Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki taleplerinin şaşırtıcı olmadığı görüşünü sayfalarına taşımıştı.¹¹ Sovyetlerin stratejisi İran üzerinden Basra Körfezine inmek, Türkiye üzerinden de, Türkiye'nin güney doğusundaki Arap devletlerine ulaşmak olmuştu. Boğazların Sovyetlerle ortak yönetimde olmasını istemelerinin nedeni, Karadeniz'in hâkimiyeti ve Akdeniz'e ulaşma gibi sebeplerdi.

Türkiye, yaşadığı güvenlik endişesiyle ordusunu hazır tutmak zorunda kalmış ancak aynı zamanda iktisadi kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek istemişti. Güvenlik endişesini gidermek, aradığı kaynağı sağlamak için dünya siyasetinde Sovyetlere karşı demokrasiyi ve serbest ekonomiyi savunan Birleşik Devletleri'nin oluşturduğu Truman Doktrini ve Marshall Planı Türkiye'nin beklediği gelişmeler olmuştu.

¹¹ Vakit gazetesi, 07.09.1946.

BİRİNCİ BÖLÜM MARSHALL PLANI (1947)

1.1 Planın Hazırlanması ve İçeriği

1.1.1 Truman Doktrininin ve Marshall Planı'nın Ortaya Çıkış Süreci

Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla kutuplaşan dünya, iki süper gücün yani ABD ile SSCB'nin kendi eksenini etrafında taraftar ve etki alanı oluşturmaya başlamasına tanık olmuştu. Savaş sona ermeden Amerika'da toplanan konferansta kapitalist sistemin dünyada yaygınlaşması yönündeki Bretton Woods¹² kararları alınmıştı.¹³ Bu sisteme göre, dünya ticaretini serbestleştirecek uluslararası ticari ve mali sistem kurulacak ve IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlarla bu sistem yürütülecekti. Batıyla arasına tampon koymak isteyen Sovyetlerse, Doğu Bloğunda ortaya çıkan komünist hükümetlerle işbirliği yaparak Moskova'yla ideolojik bağı yaratan Kominform'u oluşturmuştu.¹⁴ Savaş sonrası dönemde Sovyetlerin Doğu Avrupa'da yayılmaya başlaması, Amerika'nın da Sovyetlerle işbirliği yapma beklentisini boşa çıkarmış ve Amerika'yı Sovyetlere karşı harekete geçmeye itmişti.¹⁵ Bu kapsamda ABD'ye göre savaş sonrasında ekonomik sorunlar yaşayan Avrupalı devletlerin diğer bir sorunu da Sovyetlerin yaydığı komünizm tehlikesiydi, bu tehlikeye karşı da Avrupa'nın bağımsız devletleri bir araya gelmeliydi.

Birleşik Devletleri'nin dış politikasına göre, SSCB'nin yayılması karşısında, Avrupa maddi ve manevi olarak güçlendirilmeliydi.¹⁶ Sovyetlerin komünizm ideolojisini yaymasını engellemek içinse Avrupa'nın yaşadığı işsizlik, enflasyon gibi iktisadi

¹² 1944 yılında toplanan Bretton Woods Konferansı'nda; sabit kur sistemi kabul edilmiş, ABD doları altına konvertibilitesi olan tek para birimi olmuş ve dolar rezerv para olarak kabul edilmişti. Yrd. Doç. Dr. İsmail Cem Ay, **II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri: 1946 İvedili Sanayi Planı ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nın karşılaştırmalı Analizi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Vol:62, Iss. 1, 2012, s. 149.

¹³ **Türk Sözü gazetesi**, 27.04.1945.

¹⁴ B. Oran, 2005, s. 483.

¹⁵ Doç. Dr. Türkkaya Ataöv, **Amerika, NATO ve Türkiye**, Aydınlik Yayınevi, 1969, s.97-98lr.

¹⁶ Kur. Yb. Cemal Aydınalp, **Marshall Planı**, Askeri Mecmua (29), 1948, s. 165.

sorunlarla mücadele edilmesi gerekmişti. Mücadele için öncelikle IMF yoluyla istikrar programları, iki taraflı anlaşmalar, Dünya Bankasının sağlayacağı imar planları denenmiş ancak kalıcı çözümün bütün ülkeleri içine alacak bir program dâhilinde var olacağına karar verilmişti.¹⁷

Avrupa devletlerinin Sovyet yayılmasına karşın Amerikan yardımıyla desteklenmesi yanında Orta Doğu'nun benzer bir tehlike içerisinde olduğu İngiltere'nin¹⁸ de çabalarıyla gündeme gelmişti. İngiliz ve Amerikan basınında Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki talepleri ile ilgili "*Boğazları kontrol eden aynı zamanda Türkiyeninde hakimi demektir.*"¹⁹ tespiti yer almıştı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı Orta Doğu Dairesi müdürü Anderson, Orta Doğu'nun doğu ile batı arasındaki yolların güvenliği için askeri bir öneme sahip olduğunu ve ortaya çıkabilecek üçüncü bir dünya savaşına engel olmak için bu bölgenin ihtiyacı olan ekonomi ve mali yardımlarda bulunacaklarını söylemişti.²⁰ Bu kapsamda Truman, Orta Doğu'nun düzeninin korunması için Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması yönünde Kongre'ye teklif vermiş, Kongre de Yunanistan'a 300 milyon, Türkiye'ye de 100 milyon dolar yardımı kabul etmişti.²¹ Soğuk Savaş'ın başlamasında Amerika'nın Sovyet yayılmasına karşı önlem almaya karar vermesiyle birlikte iki kutuplu dünya siyasetine geçilmesinde etkili bir unsur olmuştu.

Savaş sonrasında Avrupa'nın durumunun Amerikalıların bakış açısıyla özetlemek gerekirse, savaşın getirdiği yıkım Avrupa'da kargaşa yaratmış, Sovyetlerin Avrupa'nın bu çökmüş durumundan yararlanarak komünist ideolojiyi Avrupa'ya yerleştirme tehlikesi doğmuştu. Alım gücü düşen Avrupa, üretim fazlası olan Amerika için ekonomik sıkıntı demektir ve Avrupa'ya ekonomik yardımda bulunularak kalkındırılması, ithalat gücünün

¹⁷ Recep Kılıç, **Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türk Basımına Yansımaları(1947-1951)**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2015, sy.61.

¹⁸ Churchill, Sovyetlerin Türkiye'den toprak talebinde bulunmasını ve Boğazlardan üs istemesini Orta Doğu'daki sömürgelerine karşı bir tehdit olarak görmüştü. Dr. R.Uçarol, 2000, s. 668.

¹⁹ **Türk Sözü gazetesi**, 04.09.1946.

²⁰ **Türk Sözü gazetesi**, 24.09.1946.

²¹ Prof. Dr. F. Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016, s.397.

arttırılması Amerika için zorunlu hale gelmişti. Amerika'yı yardım programı hazırlamaya iten de bu unsurlar olmuştu.²²

Dışişleri Bakanı Marshall, 5 Haziran 1947 tarihinde Avrupa'nın iktisadi kalkınması için yaptığı ünlü konuşmasında, öncelikle devletlerin bir araya gelerek kalkınma için bir plan hazırlamalarını ve planın raporunu ABD'ye bildirmelerini istemişti.²³ Marshall'ın çağrısı üzere, 12 Temmuz 1947'de Paris'te toplanan 16'lar Konferansı çalışmaları ile başlayan Avrupa'nın kalkındırılması programı, öncelikle konferansa katılan devletlerin birbirlerine yardım etmesini hedeflemişti. Bu konferansta alınan karar gereği "Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı" kurulmuş ve bu teşkilat kısaca OEEC (Organization of European Economic Cooperation) adı altında çalışmıştı.²⁴ Teşkilatın görevi üye ülkelerin iktisadi kalkınmaları için oluşturulan programları inceleyerek, fikir sunmak ve koordinasyonu sağlamaktı. Amerika'nın sağladığı yardımlardan yararlanmak isteyen devletler öncelikle Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatına üye olmuş ve daha sonra ABD ile bir İktisadi İşbirliği Anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşma gereği yükümlülük altına giren devletler, öngörülen yardımlardan istifade edebilmişlerdi.

Marshall Planı'nın hedefi, iktisadi kalkınmayı sağlamanın yanında askeri ve siyasi amaçların da gerçekleştirilmesini sağlamak olmuştu.²⁵ İktisadi kalkınma için askeri gücün arttırılması gerektiği ve ancak demokratik yönetimlerin plandan yararlanabileceği Plan'ın işletildiği süre içinde vurgulanan temel düşünce olmuştu.

²² Y. Güler, 2009, s.22-23.

²³ Y. Sarımay, 1988, 66.

²⁴ **Marshall Planı ve Türkiye'deki Tatbikatı Hakkında Muhtıra**, Yeni Matbaa, 1951, s. 4-5.

²⁵ C. Aydınalp, 1948, s. 169.

1.1.2 Türkiye'nin Truman Doktrindeki ve Marshall Planı'ndaki Yeri

Türkiye, Sovyet talepleriyle uğraştığı bu dönemde Başkan Harry S. Truman (1945-53), 12 Mart 1947'de, daha sonra Truman Doktrini olarak anılacak nutkunda, Türkiye'nin iktisadi anlamda güçlü ve bağımsız olmasının Yunanistan'da yaşanan iç savaşın bitmesinde ve Orta Doğu'nun barışa kavuşmasında gerekli olduğunu vurgulamıştı.²⁶ Britanya artık Yunanistan ve Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu mali yardımı yapamayacağını ABD'ye bildirmiş, Truman da nutkunda bölgede barışın sağlanması için Yunanistan ve Türkiye'ye ilk etapta mali yardımda bulunulması gerektiğini Kongre'ye hitaben söylemişti. Truman, Orta Doğu'daki devletlerin ABD'den yardım istemesi halinde bir seçim yapmaları ve bir zümrenin baskısı altında mı yoksa demokrasi kurallarıyla mı yaşamak istediklerine göre hareket etmeleri gerektiğini sözlerine eklemişti. Truman'ın bu nutkundan sonra Yunanistan'a 300 milyon, Türkiye'ye 100 milyon dolar askeri yardım kararı alınmıştı. Truman, bu nutkunda devletlerin Birleşik Devletlerini mi yoksa Sovyetler Birliğini mi tercih ettiklerini yönetim şekilleriyle göstermelerini istemiş ve Amerika'nın sağlayacağı yardımlardan ancak demokrasiyi ve serbest ticareti seçerek yararlanabileceklerine vurgu yapmıştı. Truman'ın bu konuşması Soğuk Savaşın iki farklı ideoloji üzerindeki gerilimine dikkat çekmişti.

Amerikan basınında Truman'ın nutku Sovyetlere karşı bir ihtar olarak algılanmış ve dünyada komünizm tehlikesi olan her yerde Amerika'nın yardımı söz konusu olacağını yazmışlardı.²⁷

ABD'nin Orta Doğu'nun güvenliğine olan ilgisini, zengin petrol kaynaklarıyla dolu olan bu bölgeye sermayesiyle hâkim olmak istemesine bağlayan *Türk Sözü* gazetesi başyazarı Ferit Celal Güven, İngiltere'nin maddi yetersizliği yüzünden ses çıkarmadığını 13 Mart 1947 tarihli yazısında belirtmişti. Güven'e göre ABD, Sovyetlerin Akdeniz'e ve

²⁶ *Türk Sözü gazetesi*, 13.03.1947.

²⁷ *Türk Dili gazetesi*, 15.03.1947.

Arabistan'ın petrol kaynaklarına giden yolda bulunan iki ülkeyle yani Yunanistan ve Türkiye'yle askeri ve mali yardım yoluyla dost ilişkiler kurmayı hedeflemişti. Yazar; “Amerika bizden çok uzak olmakla beraber, büyük menfaatleri bizim çok yakınımızdadır.” diyerek iki ülke arasındaki yakınlaşmanın nedenini, Amerika'nın Orta Doğu'daki çıkarları olarak ifade etmişti. Yazarın da değindiği gibi, Orta Doğu'nun, iki süper güç tarafından kontrol edilmek istenilen bir bölge olmasının, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'la müttefiklik ilişkisi kurmak istemesindeki önemli bir nedeni oluşturmuştu. Türkiye de, stratejik konumunun farkında olarak Amerika'nın müttefikliğini ve Truman Doktrinini memnuniyetle kabul etmişti.²⁸

Türkiye'nin Marshall Planı'ndan yardım alması başta Amerikan hükümetince pek de destek görmemişti. Türkiye'nin 615 milyon dolarlık yardım talebine, Amerikalı uzmanlar savaş yıkımı yaşamadığı gerekçesiyle karşı çıkmışlardı.²⁹ Ayrıca Türkiye'nin altın ve döviz rezervi ile bütçe dengesinin diğer 15 Avrupa devletine göre daha iyi durumda olması, Türkiye'nin yardımdan sadece kalkınma için gerekli malzemeyi satın alması yönünde ilerletmişti.³⁰

Türkiye'nin savaş yıkımına uğramaması ve savaşan devletlere göre ekonomisinin daha iyi bir durumda olması nedeniyle, yardım edilecek ülke kapsamında ilk etapta akla gelmemesi anlaşılabilir bir husustu. Hükümete göre Türkiye'nin kredilerden yararlandırılmaması bir prestij sorunuymuş ve bu durum değiştirilmeliydi.³¹ Truman Doktrininde olduğu gibi, Marshall Planı da, Türkiye'de Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın deyişiyle “*basit bir iktisadi düzenlemeyi çok aşan*”³² ve siyasal niteliği ağır basan bir düzenleme olarak görülmüş, Batı dünyasının içine girmede önemli bir aşama

²⁸ **Türk Dili, Türk Sözü gazeteleri**, 14.03.1947.

²⁹ Y. Sarımay, 1988, s.67.

³⁰ **Marshall Planı ve Türkiye'deki Tatbikatı Hakkında Muhtıra**, 1951, s.6.

³¹ C. Aydınalp, 1948, s. 172.

³² Sander, Oral. S. 48.

biçiminde yorumlanmıştı.³³ Türk kamuoyu Türkiye'nin yardım kapsamına alınmamasında hükümeti mesul tutmasının da etkisiyle, Türk hükümeti tekrar yardım için başvurmuş ve siyasi istikrar için ekonomik yardımın şart olduğunu belirtmişti.³⁴

Ancak Avrupa'nın kalkındırılması konusunda, Türkiye'nin tarım ürünleri ve maden kaynaklarıyla destek olabileceği düşüncesiyle yardım programına dâhil edilmesi söz konusu olmuştu. Ulus gazetesi yazarı Şükrü Esmer'in 19 Nisan 1948 tarihindeki köşe yazısında belirttiği gibi: *“Marshall Planına dahil olmamak Türkiye'yi siyaseten yalnızlık içine atacağı gibi, iktisaden de büyük zorluklara uğratabilirdi.”* Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Türkiye, Marshall Planı'nı sadece bir yardım paketi olarak görmemiş ve siyaseten de bir kutbun tercih edildiğini göstermişti.

Marshall Planı Türkiye İdarecisi Russell Dorr, bu planla birlikte plana dâhil olan Avrupa Devletleri arasında serbest bir dünya ticaretinin oluşmasını sağlayacağını söylemişti.³⁵ Dorr çeşitli konuşmalarında ayrıca, Marshall Planı'nın asıl amacının ülkeler arasında serbest ticaretin uygulanması yanında Amerikalı mükelleflerin özellikle de Amerikalı çiftçilerin Türk çiftçilerinin makineleştirilerek kendilerine rakip olacağını düşünmediğini, hür dünya için birlikte çalışılması gerektiğine inanarak vergi vermeyi ve yardımı desteklemiş olduklarını ifade etmişti. Dorr ayrıca Türklerin Marshall Planı'na dâhil olmak istemekteki sebebin hür dünyayı ve daha iyi bir yaşamı benimsemiş olmaları ile ilgili de şu cümleyi kurmuştu:

*“Atatürk inkılabı başladığı tarihtenberidir siz Türkler daha iyi ve daha hür bir yaşayış şekli bulmak maksadiyle daima ileriye bakagelmisinizdir. Birleşik Amerikada “Amerikan ideali” dediğimiz şeyi ilham eden işte bu aynı ruhtur.”*³⁶

³³ Oral Sander, 1979, s. 48.

³⁴ **Yeni Sabah gazetesi**, 29.01.1948, **Akşam gazetesi**, 14.04.1948.

³⁵ **Muhasebe ve Maliye Mecmuası**, 31.07.1950. sene:3, Cilt:4, Sayı:44-46. Sy.774.

³⁶ **Muhasebe ve Maliye Mecmuası**, a.g.e. s. 776.

Dorr, bu sözleriyle Atatürk Türkiye'sinin hiçbir müdahaleyi kabul etmeyen yönetimi ile Marshall yardımının hedeflerinin paralellik gösterdiğini ifade etmişti. Türkiye'nin savaş sonrasında Marshall Planı'ndan yararlanmak istemesindeki diğer bir neden ise, İkinci Dünya Savaşı boyunca Sovyetlerle yaşanan sorunların savaş sonrasında da devam etmesinin ordu masraflarının bütçede ağırlaşarak artan, büyük bir paya sahip olmasıydı.

Türkiye savaş sonrası bu dönemde kalabalıklaşan ordunun bir kısmını terhis etmek ve bütçesini askeri harcamalardan ekonomik kalkınmaya kaydırmak istiyordu. Ancak Türkiye Sovyet tehdidine karşı 245 milyon dolarlık altın stokunu hemen kullanmak istememiş, ekonomik gücünü arttırmak için dış yardım aramayı tercih etmişti.³⁷ Ayrıca savaş sırasında yüksek seyreden ihraç mal fiyatlarının savaş sonrasında düşmesiyle yeni ekonomi politikası arayışlarına girmek zorunda kalınması, Türkiye'nin savaş sonrasında yaşadığı sorunlar arasında yer almıştı.

Ekonomideki sorunların askeri harcamalara ayrılan pay nedeniyle de çözülememesi, Sovyet tehdidin devam etmesi Türkiye'yi Batı'da oluşan birliğe yöneltmişti. ABD'nin Türkiye'ye sağladığı askeri yardımlar yanında kredi yardımlarına dâhil etmesi, uluslararası alanda Türkiye'nin aradığı müttefiklik ilişkisini bulmasına ve iktisadi kalkınma için ihtiyaç duyulan kredinin elde edilmesini sağlamıştı.

1.2 Marshall Planı Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkileri

1.2.1 Amerikalı Uzmanların Ziyaretleri ve Türkiye'ye Önerileri

Marshall Planı'na dâhil olan Türkiye, ekonomik ve siyasi yapısını Amerika'nın tavsiyeleri doğrultusunda değerlendirmiş ve değiştirmişti. Marshall Planı'nın uygulanmasında 1947 yılından itibaren Amerikalı uzmanların oluşturduğu heyetler Türkiye'de incelemelerde bulunmuş ve önerilerini hükümete iletmışlerdi. Askeri ve sivil

³⁷ C. Akalın, a.g.e. sy.196.

bürokratlardan oluşan Amerikan heyetlerinin sık sık Türkiye'ye gelmesi Türkiye tarafından da memnuniyetle karşılanmıştı.

Uzman beyanlarından ve uzmanların hazırladıkları raporlardan anlaşılıyordu ki Türk ekonomisi sağlıklı bulunmakla birlikte, izlenen ekonomi politikası eleştirilmekte ve devletçilik yerine serbest teşebbüsün etkin olduğu bir liberal ekonomi yaklaşımı tavsiye edilmekteydi.

Bu ziyaretlerden biri Amerikan yardım heyeti Türkiye başkanı General Horace Logan McBride ve Hava Kuvvetleri şefi Albay E.S. Marshall'ın, Şubat ayında Ankara'ya yaptıkları ziyaret olmuştu.³⁸ General McBride gazetecilere Türkiye'ye yardım yapılması gerektiğini ve Amerika'da kaldığı sürede bunun için görüşmelerde bulunacağını söyleyerek Amerika'yla Türkiye arasında aracı olduğu izlenimini vermişti.

Amerika'da dönemin büyük yayınevlerinin genel sekreteri olan Carroll Rheinstrom İstanbul'da kaldığı beş altı gün zarfında aydınlarla, işadamlarıyla görüşmüş ve edindiği izlenimleri Akşam gazetesine anlatmıştı.³⁹ Varşova'dan Roma'ya kadar gezdiğini söyleyen Rheinstrom'a göre herkesin konuştuğu komünizmin, serbest teşebbüsün, Marshall Planı gibi meselelerin serbestçe konuşulduğu ve gerçek anlamda tartışmaların olduğu yer İstanbul'du. Rheinstrom, komünizmin, toplumların beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak iddiasına Türkler gibi Amerikalıların da inanmadığını söylemiş, devamında, Sovyet basınında dolaşan "Amerikan ekonomisi çökecek" haberlerine ise Amerikan ekonomisinin en zor zamanlarını yaşadığı 1929 yılında bile Amerikalıların en iyi ücretlerde ve şartlarda yaşadığını eklemiştir. Serbest teşebbüs her zaman yetersiz mal ve hizmet olduğunu düşündüğü için sürekli üretmekte ve bu sayede Amerikan işçilerinin dahi arabası bulunmakta, çocukları kolejlerde

³⁸ Ziyaretin ayrıntısı için bkz. Ek. 1.

³⁹ Akşam gazetesi, 29.02.1948.

okumakta ve evlerinde elektrik bulunmakta demişti. Bir başka deyişle, ekonomik manada kapitalizmin komünizmden daha yeterli olduğunu ve Türklerin de aynı görüşte olduğunu savunmuştu. Yazar, Marshall Planı'nın Avrupa için çok önemli bir imkân olduğunu ve Türkiye'nin Avrupa devletlerine göre şanslı olduğunu söylemiş ve bunun nedenini savaşa girmeyerek Atatürk'ün de verdiği "ileri hamle hızı"yla 20 senelik bir avansa sahip olması demişti.⁴⁰

Türk ekonomisi hakkında görüşler sunan Amerikan yardım heyetinde görev alan Max Weston Thornburg, bir Amerikan dergisinde çıkan "Türkiye nasıl yükselir" adıyla yayımladığı makalesini Ulus gazetesi yazarı Dr. Nizamettin Ali Sav, 17 Mart 1948'te köşe yazısında değerlendirmişti. Türkiye'de üç ay geçiren Thornburg, İzmir ve İstanbul gibi büyük şehirlerde ihracatçılarla, Batıda eğitim görmüş ve Ankara'da görevli ancak daha sorumlu görevlere gelmeyen bazı uzmanlarla görüşmüş ve yürürlüğe konmuş veya konmamış birkaç plân ve projeye de göz atarak edindiği izlenimlerle birleştirerek Amerika'nın Türkiye'ye sunduğu yardım şartlarını iki noktada toplamıştı. Bu şartlar, 12 Temmuz Beyannamesi⁴¹'nin öngördüğü tek parti sisteminin yerini çoğulcu demokrasiye bırakması ve özel teşebbüsten yana olduklarını Türk bakanlarının fiilen de kanıtlamasıydı.⁴²

Amerika'nın Türkiye'ye sermaye, hizmet ve "ideal vermek için" öne sürdüğü bu şartlar Sav'a göre de zaten Türkiye'de kabul görmüş prensiplerdi. Sav bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmişti:

"Zira onların ikisi de (çoğulcu demokrasi ve serbest teşebbüsün desteklenmesi) bu memlekete yıllardan beri malolmuş ana prensiplerdendir. Biz,

⁴⁰ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

⁴¹ İsmet İnönü'nün 12 Temmuz 1947 tarihinde Cumhurbaşkanı olarak iktidar ve muhalefet arasında eşit mesafede olacağını ve seçimlerin adil şekilde yapılması için çaba sarf edeceğini beyan etmesidir. Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasal Etkileri ve Önemi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2012/2, Sayı:16, s. 90.

⁴² **Ulus gazetesi**, 17.03.1948.

tek parti usulünü bırakalı yıllar oldu, özel teşebbüse geniş ölçüde yer vermeyi de eski ve yeni her parti programına koymuşuzdur. Unutmamalıdır ki, bütün bu tenkide uğriyan demokratik usullere aykırı görünen tedbirler harbin icapları olarak sürüp gitmiştir.”⁴³

Sav’ın yorumuna göre, Türkiye’de savaş sonrasında özel teşebbüsü teşvik kanunu çıkarmak, el konan teşebbüsleri serbest bırakmak gibi liberal ekonomiyi güçlendirecek tedbirlerin alınması yanında, yeni partilerin oluşmasını ve rahatça çalışmaları için çıkarılan seçim kanunu Amerika’nın yardım edeceği ülkelerde görmek istediği gelişmeleri ve Türkiye bunları başarmıştı.

1948 yılının Temmuz ayındaki ziyaretler ise, dönemin Birleşik Amerika Savunma Bakanlığı Müsteşarı William H. Draper, Amerika Genelkurmay Heyeti Planlar ve Hareket Dairesi Müdürü Korgeneral Albert C. Wedemeyer ve on subayla beraber Ankara’da ve İstanbul’da gerçekleşmişti.⁴⁴ Draper Amerika’nın yabancı memleketlere yaptığı yardım dolayısıyla Türkiye’ye gelmişti. Ankara’da Dışişleri Bakanıyla yaptığı görüşmede ağırlıklı olarak ekonomik konular ele alınmış ve Türk tütününün Almanya’ya ihracında Amerika’nın getirdiği kısıtlamaların kaldırılması hususunu, Dışişleri Bakanı dile getirmişti. Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanıyla da görüşmelerde bulunan Draper tütün meselesi için “10 gün önce Mr. Harriman⁴⁵ ile bu mesele üzerinde vaki görüşmemi kendisine naklettim. Mr. Harriman bana Avrupanın kalkındırılması programının gelişmekte olduğunu ve bu işlerin tertipleneceğini belirtti. Amerikan tütün siyasetinin hedefi kendi tütünlerinin Avrupa piyasalarında yer bulması değil, harbden önceki satıcıların bu piyasalarda eski yerlerini almalarına yardım etmektir.”⁴⁶ diyerek,

⁴³ **Ulus gazetesi**, a.g.g.

⁴⁴ **Akşam gazetesi**, 13.07.1948

⁴⁵ Avarell Harriman, Amerika’nın eski Ticaret Bakanı, Marshall Planı’nın uygulanmasından sorumlu kişiydi. C. Aydınalp, 1948, s. 173.

⁴⁶ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

tütün meselesinde Amerika'nın Avrupa'da etkin olma değil, piyasayı düzenleme hedefinin olduğu açıklamasında bulunmuştu.

Tütün meselesiyle ilgili George McGhee de benzer açıklamalarda bulunmuş, Amerika'nın tütün ticaretini yasaklamasının Almanya'daki tütün piyasasını Amerika'nın ele geçirmesi gibi bir amacının olmadığını söylemişti.⁴⁷ Bu da gösteriyordu ki Amerikalı uzmanlar tütün meselesinde, Türkiye'yi ve hatta Avrupa kamuoyunu rahatlatma telaşı içindeydi.

Amerikalı uzmanlar ve üst düzey yetkililer ziyaretleri sırasında Türk yetkililerin işbirliği içindeki tutumlarıyla karşılaşmaktan oldukça memnunnlardı. Hatta Amerikan Yardımı Koordinatörü McGhee “yardım heyetine gösterilen kolaylıklardan”⁴⁸ son derece memnun olduğunu söylemişti. McGhee'ye göre “yardımdan istifade için gösterilen gayret hakikaten çok semereli olmaktadır.”⁴⁹

Amerika Türkiye'yi Orta Doğu'da “emniyet kalesi” olarak tanımlamış ve bu anlayış dönem dönem çeşitli resmi düzeylerde dillendirilmişti. Dönemin Ankara Büyükelçisi Edwin Wilson (1945-48), Türkiye'den ayrılmadan önce yaptığı basın toplantısında; “Türkiye, dünyanın bu parçasında bir sulh ve emniyet kalesi olarak ayakta duruyor”⁵⁰ demişti. Türkiye'yi Sovyetlerin komünist yayılcılığına doğal bir engel olarak gören Amerika, Orta Doğu'daki Batı çıkarlarının zarar görmemesi için Türkiye'ye askeri yardımın gerekliliğini kabul etmişti. O dönemde Türkiye'nin elinde 600.000 kişilik bir kuvvet, 300 kadar uçak ve yetersiz bir donanma mevcuttu.⁵¹

⁴⁷ **Ulus gazetesi**, 15.07.1948.

⁴⁸ **Ulus gazetesi**, a.g.g.

⁴⁹ **Ulus gazetesi**, a.g.g.

⁵⁰ **Ulus gazetesi**, 17.08.1948

⁵¹ Metin Yılmaz, **Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2000, sy.173.

Türkiye'yi bölgenin emniyet kalesi olarak gören Amerika, kaleye yapılacak yardımların ilk senesinde programının %60'nı vermiş, yılsonuna kadar da kalanın tamamlanacağını taahhüt etmişti.⁵² Yapılan yardımlarla Türkiye'nin müdafaasını güçlendirici modern teçhizatın temininin sağlanması amaçlanmış, iktisadi alanda da işbirliği öngörülmüştü. Yardımın Amerika'nın öngördüğü alanlarda yani ziraat ve maden alanlarında kullanılacağı, büyükelçinin bu sözleriyle özetlenmişti. Büyükelçi yardım kapsamında subayların ve mühendislerin eğitimlerinin sağlanması ve bu kapsamda Bayındırlık Bakanlığı ile Türk kara, deniz ve hava kuvvetlerinin yardım heyeti grupları ile Amerikan Yollar İdaresinin çalışanlarının ahenkli çalışmalarından da övünçle bahsetmişti.

Anadolu ajansının haberine göre dönemin Amerikan Ayan Meclisi üyelerinden J. William Fulbright (Arcansas senatörü) ve Scott Lucas (Illinois senatörü) Ankara'da yaptıkları basın toplantısında Türkiye'nin yardım heyetleriyle olan uyumlu işbirliği için; *“Şimdiye kadar burada bulunan Amerikan ileri gelenlerle temaslarda bulunduk. Avrupanın kalkınması hususunda Türkiye ile fevkalâde işbirliği yapıldığını öğrendik ve Türkiyede bu programa dair gösterilen işbirliği anlayışının mükemmel olduğunu anladık.”*⁵³ demişti. Amerikan kongresinin tarım komitesi üyelerinden olan senatör, Türkiye'nin tarım durumu içinse Amerika'nın son model tarım aletlerinin kullanılmasının zirai alanda gelişmeye çok yardımcı olacağını söylemişti.

Fulbright, Türk- Amerikan eğitim mübadelesi ile ilgili bir anlaşmaya varılmaya çalışıldığını ve Amerika'da eğitim görmek isteyen öğrencilere kolaylık sağlanabilmesi

⁵² **Ulus gazetesi**, a.g.g.

⁵³ **Akşam gazetesi**, 16.09.1948.

için Ankara’da bir Türk – Amerikan eğitim komitesi kurulmaya çalışıldığını, bu komite için de Amerika’nın 10 milyon dolarlık bir bütçe ayırdığını sözlerine eklemiştir.⁵⁴

Marshall Planı gereğince Avrupa’ya yapılan yardıma nezaret etmiş olan M. Hoffman⁵⁵ Aralık 1948 tarihinde Hindistan’a giderken uğradığı Yeşilköy Havaalanı’nda (Atatürk Havalimanı) gazetecilere, Türkiye’ye yapılan yardımın daha da arttırılacağı imajıyla birlikte şu beyanattı vermişti: “*Türkiye en fazla yardım hak eden memleketlerden biridir. Mister Dorr’un memleketiniz hakkında verdiği raporlar, fevkalâde tatmin edicidir. Türkiyeye gelecek yıl daha geniş bir miktar tahsis edileceğini ümit etmekteyim.*”⁵⁶ Hoffman, Türkiye’ye daha çok yardım yapılacağı ihtimalinden bahsettiği sözlerinden sonra, Türkiye’nin Almanya’ya yapmak istediği tütün satışı için ise Almanya’da askeri bir idare olduğu ve Almanya’nın ekonomik düzenini de bu idarenin devam ettirdiğini söylemiş, şartların savaş öncesine döneceğini de sözlerine eklemiştir.⁵⁷

Marshall Planı’nın idarecisi olan Russell Dorr Türk ekonomisinin, gelişmesine büyük katkıda bulunacak doğal kaynağa diğer devletlere nazaran daha fazla sahip olduğunu ve Türkiye’nin bu doğal kaynaklardan en doğru şekilde faydalanabileceğini söylemişti.⁵⁸ Dorr yardım kapsamındaki ülkeler arasında ticaretin canlanması için ülkelerin dolarla ticaret yapmasının sağlanması ile ilgili sözlerine şöyle devam etmişti:

“Marshall planının ilk yıllık tatbikatından olmak üzere Türkiyeye 30 milyon dolar ayrılmıştır. Türkiye, Marshall planına dâhil memleketlere sattığı malların karşılığında da dolar alacaktır. Farzedelim ki Türkiye Norveçe tütün sattı. Norveçin de doları yoktur. Türkiye “şarta bağlı” Marshall planı çerçevesi

⁵⁴ **Akşam gazetesi**, 16 Eylül 1948 Senatör Fulbright’in geniş açıklaması “*Türk Amerikan dostluğu, Ankarayı ziyaret eden Amerikan senatörlerinin demeçleri*” başlıklı haber için bkz. Ek. 2.

⁵⁵ Stude Baker otomobil şirketinin başkanıyken Marshall Planı’nın Avrupa’daki yönetiminden sorumlu idarecisi olmuştu. C. Aydınalp, 1948, s. 173.

⁵⁶ **Akşam gazetesi**, 09.12.1948.

⁵⁷ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

⁵⁸ **Vatan gazetesi**, 17.12.1948.

içinde Norveçe sattığı bu tütün mukabilinde Türk lirasının kıymeti üzerinden dolar alacaktır. Bu suretle Avrupa memleketleri arasında ticaret geliştirilmiş olacaktır.”⁵⁹

Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye verilen 30 milyon dolarlık borcun geri ödemesinde 1953 yılına kadar faiz ödenmeyecek, 1953 yılı itibariyle de %2,5 oranında faiz ödenecekti. Türkiye'nin bu borcu 35 yılda ödemesi planlanmıştı. Russell Dorr, Türkiye'nin doğal kaynaklarının değerlendirilmesi yanında yolların yapımı, ulaştırma işlerinin ıslahı ve endüstrinin gelişmesini sağlayacak bir program da hazırladığını sözlerine eklemiştir.

Amerikalı uzmanlar, Marshall Planı'nın Türkiye'deki tatbiki aşamasında ülkeye yaptıkları ziyaretlerde, Türkiye'nin demokrasi ve özgürlüğü tercih etmesinin yardım kapsamına dâhil edilmesinde önemli bir neden olduğunu vurgulamışlardır. Demokrasinin şartlarını yerine getirdikçe iktisadi alanda da ilerlenebileceğini vurgulayan Marshall Planı yöneticileri, özel teşebbüsün desteklenmesi, serbest ticaretin mümkün olması için gereken kanuni düzenlemelerin yapılması gibi uygulamaların hayata geçirilmesini beklediklerini Türk hükümetine dolaylı yoldan da ifade etmişlerdir.

1.2.2 Türk Basınında Amerikan Kamuoyunun Gözüyle Marshall Planı

Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde verilen yardımlar Amerikan basınının da gündemini oluşturmuş ve plana dâhil ülkeler de basının ilgisini çekmişti. Türkiye de Amerikalı gazeteciler tarafından ziyaret edilmiş, bu ziyaretler gazetelerin sütunlarında yer bulmuştu.

4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan, “Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması”nın beşinci maddesinde yer alan

⁵⁹ Vatan gazetesi, a.g.g.

*“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerikan vatandaşlarının katılan memleketlere ve katılan memleketler dâhilinde seyahatlerinin teşkilâtlandırılmasını ve geliştirilmesini teşvil ve teşvik için, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile işbirliği yapacaktır.”*⁶⁰

maddesi, Amerikalı gazetecilerinin de Amerikan heyetleri gibi serbestçe dolaşmalarını ve izlenimlerini kendi yayın kuruluşlarında yayımlamalarını sağlamıştı.

Economist’te çıkan *“Türkiye, Sovyetlere boyun eğmiyen yegâne komşudur.”*⁶¹ başlıklı yazı Türk - Sovyet ilişkileri üzerine yazılmıştı. Türkiye’nin iktidar partisi değişse bile dış politikasının Sovyetlerle olan ilişkiler yüzünden değişmeyeceğini iddia eden yazı; Rusların Boğazlar üzerinde imtiyaz istemesi, Kars-Ardahan sorunu, Bulgaristan üzerindeki Sovyet etkisi Türk- Rus ilişkilerinde uzun süredir devam eden bir sorun olup, bu durumun da Türklerin nitelikli erkek nüfusunu silahaltında tutma zorunluluğunu getirdiğini anlatmıştı. Economist dergisi de Türkiye’nin ekonomik sorunlarının temelinde bunun yattığını belirtmişti. Amerika’nın Türkiye’ye bakış açısına örnek olarak yazının şu bölümüne işaret etmişti:

*“Türkler yalnız kendi planlarını düşünürler. Tereddüde uğramaksızın batı dünyası ile temaslarını arttırmaktadırlar. Amerikanın 175 milyon dolarlık yardımını kabul etmiştir. Yardımın hakiki kıymeti bu rakamı tecavüz etmektedir. Türklerin harikulade azmi bu memleketin ötesinde, mesela Suriye, Irak ve İranda parlamento demokrasilerinde hüküm sürmekte olan muğlak, mütereddit ve zayıf fikirlerle tam bir tezat teşkil etmektedir. Ortaşarktan Türkiyeye gelen herkes bataklıktan uzaklaşıp sağlam toprağa ayak bastığını hissetmekten kendini alamaz.”*⁶²

⁶⁰ Anlaşmanın tam metni 13 Temmuz 1948 sayılı Resmi Gazetede bulunmaktadır.

⁶¹ **Vatan gazetesi**, 30.07.1948.

⁶² **Vatan gazetesi**, a.g.g.

Bu alıntıdan anlaşıldığı üzere Amerika yardım konusunda Türkiye'yi özellikle parlamento demokrasisi açısından Suriye, İran ve Irak'tan ayrı bir kategoriye koymakta ve Türkiye'nin bölgedeki kendine has duruşunun ve yapısının önemine dikkat çekmekteydi. Ekonomist dergisi, Türkiye'de komünizmin taraftar bulamayacağını, çünkü ezilen bir işçi sınıfı olmadığı gibi zenginler zümresinin de bulunmadığını, bu Sovyet propagandasının eğitilmiş sınıfı etkileyemeyeceğini savunmuştu. Yazıda ayrıca demokrasinin şartı olan muhalefetin de son derece etkin olduğunu belirtmiş, Türk siyasetine dair Demokratlar (Demokrat Parti) ve Cumhuriyetçiler (Cumhuriyet Halk Partisi) olarak iki gruptan bahsederek siyasi atmosferi tanımlamıştı.

Diğer taraftan Akşam gazetesindeki bir habere göre, Anadolu Ajansı 14 Eylül 1948 tarihinde Amerika'nın Türk ordusuna bakışını gösteren, Scripps Howard gazeteleri yazarlarından J. O. Lucas'ın Washington Daily News'de çıkan yazısını yayımlamıştı. *“Türkiyenin kara ve hava ordusu, Sam Amca için gittikçe artan bir önem kazanmaktadır.”*⁶³ diyen Lucas, Amerikan askeri plancılarının Doğu ile Batı arasında olabilecek bir çarpışmada Türk ordusunun çok önemli bir rol oynayacağına inandıklarını yazmıştı. Yazar, Amerikan askeri stratejistlerinin, Türkiye'nin iyi bir hava kuvvetine sahip olmasının Rusya için caydırıcı bir etken olacağına inanmalarını, yapılan askeri yardımların temel nedeni olduğunu ifade etmişti.⁶⁴

Askeri yardımların devam etmesinden yana olan bu grup, Lucas'a göre kendilerine “Türk dostu” denmesinden hoşlanmış ve yardımların devam etmesine taraftar olmuşlardı. Bu gruba göre Türk silahlı kuvvetlerine yapılan yatırım, savaş sonrası yapılan harcamaların en yerinde olanıydı. Amerika ile Sovyetler arasında oluşabilecek bir savaşta Türkiye'nin konumu İkinci Dünya Savaşında Britanya'nın konumuyla aynıydı. Yani

⁶³ Akşam gazetesi, 15.09.1948.

⁶⁴ Akşam gazetesi, a.g.g.

Britanya'nın hava sahası Almanya'ya karşı üstünlük kurmaya yaramış, muhtemel bir savaşta da Türkiye'deki üslerin de aynı nitelikte olacağı düşünülmüştü.⁶⁵

Vatan'daki bir habere göre ise “*Amerikanın meşhur siyasi ve askeri tefsircilerinden*” Binbaşı George Fielding Eliot,⁶⁶ 1948 Mayıs'ında Türkiye'de bulunmuş ve izlenimlerini “Kin, Ümit ve Dinamit” (Hate, Hope and High Explosives) adlı kitabının bir kısmında yer vermişti. Eliot'a göre Türkiye uzun süredir Rus baskısını ve tehdidini yaşadığı için İran'a göre daha cesur ve hazırlıklıydı. Orta Asya'da Rus yayılmasına karşı durabilen Türkiye, Amerika'nın Orta Doğu siyasetinin kilit taşı durumundaydı. Amerika da İngiltere gibi Rusya'nın Orta Doğu'ya yayılmasını durdurmak için Türkiye'ye güvenmekte Türk hava sahasının Ukrayna ve Don havzası ayrıca Bakü petrol bölgesini tehdit edebilecek noktada olduğunu ancak amacın zarar vermek değil Sovyetleri saldırgan tavrından vazgeçirmek olduğunu yazmıştı.

Eliot, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'a sorduğu yabancı sermayenin Türkiye'de faaliyet gösterebilmesine kanunların imkân verip vermemesi sorusuna, Sadak şu cevabı vermişti: “*Bu kanunlar kendi kendimize yeter olmak istediğimiz devirlerde yapılmıştı. Fakat Amerikaya itimadımız vardır. Sizinle birlikte çalışmak isteriz. Bahsettiğiniz kanunlar değişecek ve zihniyette değişiklik olacaktır.*”⁶⁷ Yeni hukuki düzenlemelerle yabancı sermayenin önündeki engeller kaldırılacağı vadedilmiş ve bu düzenlemelerle birlikte Türkiye, Amerika ile çalışmayı istediğini bir kez daha dile getirmişti. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Eliot ile olan görüşmesinden ise, Sovyetlerin Türkiye üzerindeki talepleri bitse bile Türkiye'nin Amerika ile olan işbirliğinin devam etmesinden yana bir tavrı olduğu anlaşılmaktaydı.

⁶⁵ Akşam gazetesi, a.g.g.

⁶⁶ Vatan gazetesi, 25.11.1948.

⁶⁷ Vatan gazetesi, a.g.g.

Eliot'ın kitabında yer alan bir görüşmede, İstanbul'da yüksek mevkili bir Amerikalı diplomatın, Türkiye'de demokrasi hareketinin gelişim sürecini devam ettiren bir yapıda olduğuna ve bu sürecin kesintiye uğrama ihtimali olmakla birlikte ilerlemeye devam edeceğine inandığını söylemişti.

Yeni Sabah ise 13 Aralık 1948 tarihinde gazete sayfalarına, Associated Press muhabiri Edwin B. Greenwald'ın yazısını taşımıştı. Greenwald, ABD'nin Türkiye'ye askeri malzeme vermesinin üzerinden bir yılı geçtikten sonra, konuya ilişkin olarak kendi izlenimlerini aktarmıştı. *“Bu yardım ne netice vermiş, hem Türk ve hem Amerikan noktai nazarından neler başarılmıştır?”*⁶⁸ sorusu, muhabirin yazısında cevap bulmak istediği noktaydı.

Greenwald'a göre ordusu oldukça güçlenen Türkler harbe sürüklenmeleri durumunda Amerikalıların onlarla omuz omuza çarpışacaklarına dair bir inanca sahiptiler. Amerika ise Orta Doğu'daki bu kaleyi son derece mükemmelleştirdiklerine inanmaktaydı. McBride'a göre, orduya yapılan yardımların başarısını ölçmenin yolu ordunun ne kadar kuvvetlendiğini tahmin etmek değildi. McBride, yardımların ilk yılının sonunda Türk ordusunun devinimli, sert vuran ve tam talimli bir hale geldiğini ve asıl başarının bu olduğunu söylemişti.⁶⁹ Yardım programına olan eleştiri ise Türkiye'nin zor durumdaki ekonomisiydi. Bunun nedeni de 9 yıl boyunca devam eden savaş ekonomisinin yarattığı tahribat olarak görülmüştü. Türkiye'ye yapılan ekonomik yardım da bu noktadan hareketle başlamıştı. Ayrıca haberden anlaşıldığı üzere askeri yardım devam ederken yol inşaatı uzmanları da İskenderun limanında yol çalışmalarına devam etmişti.

⁶⁸ Yeni Sabah gazetesi, 13.12.1948.

⁶⁹ Yeni Sabah gazetesi, a.g.g.

Akşam gazetesi 12 Aralık 1948'de Nafen'den aldığı haberde Amerikan radyolarında yorumcu olan Edward Puroow'un bazı yorumlarına yer vermişti. Puroow, Amerika'nın Akdeniz Paktı konusuna eğildiğini, Türkiye'deki askeri heyetin başkanı olan General McBride'in İtalya ziyaretinin de bunun göstergesi olduğunu söylemişti. Üst düzey Amerikan askerlerinin Cebelitarık'tan Türkiye'ye uzanan, hatta daha doğudaki ülkeleri de kapsayacak bir savunma paktı oluşturmak istedikleri bilinmekteydi. Yorumcu, Akdeniz Paktı'nın Atlantik Paktı'nın bir uzantısı olabileceğini söylemişti. Pakтын gerekliliği ile ilgili de "*Her hangi başka bir cepheden ileri fırlayabilecek olan Rusyayı yalnız Avrupa cephelerinde tutmak lüzumsuz bir hareket olur.*"⁷⁰ demişti. Türkiye'nin Arap olmayan devletlerle ve diğer Orta Doğu devletleriyle temas halinde olduğu bu dönemde Türkiye; Irak, Afganistan ve İran'la bu pakt üzerinden görüşmeler yapmış ve Türk – İran kurmay heyetleri arasında müzakereler gerçekleştirmişti. Yorumcuya göre Birleşik Amerika bu müzakerelerin bir sonuca varması durumunda Türkler Amerika'dan daha fazla yardım istemek için zemin yaratmış olacaktı.

Türkiye'nin konumu gereği Orta Doğu petrollerine olan yakınlığı ve savaşta alacağı tavır Sovyet Rusya'ya karşı kilit rolde sokmuş ve yorumcuya göre Türkiye'yi Çin'den daha önemli bir konuma taşımıştı.⁷¹ Ayrıca, Türkiye'nin bu dönemde aldığı tavır ve yürüttüğü dış politika Sovyet Rusya tarafından rahatsız edici bulunmuş ve Türk – Rus dostluğunun eskisi gibi olması gerektiği mesajları verilmişti.

Rusya'nın da Türkiye'de yaşanan bu gelişmelere karşı sessiz kalmadığı 7 Kasım 1948'de Bolşevik İhtilalinin yıl dönümünde Sovyet Elçisi Alexandre Lavriçev'in Başbakan Hasan Saka ile konuşmasından anlaşılmaktaydı. Lavriçev, Truman Doktrini çerçevesinde yapılan yardımın ehemmiyetsiz olduğunu, Rusya'nın bir gün içinde

⁷⁰ Akşam gazetesi, 12.12.1948.

⁷¹ Akşam gazetesi, a.g.g.

Türkiye'nin sahip olduğu tanklardan daha fazlasını tahrip ve esir ettiğini söylemiş ve iki ülkenin dost olması gerektiği uyarısını Hasan Saka'ya iletmişti.⁷²

Akşam gazetesi A.P.'den aldığı haberde, Amerika ile Türkiye arasında gelişen ilişkilerden bahsetmekteydi. Bu çerçevede Türk ordusu Amerikan yardımları başladıktan bir yıl sonra teknolojik olarak hayli güçlenmişti. Bu yardımların diğer etkisinin ise Türklerin bir savaş durumunda Amerikalıların da kendileriyle birlikte savaşa gireceklerine dair bir inanç yaratmış olmasıydı. Altan Öymen, Truman Doktri'nin o dönemdeki anlamının Sovyetlere karşı Türkiye'ye verilecek Amerikan yardımının ve desteğinin belgesi olduğunu söylemişti.⁷³ Amerika'ya göre ise Truman Doktrini Orta Doğu'nun bütünü ile Afrika arasındaki "son kaleyi" son derece mükemmelleştirmişti.⁷⁴

Amerikalı uzmanların ve gazetecilerin Türk basınına yansıyan yorumlarına göre, çift kutuplu dünyada Türkiye, Orta Doğu'da Amerika'nın Sovyetlere karşı mükemmelleştirmeyi hedeflediği güvenilir bir kaleydi. Türkiye'nin de bozulan ekonomisi ve artan güvenlik tehdidi Amerika'yı tercih edilen bir müttefik haline getirmişti. Amerika'nın Türkiye'yi, yardım yapılması gereken dost bir ülke olarak görmesi de Türk basınında için vurgulanan bir husustu.

⁷² Lavricev'in görüşleri için bkz. Ek. 3.

⁷³ Altan Öymen, **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, 2004, s. 96.

⁷⁴ **Akşam gazetesi**, 21.11.1948.

İKİNCİ BÖLÜM MARSHALL YARDIMI KAPSAMINDA ALINAN YARDIMLAR

Marshall Planı'nda yardımlar hibe ve borçlanma şeklinde oluşturulmuştu. Hibe ve borçlanma ise direkt ve endirekt yollarla sağlanıyordu. Direkt yardımlar, Amerika'dan veya dolar sahasına dâhil devletlerden yapılacak ithalata karşılık verilen; kredi, hibe ve şarta bağlı olarak verilen dolar yardımlarından oluşuyordu. Endirekt yardımlar ise yardım kapsamındaki devletlerden yapılacak ithalata karşılık verilen yardımlardı. Krediler, uzun vadeli ve %2,5 faizle verilen ödünç paraları, hibe ise ABD'nin karşılıksız verdiği paraları ifade ediyordu. Hibe verilmesi karşılığında Ekonomik İşbirliği Anlaşmaları imzalanıyor ve ülkenin para birimi karşılığında %95'ler ve %5'ler hesapları adı altında tutuluyordu. Hibeler genelde yiyecek, giyecek, sağlık, sosyal yardımlar şeklinde gerçekleşmişti.⁷⁵ Şarta bağlı yardımlar, yardım kapsamına giren bir devletin diğer katılan devletlere 1948 – 49 ve 1949 – 50 yılları arasında tanıdığı net tiraj⁷⁶ haklarına karşılık ABD'den dolar şeklinde aldığı yardımı ifade ediyordu.⁷⁷

Ekrem Z. Apaydın, "Marşal Planı tarihçesi" başlığıyla kaleme aldığı yazısında, Marshall Planı'nın amacının; plana katılan devletlerin acil ve geçici ihtiyaçlarını karşılamaktan çok Avrupa'nın toptan kalkınmasını ve geliştirilmesini sağlamak olduğunu söylemişti. Apaydın'a göre bu sayede Avrupa komünizme karşı kuvvetlenecek ve kuvvetlenen Avrupa Amerikan malları alabilecek duruma gelecekti.⁷⁸

Savaş sırasında yıkıma uğramamış olan Türkiye'nin Marshall Planı kapsamına alınmasının başlıca nedeni, ülkenin Avrupa'nın yeniden inşasına, tarım ürünleri ve madencilik üretimiyle katkıda bulunabileceği görüşünün dış yardım çevrelerinde egemen

⁷⁵ C. Aydınalp, 1948, s. 171.

⁷⁶ ABD'nin İktisadi İşbirliği İdaresine üye olan Avrupalı devletleri arasında ticareti düzenlemek adına yaptığı yardımları ifade etmektedir. Y.Güler, 1988, s. 96.

⁷⁷ **Marshall Planı ve Türkiye'deki Tatbikatı Hakkında Muhtıra**, 1951, s. 7.

⁷⁸ **Maliye ve Muhasebe Mecmuası**, 31.07.1950, s. 785.

olmasıydı.⁷⁹ ABD’li uzmanların tavsiyesi doğrultusunda tarımda üretimin arttırılabilmesi için makineleşmeye ve pazara açılabilmesi için karayollarının arttırılmasına gidilmiş, Marshall Planı çerçevesinde de yardımlar bu amaca yönelik verilmişti.

Kredi şeklinde direkt yardımlardan faydalanmak isteyen devletler öncelikle Birleşik Devletler adına çalışan Export – Import Bankası ile bir İstikraz Anlaşması ve emre muharrer bir senet imzalaması gerekiyordu. Daha sonra dört yıllık uzun vadeli bir kalkınma planı hazırlıyor ve bu programı her yıl güncellemeyi taahhüt ediyordu.

Türkiye, Marshall Planı’ndan iki şekilde yararlanmıştı; ilki ABD’den alınacak mal ve hizmet karşılığında verilen dolar (direkt yardım) ve plana dahil diğer 15 Avrupa devletinden mal – hizmet alımı hakkı yani tiraj için verilen yardımlardı.⁸⁰ Türkiye de 1948 – 49 ve 1949 – 50 yıllarında iki dönemlik istikraz anlaşmaları imzalamış ve ilk devre için 38 milyonluk, ikinci devre içinse 1 milyonu teknik yardım olmak üzere 36 milyon dolarlık İstikraz Anlaşması imzalamıştı. Türkiye’nin 4 Temmuz 1948 tarihinde imzaladığı Ekonomik İşbirliği Anlaşması’na göre de %5’ler hesabı ECA İdaresinin Türkiye’deki masrafları için tutulmuş, %95’ler hesabı ise ABD ile Türkiye’nin ortak kararıyla iktisadi kalkınma ve askeri gücün arttırılmasına yönelik harcamalarına ayrılmıştı.⁸¹ Türkiye, 1948 – 49 döneminde 49,7 milyon dolar, 1949 – 50 döneminde ise 59 milyon dolar direkt yardım, 117 milyon doları da 58 milyon dolarlık tiraj hakkı için almıştı.⁸²

Marshall Planı çerçevesinde Amerika’dan alınan yardımlar genel anlamda; zirai, askeri, bayındırlık, maden alanı ve mali alanlarda gerçekleşmiş, ekonomik projeler bu alanlar üzerine yoğunlaşmıştı.

⁷⁹ Yakup Kepenek, **Türk Ekonomisi**, Remzi Kitapevi, 2012, s.82.

⁸⁰ BCA, yer: 30-1-0-0/80-507-5, s.1.

⁸¹ **Marshall Planı ve Türkiye’deki Tatbikatı Hakkında Muhtıra**, 1951, s. 6.

⁸² BCA, yer: 30-1-0-0/80-507-5, s.1.

2.1 Ziraat

Avrupa'nın kalkındırılmasında Türkiye'nin en uygun sahayı oluşturduğu görüşündeki dönemin Birleşik Amerika Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı William H. Draper özellikle Türkiye'nin ziraat mahsullerinin bu kalkınma için çok faydalı olacağını ifade etmişti.⁸³

Benzer açıklamalara sık sık rastlanılan bu dönemde Anadolu Ajansı'nın haberine göre Birleşik Amerika'nın Tarım Bakanlığı'nın uzmanlarından Jack R. Harlan Türkiye'nin sahip olduğu bitki çeşitlerini sekiz ay boyunca Birleşik Amerika Tarım Bakanlığı nebat araştırma şubesi hesabı adına toplamıştı.⁸⁴ Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi profesörü Vamık Tayşi ile çeşitli sivil, askeri personelin ve Tarım Bakanlığı'nın çalışanları, seyahati boyunca Harlan'a kolaylık göstermiş, Harlan da Türkleri övücü şu sözü söylemişti: "*Türk Milletinin, çalışkanlığı, azmi ve iman ile arzu ettiğiniz her türlü hayat seviyesine erişebilirsiniz.*"⁸⁵

Türkiye'nin Avrupa'nın kalkındırılmasındaki payı zirai alanda üretimi arttırarak Avrupa'nın ihtiyacını karşılamak olmuş ve bu maksatla Amerika'dan zirai alet ve malzeme gelmesi planlanmıştı. Kasım 1948 de Türkiye'de gerekli incelemeleri yapmak için Amerika'dan beş kişilik tarım heyeti gelmişti. Heyet, Türkiye'nin zirai durumu ve tarımda yapılacak yatırımları, dönemin Tarım Bakanı Cavit Oral, Amerikan yardımının Türkiye sorumlusu Dorr ve Amerikan Büyükelçisi George Wardsworth'un (1948-52) da bulunduğu toplantıda tartışmışlardı.⁸⁶

⁸³ **Akşam gazetesi**, 13.07.1948.

⁸⁴ **Ulus gazetesi**, 11.11.1948.

⁸⁵ **Ulus gazetesi**, a.g.g.

⁸⁶ **Ulus gazetesi**, 23.11.1948.

Heyet daha sonra Kırşehir'deki ziraat işletmesinde, Adana'daki bazı tesis ve çiftliklerde incelemelerde bulunmuş⁸⁷, Ankara'daki Ziraat Fakültesini de ziyaret ettikten sonra Paris'e dönmüştü. Heyet üyelerinden Morlay Albert Sharp, Avrupa Ekonomik Kalkınma İdaresi Teşkilâtına dâhil bulunan ülkeleri (Portekiz hariç olmak üzere) gezdikten sonra Türkiye'de incelemelerde bulunmuş ve incelemeleri içeren raporu hazırlarken kendisine verilen bilgi desteğinden duyduğu memnuniyetten bahsetmişti. Heyet Tarım Bakanı Cavit Oral'la Türkiye'nin zirai durumunu, edindikleri izlenim ve hazırladıkları raporları görüşmüşlerdi.⁸⁸ Türkiye'ye tahsis olunan 50 milyon doların 16,5 milyon doları Tarım Bakanlığına, Türk çiftçisinin ihtiyacı olan araçların temini için ayrılmış, Amerika'dan gelecek onay sonrası araçların dağıtımını tüccarlar vasıtasıyla yapılması kararı alınmıştı.⁸⁹

Charles Enlow, Türkiye İktisat Mecmuası'nın Şubat 1949 tarihli sayısında "Türkiye'de eski ve yeni ziraat" başlığıyla yayımlanan yazısında Türkiye'nin Marshall yardımı öncesi ve sonrasındaki ziraat makine ve teçhizatlarını, üretimin niteliğini ele almıştı. Bu dönemde 19 milyon olan nüfusun %85'i kırsal kesimde yaşarken, ancak büyük çiftlik sahiplerinin ve devlet işletmelerinin toplamda 1066 tane traktörü vardı. Enlow'a göre Türkiye milyonlarca aç olan insana gıda temini için üzerine düşeni yapmak istemekte ancak yeterli teçhizat ve makineye sahip olduğu takdirde bunu başarabilecekti. Gereken traktör, biçerdöver gibi makinalar ve yedek parçaları için de Amerika'da üretilenler istenmişti.⁹⁰

Türkiye'nin ihtiyacı olduğu düşünülen bu zirai makine ve teçhizatlar firmalar vasıtasıyla ithal edilmiş ve satılmıştı. 1948 – 49 yıllarında çiftçilerin bu aletleri alabilmesi

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Anıl Özkırmacı Can, *Marshall Yardımlarının Adana'ya Etkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.

⁸⁸ **Ulus gazetesi**, a.g.g.

⁸⁹ **Yeni Sabah gazetesi**, 30.11.1948.

⁹⁰ **Türkiye İktisat Mecmuası** Şubat 1949, sayı:13, s.26-28.

için vilayetlerde kurulan İl Tevzi Komisyonlarına başvurarak tedarik belgesi alması gerekmiş ve belge sahibi olanlara da %37,5 peşin dört taksitle bu zirai aletler satılmıştı. Sonraki yıl bu usulden vazgeçilerek satışlar için sadece çiftçi olduğunu kanıtlamak yeterli görülmüştü. Kredili satışlar ya firmanın ya da Ziraat Bankasının aracılığıyla yapılabiliyordu. Taksit sayısı en fazla altı yıla sınırlandırılmıştı ve faizi %2,5'tu. Firmaların kar marjı ise %20 olmuş, daha sonra %25'e çıkarılmıştı. İlave edilen %5'in maksadı aletlerin randımanını arttırmak için bakım, servis ve çiftçilerin öğretimi işlerine sarf olunması hedeflenmişti.⁹¹

Türkiye'nin zirai alanda ilerlemesini bir kalkınma meselesi değil gelişme meselesi olarak gören, Amerikan İktisadi İşbirliği Avrupa Yardım Heyeti Başkanı Paul Hoffman "Türkiye'nin başlıca davası bir kalkınma meselesi değil bir gelişme davasıdır... Ve Türkiye bu bakımdan diğer bazı Avrupa memleketleriyle tamamiyle aynı durumda değildir."⁹² demişti. Amerikan yardımının Türkiye masası başkanı Dorr'a göre de Türkiye Avrupa'ya yapılacak ihracatta yani zirai ürün ve maden kaynakları bakımından son derece zengindi. Bu durum Avrupa'nın yararına olduğu kadar Türkiye'nin de döviz elde etmesine yarayacaktı. Dorr Türkiye'nin zirai ve maden alanlarındaki bu durumunu Amerika Birleşik Devletlerinin ilk dönemlerine benzeterek şunları söylemişti: "Ancak, zamanımızda mutad gelişmeler önce ziraat ve maden sahalarındaki gelişmelerle başlar ve bunu müteakip, tıpkı Amerika'da olduğu gibi sinai istihsal imkânları esaslı bir şekilde geliştirilir."⁹³

Hoffman'ın yardımcısı Foster, Türkiye'nin Avrupa'da işbirliği ile başlayan ve daha sonra Amerika'nın da katıldığı bir ortaklıkta yer alabilmesi için, Türkiye'nin üstüne düşeni yapması gerektiğini iletmişti.⁹⁴ Foster'ın Türkiye'nin üstüne düşenden kastettiği

⁹¹ BCA, yer: 30-1-0-080-507-5, s.2.

⁹² Zafer gazetesi, 20.05.1949.

⁹³ Zafer gazetesi, a.g.g.

⁹⁴ Zafer gazetesi, a.g.g.

ise zirai alandaki gelişmeye ağırlık vererek Avrupa'nın ihtiyacı olan tarım ürünlerinin üretilmesiydi.

Ulus gazetesi yazarı Esat Tekeli 24 Nisan 1948 tarihli köşe yazısında ziraat meselesinin Türkiye için bir beslenme davası değil kalkınma, ilerleme davası olduğunu söylemişti. Ziraat üretiminin artmasıyla Avrupa'ya satılarak, Türkiye'nin üretemeyip satın alması gereken malların alınması için döviz elde edilmiş olacağını belirtmişti.⁹⁵

Amerika'nın Türkiye'de ziraatı ilerletme kararında hükümet de genellikle Amerika'yla aynı görüşte olmuştu. Marshall Planı çerçevesinde gelen yardımları tanzimden görevli Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas, Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı için bulunduğu Paris'te ziraatın modernleşmesi için daha çok traktöre ihtiyaçları olduğunu söylemiş ve sözlerine şunu eklemişti; “*Amerikan hükümetine bizim görüşümüzü kabul ettirmeğe çalışacağım.*”⁹⁶

Yapılan zirai yardımların başında gelen ve Türk hükümetinin önem verdiği alan traktörler olmuştu. Dönemin tarımsal gelişmesine asıl damgasını vuran olay traktör sayısının hızla artmasına bağlı olarak işlenen toprak miktarının genişlemesiydi.⁹⁷ 1954 yılında Ankara'da Amerikan firması Minneapolis-Moline ile ortak traktör fabrikasının açılması,⁹⁸ parçaların birleştirilmesi üzerine olsa da dönemin önemli gelişmelerinden olmuştu.

Traktörlerin Türk çiftçisi tarafından kullanılabilmesi için de tarım aletleri kullanma kursları açılmıştı. Tarım Bakanlığının yürüttüğü bu kurslarla Marshall yardımı dâhilinde verilen tarım alet ve makinalarını kullanacak elemanların yetiştirilmesi ve ziraat yapan çiftçi ailelerin çocuklarına makine bakımı ve kullanımı eğitimini verilmesi

⁹⁵ Esat Tekeli'nin Türkiye'nin takip etmesi gereken ziraat politikasıyla ilgili düşünceleri için bkz. Ek. 4.

⁹⁶ **Zafer gazetesi**, 01.07.1949.

⁹⁷ Y. Kepenek, 2012, s.92

⁹⁸ https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Türk_Traktör

hedeflenmişti. 1949 yılında da devam etmiş olan kurslar Urfa'da Ceylanpınar, Kırşehir'de Malya, Sivas'ta Ulaş Devlet çiftlikleri, Amasya'da Gökhöyük, Ankara'da Zirai Kombinalar atölyesi ve İstanbul'da Halkalı Ziraat Okullarıydı.⁹⁹

Bu kurslar 500 öğrenciden oluşmuştu, giderlerinin Bakanlığın karşıladığı yatılı kurslar olup altı ay devam etmiş ve başarılı olanlara tarım makinisti ehliyeti verilmişti.¹⁰⁰ Kursun müfredatı, eğitim, öğretim ve vazife yönetmeliği Bakanlık tarafından hazırlanmış ve kurs müdürlüklerine gönderilmişti. Kursların tatbikinin olmasına ve teoride kalmamasına özen gösterilen iş programları hazırlanmıştı.¹⁰¹ 12 farklı yerde açılan bu kurslar, 1949 yılı altı ayında toplam 1200 kişi yetiştirilmiş, şeker fabrikalarının bünyelerindeyse 450 makinist yetiştirilmişti.¹⁰² İthal edilen zirai alet ve makinanın randımanını arttırabilmek için Marshall Planı ithalatçı firmalarıyla işbirliği yapılmış, seyyar – sabit tamirhaneler kurulmuş, bu aletlerin ihtiyacı olan yedek parça için de 1949 yılında ithalat bedelinin %10'u, 1950 yılında ise ithalat bedelinin %20'si kadar yedek parça ithal edilmişti.¹⁰³

Marshall yardımı İktisadi İşbirliği Türkiye İcra Komitesi Başkanı Dorr 12 Eylül 1949 tarihinde İzmir'de İzmirli işadamları, tüccarları ve sanayicileriyle Tüccar Kulübünde bir toplantı yapmıştı. Ticaret Odası Başkanının Ticaret Odası adına yaptığı konuşmada Amerika'nın Marshall Planı ile dünyaya "*hürriyet idealini*"¹⁰⁴ yaymak için yaptığı fedakârlıkları övmüş ve Dorr'un İzmir'e gelişinden duydukları memnuniyeti dile getirmişti. Eski Ticaret Bakanı Nazmi Topçuoğlu Ege bölgesinin Türkiye'deki tarım üretiminin yarısına yakını ürettiğini ve ihraç ettiğini söylemiş, ancak bu oranın arttırılabileceğini de eklemişti. Bunun içinse Salihli civarında etüdü yapılmış olan Adala

⁹⁹ **Zafer gazetesi**, 11.06.1949.

¹⁰⁰ **Zafer gazetesi**, a.g.g.

¹⁰¹ **Zafer gazetesi**, a.g.g.

¹⁰² BCA, yer: 30-1-0-0/80-507-5, s.3.

¹⁰³ BCA, yer: 30-1-0-0/80-507-5, s.4.

¹⁰⁴ **Zafer gazetesi**, 13.09.1949.

hidro – elektrik santrali inşa edilirse zirai alana çok katkısı olabileceği önerisini sunmuştu. Küçük ve büyük Menderesle Gediz sahalarının erozyondan korunması için sulama tesisleri kurulursa Demirperde harici devletlere gıda maddesi ihracının artacağını söylemişti. Dorr ise sulama ve erozyondan korunma konusunda Amerikalı uzmanların hazırladıkları projelerin uygulanacağını ancak hidro-elektrik santrali hakkında herhangi bir proje olmadığı cevabını vermişti.¹⁰⁵

Adana civarına yapılmak istenen Seyhan barajı ile bazı liman ve silo inşası projelerini incelemek üzere Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının dört uzmanından oluşan bir heyet İstanbul'a gelmişti. Heyete başkanlık eden Georges Stewart Mason, Anadolu Ajansına "*Raporumuzu milletlerarası bankaya sunduktan sonra Türkiye'ye kredi açılacaktır.*"¹⁰⁶ demişti.

Avrupa'nın kalkındırılması aşamasında Türkiye'ye yapılacak yardımda tarım önemli bir yer edinmiş, makine ve teçhizatın modernleşmesinde traktör alımı ve kullanımı için gerekli eğitimler yardım çerçevesinde sağlanmıştı. Türkiye'nin Avrupa'da oluşan işbirliği içinde yer alabilmesi ve Amerika'nın desteği elde etmesi için Avrupa'nın ihtiyacı olan tarım ürünlerini üretmeye ağırlık vermesi gerektiği Amerikalı uzmanlarca da dile getirilmişti.

2.2 Askeri

Amerika ile Sovyetler arasındaki rekabet 12 Mart 1947'de Truman Doktrininin ilan edilmesiyle daha da artmıştı. Bu iki kutuplu tansiyon sürecinde Türkiye, Soğuk Savaş başlamadan önce de 11 Mart 1941 tarihinde imzalanan Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu ve 23 Şubat 1945 yılında Amerika'yla imzalanan anlaşmalarla askeri yardım alıyordu. 27 Şubat 1946 tarih ve 4882 sayılı kanunla kabul edilen, Türkiye ile ABD

¹⁰⁵ Russell Dorr'un İzmir Ticaret Odasındaki toplantısındaki konuşması ve toplantısındaki tartışılan konular için bkz. Ek.5.

¹⁰⁶ **Zafer gazetesi**, 13.09.1949.

arasında 10 milyon dolarlık kredi anlaşması ile savaş sonrasında tasfiye edilen Amerikan malzemesi satın alınması şartıyla imzalanmıştı.¹⁰⁷ Ancak Amerika'yla yakınlaşmayı sağlayan askeri yardımlar Truman Doktrininden sonra başlamıştı. Askeri ve mali yardımlar yanında malzeme, hizmet ve bilgi yardımıyla askeri ve teknik uzman gönderilmesini de içeren ABD yardımı, Truman Doktrinin Amerikan senatosu ve temsilciler meclisinden “Türkiye ve Yunanistan’a Yardım Kanunu” olarak geçtikten sonra 22 Mayıs 1947 tarihinde Başkan Truman tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesiyle başlamıştı.¹⁰⁸ 12 Temmuz 1947’de Türkiye ve Amerika arasında imzalanmış, 1 Eylül 1947’de TBMM tarafından onaylanmıştı.¹⁰⁹ Bu anlaşmaya göre Türkiye, bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan silahlı kuvvetlerin güçlendirilmesi ve ekonomik istikrarının sağlanması için Amerika Birleşik Devletleri’nden yardım istemiş; ABD Kongresi de Başkan’a bu yetkiyi 22 Mayıs 1947 tarihinde vermişti. Birleşik Amerika bu anlaşmayla ilk askeri yardımını gerçekleştirmişti. Yunanistan ve Türkiye’ye yaptığı doğrudan yardımlar ilk önce düzensiz olmakla birlikte 1948 yılında “Dış Yardım Yasası” kapsamında gerçekleşmişti.¹¹⁰

Marshall Planı kapsamında iktisadi kalkınma temel alınmasına karşın askeri yardımlar da devam etmişti. Bunun temel sebebi Türkiye’nin askeri harcamalarının bütçede büyük yer tutması ve iktisadi harcamalara yeterince bütçe ayıramamasıydı. Kalkınma programlarında askeri gücün artırılmasına yönelik tahsisler, 1948-50 yılları arasında önemli bir paya sahip olmuştu.¹¹¹

Amerikan askeri yardımları içerisinde Hava Kuvvetlerine yapılan yardımlar önemli bir yere sahip olmuştu. Türkiye’ye verilmiş olan uçaklar, başlıca üç kategoriye ayrılmıştı.

¹⁰⁷ M. Yılmaz, 2000, s.175.

¹⁰⁸ R. Kılıç, 2015, s. 53.

¹⁰⁹ Anlaşmanın tam metni 05.09.1947 tarihli Resmi Gazetede bulunmaktadır.

¹¹⁰ C. Akalın, 2003, s. 227-229.

¹¹¹ Marshall Planı..Muhtıra, 1951, s. 12.

Bunlardan A ve B kategorileri hafif ve ağır bombardıman uçakları, diğer kategoriye mensup uçaklar ise avcı uçaklarıydı.¹¹² İlk partide gelenler, hafif avcı uçakları olup savaşın son senelerinde üretilmiş uçaklardı. Bu ilk partideki uçaklar “Invader” tipinde A – 26 uçaklarından¹¹³ oluşmaktaydı. Askeri yardımlar vapurla gelen tank, kamyon, top ve cephane yüklenmesiyle devam etmişti.

Amerika’nın Truman Doktrini sonrası Türkiye’ye verdiği askeri malzemelerden Amerikan donanmasına ait İkinci Dünya Savaşı’nda kullanılmış olunan 100 milyon dolarlık yardım programı gereğince verilen dördü denizaltı olmak üzere 15 savaş gemisi A.P. haber ajansının verdiği habere göre 9 Ocak 1948’de Türk limanına devredilmek üzere yola çıkmıştı.¹¹⁴

8 motorlu arama tarama gemisi, bir gazolin taşıt gemisi ve bir ağ gemisinden oluşan bu 15 gemi Akşam gazetesi yazarı A.D.D.’ye göre Amerikan donanmasının en iyilerinden ve İkinci Dünya Savaşı’nda kullanılmasına rağmen hala çok iyi durumda olan bu gemiler sınıfının en iyi gemilerindendi.¹¹⁵

Amerika’dan alınacak gemiler New London’da yenileme işlemine tabi tutulduktan ve savunma silahlarıyla donatıldıktan sonra Türkiye’ye gelmişti. Üç Türk subayı bu gemileri kullanabilmesi için New London Subay Okulunda eğitim görmüştü.¹¹⁶ Bu dönemde New London, Norflock ve diğer denizcilik okullarında 400 Türk deniz subayı eğitim görüyordu. Amerikan deniz üslerindeki en modern silahlar üzerinde çalışan bu subaylar hakkında “Amiral Seetle”; başarılı ve muntazam çalışan subaylar olarak bahsetmişti.¹¹⁷

¹¹² Akşam gazetesi, 12.03.1948.

¹¹³ “Amerikanın bize verdiği bombardıman uçakları” haberi ve uçakların ayrıntısı için bkz. 6.

¹¹⁴ Yeni Sabah gazetesi, 10.01.1948

¹¹⁵ Gemilerin özellikleri için bkz. Ek. 7.

¹¹⁶ Akşam gazetesi, 13.01.1948

¹¹⁷ Akşam gazetesi, 02.04.1948

Bu dönemde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Amerikan yardımı Deniz Grubu Başkanı Amiral Seetle ve Kara Kuvvetleri Başkanı General McBride’la görüşmüş ve alınan askeri yardımlar hakkında bilgi almıştı. Hava kuvvetlerine yapılan yardımlarla ilgili de Amerikan yardımı havacılık kısmı başkanı “General Hoag” ile görüşen Cumhurbaşkanı alınan uçak malzemeleri hakkında bilgi edinmek dışında, güney bölgesini özellikle de İskenderun’u ziyaret etmek istemesi üzerine temaslarda bulunmuşlardı.¹¹⁸

Akşam gazetesinin 4 Mart 1948 tarihli haberine göre, Amerika’dan gelmesi beklenen uçakların İstanbul, İzmir ve Ankara semalarında gösteri uçuşu yapmaları büyük heyecan yaratmıştı. General Hoag Türkiye’ye askeri malzemelerin düzenli olarak geleceğini ve gelen askeri malzemeler yanında Türk havacıları yetiştirmek üzere Etimesgut’ta ve Eskişehir’de kurslar açıldığını ve bu kurslarda eğitim gören pilotların başarısı yanında kurs içeriği hakkında da şunları söylemişti: “*Bu kursta uçakların kontrolü ve radyo sistemleri öğretilecektir. Amerikada da Türk havacıları yetiştirilmektedir. Türkiyeye gelecek uçaklar bombardıman, av, talim; okul ve nakliye uçaklarıdır. Türk pilotlarının dünyada büyük bir şöhretleri vardır.*”¹¹⁹

General Hoag’la birlikte Washington Hava Ateşesi Albay Azıburunu da, Amerikan yardımının Türk havacılığı için “*tarihte şimdiye kadar raslamadığımız şekilde kuvvetlendireceğini*”¹²⁰ söylemişti.

Amerikan askeri yardımıyla birlikte Türk askeri eğitim sisteminde de değişikliğe gidilmişti. Modern teçhizatla birlikte uzmanlaşma zorunluluk olmuş, bu da Amerikalı uzman eğitmenlerin verdiği eğitimlerle sağlanmıştı. Örneğin, kara kuvvetlerinde, uçaksavar, radar, tıp, ulaştırma, mühendislik, askeri yönetim konularında, deniz

¹¹⁸ **Vatan gazetesi**, 01.04.1948

¹¹⁹ **Akşam gazetesi**, 18.04.1948

¹²⁰ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

kuvvetlerinde denizüstü ve denizaltı muharebeleri konusunda, hava kuvvetlerinde radar sistemleri, pilot eğitimi ve meteoroloji konularında özel eğitim veren okullar açılmıştı.¹²¹

Amerikan yardımı çerçevesinde gelen askeri malzemenin 1948 yılı için ayrılan payın Temmuz ayında tamamlanması, 1949 senesi için ayrılan ikinci partinin ise Temmuz'dan sonra gelmesi planlanmıştı.¹²²

Vatan gazetesi köşe yazarı M. Şevki Yazman 28 Mayıs 1948 tarihinde yayınlanan “*Amerikan görüşüyle Türk ordusu*” başlıklı köşe yazısında Amerikalı askeri yazarı G. Elliot’un radyodaki konuşmasını ve Amerika’nın Türkiye’ye yaptığı askeri yardımın başı olan General McBride’in bir basın toplantısındaki beyanlarını incelemişti. G. Elliot’un konuşmasının bir kısmı aynen alınarak şu ifadelere yer verilmişti:

*“Malzeme ne kadar modern ve mükemmel olursa olsun teslim edilen insan maddi ve manevi bir takım vasıfları haiz değilse bu malzemedен fayda umulmaz. Ama şurası da var ki bir orduyu teşkil eden insanlar maddi ve manevi vasıfları bakımından ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar eğer iyi bir surette teçhiz edilmemişlerse bugünün harbinde bir işe yaramaları kabil değildir.”*¹²³

Elliot, Türkiye’nin askeri durumunu insan bakımından vasıflı ancak teçhizat bakımından zayıf olarak tanımlamıştı ve Elliot’a göre askeri nitelik ile teçhizatın modernliği bir arada olursa ancak başarı mümkün olabilirdi.

General McBride ise Türkiye’ye yapılan askeri malzeme yardımının 100 milyon dolar değil bir milyar dolar değerinde olduğunu söylemesi Yazman’a göre Elliot’un “*Türkiye’yi günümüz teknolojisine taşımalyız*” sözleriyle bağlantılıydı.¹²⁴ Yazman

¹²¹ M. Yılmaz, s.188-189.

¹²² **Akşam gazetesi**, 04.05.1948.

¹²³ **Vatan gazetesi**, 28.05.1948.

¹²⁴ **Vatan gazetesi**, a.g.g.

Türkiye'ye verilen askeri malzemeyi bütçeden ödemeye kalkılırsa maliyetini şu şekilde hesaplamıştı;

“Amerikalıların bir senede teslim ettikleri malzemenin kıymeti tekriben bir milyar dolar olduğuna göre bu bizim paramızla 2,8 ve hatta üç milyar lira demektir. Yani bütçemizin üç seneliğine yakın bir miktar. Halbuki biz bütçemizin ancak yarısını ordu ihtiyacına tahsis etmekteyiz. Onun da ortalama hesapla yarısının teçhizata sarfedildiği kabul olunursa, Amerikalıların bu bir senede bize tahsis ettikleri malzeme ve teçhizat kendi normal bütçemizle her sene tedarik edebildiğimiz 10 – 12 misline baliğ olmaktadır.”¹²⁵

General Fahri Ateşalp yanında bulunan beş subay ve bir sivil uzman ayrıca on iki Amerikan askeri ile birlikte Amerikan askeri tesis ve kurumlarda incelemelerde bulunmuştu. Ateşalp incelemesini yaptığı yerleri ahenkli bir çalışma içinde görmüş ve Türk silah fabrikalarının modernleşmesi için çok faydalı bulunduğunu söylemişti.¹²⁶

General Fikret Karabudak'a göre Türk ordusu Amerikan usullerinden olabildiğince yararlanmalıydı. İşi daha az maliyetle daha kısa zamanda halledebilmek için modern makinaların alınması gerektiğini düşünmekteydi.¹²⁷

Amerika'nın Norfolk şehrinde Amerikan yardım programı dâhilinde verilen 11 gemiyi Büyükelçi Baydur tarafında teslim alındığında büyükelçi alınan askeri yardım malzemesinin *“istiklâlini ve arazi bütünlüğünü müdafaa için”* kullanılacağını söylemişti.¹²⁸ Birkaç ay boyunca bu gemileri kullanacak Türk personelin eğitildiği bu gemiler 13 Haziran 1948 tarihinde yola çıkmıştı.

¹²⁵ **Vatan gazetesi**, a.g.g.

¹²⁶ **Vatan gazetesi**, 30.05.1948.

¹²⁷ **Vatan gazetesi**, a.g.g.

¹²⁸ **Akşam gazetesi**, 12.06.1948.

1 Temmuz 1948 tarihinde İstanbul'a gelen üç kruvazörden oluşan Amerikan filosunun komutanı tümamiral Forrest Sherman, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan Dr. Lütfi Kırdar'ı makamında ziyaret etmiş ve bir müfreze polis tarafından selamlanmıştı.¹²⁹ Belediye tarafından tahsis edilen otobüslerle şehrin çeşitli turistik yerlerini gezmişler, vali tarafından Tarabya'da Konak Otelinde şereflerine verilen öğle yemeğine katılmışlardı.¹³⁰ Bu ziyaret Türk donanmasının eksiklerinin görülmesi açısından dikkat çekici olmuştu. Amerikan donanmasının kruvazörlerine göre Türkiye ihtiyaç duyduğu iki kruvazör ve dört muhrip satın almayı planlamış ancak Amerikan yardımı dışında almak istediği bu gemileri 15 yılda ödemeyi talep etmişti. Akşam gazetesi yazarı A.D.D. "*Amerikan kruvazörleri ve bizim muhtaç olduğumuz kruvazörler*" başlıklı yazısında Türk donanmasının ihtiyaç duyduğu kruvazörleri tek tek sıralamıştı.¹³¹ Yazara göre bu gemileri İngiltere'den de almak mümkünse de milli müdafaa için Amerikan müttefikliği silahları ve gemileri kabul edildiğinden Amerika'dan almak daha yerindeydi.

1948 yılı Temmuz ayı boyunca Amerika'nın Türkiye'ye devrettiği gemilerin teslimi devam etmişti. 23 Temmuz 1948 tarihinde İstanbul'a gelen on bir gemi de bu teslimlerden biriydi. Bunlar her biri 138 şar tonluk K sınıfı Kemer, Kuşadası, Kaş, Kirte, Küllük, Kerempe, Kozlu, Kilimli isimli sekiz arama-tarama, Ağ- 4 adındaki Ağ, Akpınar akaryakıt ve Onaran isimli atölye – tamir gemileriydi. Amerika'da sınıflara göre, çeşitli kurslar gören bir fabrikacı, 4 subay ve 3 erbaş bu gemilerde çalışabilmek için eğitim görmüşlerdi. Mürettebatın tamamının eğitimi ise yedi ay sürmüştü.¹³²

Türkiye'ye gelen Amerikan donanmasına ait Tümamiral Donald B. Duncal'ın komutasında Amiral forsunu hâmil *Pocono* karargâh gemisiyle *Siboney* uçak taşıt gemisi ve Cartellotti süratli taşıt gemisinden oluşan filo 3 Ağustos 1948 tarihinde İzmir limanına

¹²⁹ Akşam gazetesi, 02.07.1948.

¹³⁰ Akşam gazetesi, 04.07.1948.

¹³¹ İhtiyaç duyulan gemilerle ilgili bkz. Ek. 8.

¹³² Akşam gazetesi, 24.07.1948.

gelmiş ve İzmir'in resmi çevresi tarafından ağırlandırılmışlardı.¹³³ Amerikalı ziyaretçiler belediyenin tahsis ettiği otobüslerle İzmir'in çeşitli yerleri gezdirilmişlerdi. İzmir halkından daha önce belirlenen kişiler Siboney adlı gemiyi ziyaret etmişlerdi. Ayrıca İzmirli tüccarlar adına bir heyet Amerikalı mürettebata sigara, incir, üzüm hediye etmişti.¹³⁴

Amerikalıların Türkiye'yi ziyaretleri kadar Türk askeri heyetleri de Amerika'ya giderek temaslarda bulunmuşlardı. Böyle bir ziyaretten dönen dönemin Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Zeki Doğan, Çubuk'taki Esenboğa askeri alanda Amerikan yardım heyeti Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hoag, Türk Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Tümgeneral Fevzi Uçaner, Hava Müsteşarı ve diğer generaller tarafından karşılanmıştı. Zeki Doğan Amerika'da sol böbreğinden ameliyat olmuş ve yetkililerin kendisine gösterdiği ilgiden oldukça memnun kaldığını söylemişti.¹³⁵ Doğan, Türkiye'nin ihtiyacı olan askeri yardımlar hakkında da Birleşik Amerika Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Vandenberg'le görüşmüştü. Bu görüşmelerden umutlu olan Korgeneral Zeki Doğan, Vandenberg'in özel ilgisiyle karşılaştığını da sözlerine eklemişti. Daha sonra Korgeneral Zeki Doğan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yle de görüşmüş, Amerika ziyareti hakkında bilgi vermişti.

Karşılıklı ziyaretlere Amerikan Hava Bakanı Stuart Symington ve Amerika Hava Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Orgeneral Vandenberg'un Ankara'yı ziyaretleriyle devam etmişti.¹³⁶ Amerikan yardımı gereği Türkiye'ye gelen subay ve personel, General Hoag ve General Vandenberg tarafından seçilmişti. İstenilen malzemelerinin %77'sinin gelmiş ve kalanın gelmesindeki gecikme C-47'lerin Berlin'e yiyecek sevkiyatı yapması

¹³³ **Akşam gazetesi**, 04.08.1948.

¹³⁴ **Akşam gazetesi**, 05.08.1948.

¹³⁵ **Akşam gazetesi**, 10.08.1948.

¹³⁶ **Akşam gazetesi**, 17.08.1948.

nedeniyle olmuştur.¹³⁷ Türk Hava Kuvvetleri bu bölgede oluşabilecek bir karışıklıkta ne dereceye kadar rol oynayabileceğine Amerikalı General Vandenberg şu şekilde cevap vermişti; Türkiye'ye verilen P - 47, A - 26 uçakları harp içinde kara kuvvetleriyle iş birliği eden uçak tipleriydi. Amerikalı general, Amerika'dan alınan diğer uçaklar da hesaba katılırsa Türk hava kuvvetleri her hangi bir tehlikeyi karşılayabilecek durumda olmadığını söylemişti.¹³⁸

Birleşik Amerika Ayan Meclisi silahlı kuvvetler komisyonu başkanı Cumhuriyetçi parti üyesi güney Dakota senatörü Chan Gurney'in başkanlığındaki Amerikan heyeti, 17 Ağustos 1948'de İstanbul'a gelmişti.¹³⁹ Ziyaretin amacı Amerikan teşekküllerinin bulunduğu memleketleri incelemektir. Senatör Gurney Birleşik Amerika ordusunu ilgilendiren konularda İkinci Dünya Savaşı zamanında ve sonrasında orduyu ilgilendiren kanunların yapılmasında, bu kanunların çıkmasında rol oynamıştı.¹⁴⁰ Amerikan silahlı kuvvetlerinin birleştirilmesinde etkili olan Gurney, savaş sonrası dönemde uluslararası bir ordunun kalıcı barış için şart olduğunu savunmuştu.¹⁴¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Türk generalleri yanında Amerikan yardım heyeti başkanı General McBride ve Amerikan hava ve kara kuvvetleri uzmanları Boğaz'daki askeri tatbikatı izlemişlerdi. McBride, gerçekleşen tatbikatın kara, hava ve deniz kuvvetlerinin ahenkli çalışmasını övmüş, ABD'nin verdiği askeri yardımlarının Türk ordusu tarafından başarıyla kullanıldığını görmekten de memnuniyet duyduğunu ifade etmişti.¹⁴²

Amerikan hükümeti Türkiye'ye verilen askeri yardımların kullanımını gözlemleyerek, bu gözlemleri ve verdikleri yardım miktarını Amerikan Kongresine

¹³⁷ Akşam gazetesi, a.g.g.

¹³⁸ Akşam gazetesi, a.g.g.

¹³⁹ Ulus gazetesi, 18.09.1948.

¹⁴⁰ Akşam gazetesi, 19.09.1948.

¹⁴¹ Akşam gazetesi, a.g.g.

¹⁴² Tatbikatın ayrıntılı bilgisi için bkz. Ek. 9.

raporlar halinde sunuyordu. Birleşik Devletler Başkanı Truman'ın Türkiye'ye ve Yunanistan'a yapılan Amerikan yardımının üç aylık tatbiki hakkında Amerikan kongresine sunduğu rapor da bunlardan biriydi. Rapora göre alınan yardım miktarı aşağıdaki tablodaki gibiydi.¹⁴³

	Dolar
Hava Kuvvetleri	213,108,278
Muharebe	10,216,845
İstihkâm	4,506,830
Sihhiye	346,080
Erbaşlar	503,850
Topçu	39,755,455
Nakliye (yalnız deniz aşırı)	4,686,372
Talim ve terbiye ve saire	2,100,000
Muhtelif	16,290,000
Yekûn	75,250,000
Topçu	2,594,763
Gemi tamir ve idame masrafı	2,817,852
Verilen gemilerin değeri	3,940,568
Muhabere ve elektrik malzemesi	1,153.756

¹⁴³ Tablo için bkz. Ek. 10.

Nakliye, ambalaj ve saire	1,167,267
Talim ve terbiye	1,260,622
Yekûn	12,934,828

Tablo 1: Askeri Yardım Miktarları

Amerikan hükümeti kongresine verdiği raporların benzerlerini Ayan Meclisi'nde de konuşuluyordu. Ayan Meclisi özel komitesinde, 17 Eylül 1949 tarihinde Rusya'nın başladığı silahlanma yarışında hür milletleri de silahlandırmak için 1.314.milyon dolarlık silah yardım programının kabulü için verdikleri beyanatta Türkiye'ye yapılan askeri yardımların yakın doğuda istikrar unsuru olarak kuvvetli bir şekilde durulması için yapıldığı söylenmişti.¹⁴⁴

Truman Doktriniyle birlikte Türkiye'ye 100 milyon dolar tutarında askeri yardım yapılmıştı, bu yardımları şu şekilde dağılmıştı; Kara Kuvvetlerine 48 milyon 500 bin dolar, Hava Kuvvetlerine 26 milyon 750 bin dolar, Deniz Kuvvetlerine 14 milyon 750 bin dolar, mühimmat 5 milyon dolar, otoyolların tamiri 5 milyon dolar.¹⁴⁵

Dönemin Birleşik Amerika Başkanı Truman'ın 30 Haziran 1949 tarihinde kongreye verdiği sekizinci üç aylık devre raporundaysa Türkiye'ye yardım heyeti vasıtasıyla verilen askeri teçhizat ve hizmetin değerinin bir milyon doları aştığı yer almıştı. Verilen teçhizatın kullanımı için Türk askeri personelin eğitilmesi zorunluluğu gereği Amerika'da ve Almanya'nın Amerikan işgal bölgesinde okul ve tesislerde eğitim programları düzenlenmesi için de Amerikalı eğitim personeli arttırılmıştı.¹⁴⁶ Türk subayları raporda bahsedilen Almanya'daki Amerikan işgal bölgesindeki savaş istihbarat

¹⁴⁴ **Zafer gazetesi**, 18.09.1949.

¹⁴⁵ Yavuz Güler, **Marshall Planı ve Türkiye'de Marshall Planı'nın Uygulanışı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s. 75.

¹⁴⁶ **Zafer gazetesi**, 29.11.1949.

okullarına yazılmış ve kurslardan mezun olan Türk subayları ülkeye döndükten sonra kendi birlikleri içerisindeki diğer personeli eğitmesi planlanmıştı. Amerikalı Profesör Richard D. Robinson, Türk generallerini onlardan daha yüksek ücrete ve imtiyaza sahip Amerikalı çavuşların eğittiği tuhaf bir durumun oluştuğunu söylemiş, Ahmet Oktay'da Amerikalı profesöre tuhaf gelen bu durumun Türk generallerinin çok azının kabullenemediğini söylemişti.¹⁴⁷

Amerikan Başkanı Truman'ın kongreye sunduğu bu raporda 30 Mayıs 1949 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçen kanunla Türk Genel Kurmaylığı¹⁴⁸ Milli Savunma Bakanlığına bağlanarak ordudaki iki başlılığın kaldırılması hedeflenmiş, bu durum da Amerikan heyetinin başarısı gibi görülmüştü.¹⁴⁹ Milli Savunma Bakanı'nın önerisiyle Başbakan tarafından atanacak Genel Kurmay Başkanı da ordu üzerinde anayasal düzeyde sivil yönetimin varlığı sağlanmıştı.

Amerikan yardımlarıyla birlikte orduda Alman askeri doktrini yerini Amerikan askeri doktrine bırakmış, bağımsız savunma anlayışı bırakılarak ABD-Batı savunma sistemine dâhil olunmuştu.¹⁵⁰

Amerika'nın Türkiye'ye askeri yardımda bulunmasının sebepleri; ordunun savunma gücünü modern teçhizat ve ona uygun personel eğitimiyle arttırmak ve Türkiye'nin bütçesinde büyük yer tutan ordu mevcudunun azaltılmasını sağlamaktır. Böylece Sovyetlere karşı daha güvenilir bir müttefik olabilecekti. Türkiye ise askeri yardımı savaş sırasında da değerlendirmiş ancak Truman Doktrini ve Marshall Planı ile birlikte askeri sistemini ve teçhizatını Amerikan normlarına göre düzenlemeyi kabul etmişti.

¹⁴⁷ Ahmet Oktay, **Türkiye'de Popüler Kültür**, Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 70.

¹⁴⁸ Kanun maddesi 03.06.1949 tarihli Resmi Gazetede bulunmaktadır.

¹⁴⁹ **Zafer gazetesi**, 29.11.1949.

¹⁵⁰ M. Yılmaz, 2000, s.192.

2.3 Mali

Türkiye - ABD yakınlaşması, Türkiye'nin ekonomi politikasının oluşmasında ABD'nin belirleyici rol oynaması sonucunu da beraberinde getirmişti.¹⁵¹ Birleşik Amerika'nın verdiği kredilerin ulusal para cinsinden karşılığı Merkez Bankasında A.B.D. adına bir hesaba yatırıldığından ve "Karşılık Paralar" denen bu fonun kullanımı da ABD'nin izniyle olduğundan, bu ABD'ye o ülkeye müdahale olanağı sağlamaktaydı.¹⁵²

ABD'nin Marshall Planı çerçevesinde Avrupa'ya yaptığı yardımların miktarı Türkiye'ye oranla daha yüksek olmuş ve bu yardımlar 1948 yılı boyunca da devam etmişti. 1948 yılında Marshall planına dâhil olan ülkelere yapılacak mali yardımlar hakkında Temsilciler Meclisinin Bütçe Komisyonu İktisadi İşbirliği İdaresinin Başkanı olan Hoffman, çeşitli miktar tahminlerinde bulunmuştu.¹⁵³ Buna göre Yunanistan'a 108 milyon dolar, Türkiye'ye de 10 milyon dolar tahsis edilecekti.

Bu mali yardımlara Eylül 1948'de üç aylığına Türkiye'ye 1 milyar 769 milyon dolar, İngiltere'ye 500, Fransa'ya 380, İtalya'ya 235, Batı Almanya'ya 175 milyon dolar ve Yunanistan'a da 60 milyon dolar tahsis edilmişti.¹⁵⁴ Bu mali yardımların bir kısmının sanayiye, bir kısmının da makineye, ağır teçhizata harcanması şartına bağlanmıştı.

Dönemin Maliye Bakanı Şevket Adalan, Marshall Planı çerçevesinde Milletlerarası Kalkınma ve İmar Bankasından alınacak kredilerle ilgili bankadan bir heyetin Türkiye'ye gelerek incelemelerde bulunacağını söylemişti. Bakan açıklamasında gerek Marshall Planından gerekse Milletlerarası Bankadan alınacak kredilere ait hazırlıkları yapacak bir komitenin oluşturulduğunu ve çalışmaya başlamak üzere olduğunu söylemişti. Toplamda alınması planlanan 10 milyon dolar kredinin 6,5 milyon doları ziraat alet ve makinelerine,

¹⁵¹ Y. Kepenek, 1987, s. 82.

¹⁵² B. Oran, s. 486

¹⁵³ Ülkeler için belirlenen miktarlar için bkz. Ek. 11.

¹⁵⁴ **Akşam gazetesi**, 19.09.1948.

3,5 milyon dolarının ise maden makine ve teçhizatlarına harcanması yönündeydi. Başbakan adına Maliye Bakanının başkanlık ettiği komiteye diğer bakanlıklardan da çeşitli isimler katılmıştı.¹⁵⁵

Amerikan kredisinin Temmuz'da yapılan anlaşmaya göre "transfer garantileri" hakkında hükümetin görüşlerini almak için Amerikalı iktisatçı Nebolsine, Maliye Bakanı Şevket Adalan'la görüşmek üzere Ağustos 1948 tarihinde Türkiye'ye gelmişti.¹⁵⁶ Amerikan hükümetince Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardım ve Truman Doktrini gereğince yapılan askeri yardım dışında Ankara hükümetinin aradığı mali yardımın isimlerini belirtmediği bazı Amerikan firmalarınca karşılanmak üzere müracaat ettikleri dönemin Maliye Bakanlığı Müsteşarı tarafından söylenmişti. Bu firmaların vereceği kredilerin bir kısmı Amerikan hükümeti tarafından garanti edilmiş bir kısmı ise edilmemişti. Bu kredilerin kapsamı ise liman, yol inşaatları, maden işletmeleri ile zirai alandaki kalkınmaları desteklemek amaçlı olmuştu.¹⁵⁷ Marshall planı dâhilinde Amerika'nın yaptığı mali yardım ve kredilerin dışında başvurulabilecek Amerikan hükümeti destekli Amerikalı firmaların kredileri ile ilgili dönemin Maliye Müsteşarı şu açıklamayı yapmıştı:

"Amerika hükümetinin Marshall plânı gereğince yaptığı yardım ile Truman doktrini gereğince yaptığı askeri yardım ve bir de beynelmilel Para Bankasının kredi yardımından başka Amerika tarafından yeniden mali bir yardım için henüz temaslar yapılmış değildir. Fakat bazı büyük Amerika firmaları hususî surette hükümetimize müracaat ederek memleketimizin kalkınmasında sarfedilmek üzere

¹⁵⁵ **Yeni Sabah gazetesi**, 27.07.1948.

¹⁵⁶ **Ulus gazetesi**, 12.08.1948.

¹⁵⁷ **Yeni Sabah gazetesi**, 08.09.1948

*krediler teklif etmektedirler. Bu kredilerin bir kısmı Amerika hükümetinin garantisini altındadır. Bir kısmı da garantisizdir.*¹⁵⁸

ABD, Avrupa'ya yapılan yardımların kontrolü için "olağanüstü büyükelçi" olarak Harriman'ı tayin etmişti. Ayrıca devletlere gönderilen elçiler bulunmaktaydı. Türkiye'ye Amerikan Ticaret Bakanlığı tarafından Russell Dorr gönderilmişti.¹⁵⁹ 17 Ekim 1948 tarihinden 30 Haziran 1948 tarihine kadar olan süre için tahsis edilen 50 milyon doların kullanımı da Ortaelçi rütbesiyle gelen Dorr tarafından denetlemesi planlanmıştı.¹⁶⁰

Dorr, yapılan mali yardım hakkında bazı açıklamalarda bulunmuştu. Sistem başta borç alan millete borç veren milletten mal satın alabilmesi için dolar tahsis etmekken, yeni düzenlemeyle kredi açan milletin aldığı dolarla, dolara karşılık kendi parasıyla hesap açmasıydı. Kredi alan devlet mal satın alabilmek için bu hesaptan para çekecekti. Bu planın özü itibariyle para çeken devlet Batı Yarımkürede mal satın alabilmek için dolar kullanacaktı. Dorr'a göre bu planla Avrupa'daki ticaret canlanacaktı.¹⁶¹

Bu planın Türkiye'deki uygulaması ise;¹⁶²

1. Türkiye Amerika'dan kredi olarak 50 milyon dolar alacaktı.
2. Türkiye, plana iştirak eden diğer memleketlerin kanuni parası olarak 8.8 milyon dolar haddine kadar tekabül eden mal almak hakkına sahip olacaktı.
3. Türkiye, Amerika'dan aldığı borcun (19.7 milyon) dolarlık kısmını ödeyecek ve plan iştirak eden diğer memleketlerden o memleketlerin kendi paraları üzerinden aldığı (8,8 milyon) doları da Türk mahsulleri üzerinden yapılacak ticari muameleler için, bu memleketler emrine (79.8 milyon) Türk lirası tahsis etmek suretiyle karşılayacaktı.

¹⁵⁸ **Akşam gazetesi**, 08.09.1948.

¹⁵⁹ **Ulus gazetesi**, 20.10.1948.

¹⁶⁰ **Ulus gazetesi**, a.g.g.

¹⁶¹ **Ulus gazetesi**, 23.11.1948.

¹⁶² **Ulus gazetesi**, a.g.g.

4. Bu suretle, Türkiye, dolarla muamele yapmayan bölgelere (79.8 milyon) Türk lirası değerinde mal ihraç ederek 50 milyon dolarlık borcun ödenmesi sırasında 28.5 milyon dolar kazanmış olacaktır.
5. Çok taraflı ticaret ve çeşitli mahalli paralarla yapılan tediyeler bu suretle teşvik edilmiş olacak ve normal ticaretin tekrar kalkındırılması temin yolunda terakkiler kaydedilmiş olacaktır.

Marshall yardımının 1952 yılında sona ermesinden sonra, yardım gören bazı ülkelerin özel sermayenin devam edebilmesi için Amerika'nın planı, özel sermaye ile yatırımda rol olarak bu memleketlerde kalkınma hamlelerinin devamını sağlamaktı.¹⁶³ Yardım alan devletin iktisadi kalkınması için önyak olduğunu söyleyen Avrupa İktisadi İşbirliği idaresi istişare meclisi üyelerinden M. Eric Johnston, bu dönemin devamının Amerikan özel sermayesinin bu ülkelerde iktisadi rol oynaması ile gelişip devam edeceğini ifade etmişti.¹⁶⁴ Johnston, Amerikan firmalarının yardım alan ülkelerde faaliyet gösterebilmesi için yatırılan sermayenin devletleştirilmemesinin garantisini Amerikan hükümetinin vermesi gerektiğini savunmuştu. Ayrıca yatırılan sermayenin o ülkenin tabi olduğu adil olmayan vergilerden muaf olabilmesi için Amerikan hükümetinin yardım alan ülkeyle anlaşma imzalaması gerektiğini sözlerine eklemişti.¹⁶⁵

Yabancı sermayenin Amerikan yardımları bittiğinde de Türk piyasasında var olması ve yatırımların devam etmesi için Türk hükümetinin yasalarla yabancı sermayeyi koruması gerektiğini özetleyen Johnston, yabancı sermayenin yerli sermayeyle işbirliği içinde olması gerektiğini belirtmişti.

¹⁶³ **Zafer gazetesi**, 14.10.1949.

¹⁶⁴ **Zafer gazetesi**, a.g.g.

¹⁶⁵ Johnston'un Amerikan sermayesinin yardım alan ülkeye yatırılabilmesi için öne sürdüğü şartlar için bkz. Ek. 12.

Yabancı sermayenin Türk ekonomisinin gelişmesi için önemli olmasının yanında, Marshall Planı'na dâhil krediler dışında da döviz elde edilmesi açısından gerekmektedir. Bunun için Amerikalı uzmanların bir diğer tavsiyesi de turizmin geliştirilmesi yönünde olmuştur.

Vatan gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman, 6 Ocak 1949 tarihindeki köşe yazısında ismini vermediği tarafsız bir ülke diplomatın, Türkiye'nin döviz elde etmesi için verdiği önerisinden bahsetmişti. Diplomata göre Türkiye'nin döviz elde etmesi savaş sonrası dönemdeki ekonomik durumunda oldukça zordu. Türkiye'nin ihraç mallarından olan incir, üzüm gibi gıda maddeleriyle ihtiyacı olan makine ve teçhizatları alması beklenemezdi. Kendi sanayisini kurması ve ihtiyaçlarını karşılaması için de zaman gerekmektedir. Diplomatin bu döviz sorununa çözümü ise turizmdi.

Türkiye'nin turizm potansiyelinin altı bin yıllık Anadolu tarihinde, doğal güzellikleri ve gezginlerin gezmek isteyeceği alanların ulaşım kolaylığıyla dünyaya tanıtılabilecekti. Diplomat, turizmin Türkiye'nin döviz elde etmesindeki ana kaynağın olabileceğini şu sözlerle ifade etmekteydi: “*İktisadi bakımdan Türkiyenin ana döviz kaynağı; hiç şüphesiz turizm sanayiidir. Bunu yoluna koymadan evvel girişilecek sanayi gayretleri birer enerji israfı olur ve bünye üzerine bir yük olarak biner.*”¹⁶⁶

Turizmle ilgili bir diğer görüş Yirminci Asır Vakfı¹⁶⁷ başkanı Thornburg'e aitti. Thornburg, Tahran'dan Londra'ya geçerken uğradığı İstanbul'da Vatan gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman'ın Türkiye'nin yeni ekonomik alanları neler olmalıdır sorusuna verdiği cevap; tarihi ve tabiatı oldukça zengin olan Türkiye'nin, bu alanları turizm işletmesine işletmesiyle ülkeye döviz akacağı olmuştur.¹⁶⁸ Thornburg, Türkiye'nin diğer

¹⁶⁶ **Vatan gazetesi**, 06.01.1949.

¹⁶⁷ “*Amerika'nın dünya çapında ekonomik ve sosyal meseleler hakkında bilimsel araştırmalarıyla tanınmış kuruluşudur.*” Thornburg de bu vakfın başkanıdır. H. Yalman, **Türkiye'nin İdari Reform Politikası**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Yönetim Bilimi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi. 2005, s.118.

¹⁶⁸ **Vatan gazetesi**, 18.02.1949.

turistik ülkelere göre sahip olduğu değerler açısından daha avantajlı olduğunu ve turizmin Türkiye için önemli bir döviz geliri sağlayacağını iddia etmişti.

Türkiye, Amerikalı uzmanların ülke ekonomisi ile ilgili incelemelerde bulunup, tavsiyelerde bulunmaları konusunda istekli olmuş ve uzmanların çalışması konusunda da yardımcı bir tavır sergilemişti. Türk hükümeti ekonomide teknik yardım yapılması için İktisadi İşbirliği İdaresine başvurmuştu.¹⁶⁹ Maliye alanında Chicago Üniversitesi'nden iktisat profesörü ve Birleşik Amerika maliyesi müşavirlerinden R. Bloughun'un Türkiye'ye gelerek Türk maliyesi üzerinde çalışması sağlanmıştı.¹⁷⁰ Bloughun yaptığı incelemeler sonrasında Türk maliyecileriyle birlikte bir rapor hazırlaması ve bu raporla birlikte Türk memurlarına yardımcı olması beklenmekteydi. Türkiye İstatistik Genel Müdürlüğü'nce Amerika'ya on Türk istatistikçisi staja gönderilmesi ve istatistikçilerin mekanik tasnif uygulamalarında iktisadi ve içtimai verilerin toplanmasında, istatistik keşiflerinde, milli gelir hesaplarında, iktisadi kalkınma planlarının tanziminde, zirai sayımlarda, mahsul ve hayvan sayımlarında, nüfus ve mesken istatistiklerinde işçi istatistiklerinde uzmanlaşmaları beklenmişti.¹⁷¹

Marshall Planı'na dâhil ülkelerin Merkez Bankaları'nda açılacak "Karşılıklı Paralar" fonu ile ABD'nin öngördüğü ve Türkiye'nin genel olarak kabul ettiği ekonomik düzenlemeler, mali yardımlarla birlikte gündeme gelmişti. Yabancı sermaye de Türkiye'nin ihtiyacı olan kredileri sağlamak için Türk Hükümetine teklifte bulunmuştu. Bu tekliflerin artması, yabancı sermayenin de ülke ekonomisine çekilebilmesi için hükümetten bazı kanuni düzenlemeler beklenmişti. Bu düzenlemelerle yabancı sermaye ülke içinde koruma altında ve rahatça çalışabilecekti. Dorr'a göre de 1952 yılında bitecek olan Marshall yardımlarından sonra iktisadi kalkınmanın devamı için yabancı sermaye

¹⁶⁹ **Akşam gazetesi**, 12.08.1949.

¹⁷⁰ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

¹⁷¹ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

gerekliydi. ABD’li uzmanların diğer bir tavsiyesi de turizme yapılacak yatırımdı. Türkiye’nin önemli bir turizm potansiyeli vardı ve bu da ihtiyaç duyulan dövizi elde etme de çok yararlı olacaktı.

2.4 Bayındırlık

Cumhuriyetin 1923 yılındaki ilanından 1948 yılına kadar demiryolları politikası ulaşımda önemli sayılmakla beraber bu durum 1948 yılında değişmiş ve karayollarında çok önemli bir dönüm noktasına gelinmişti.¹⁷² Bu tarihte Marshall yardımıyla sağlanan kaynaklarla karayolları yapımı hız kazanmıştı.

Marshall yardım heyetlerinin en çok üzerinde durduğu konu olan yol inşaatı Türk hükümetinin de öncelikli konusu olmuştu. Var olan karayolları yetersiz olmakla birlikte bakım ve onarıma ihtiyaç duyulmaktaydı. Amerikalı uzmanlar da ülke ekonomisinin gelişmesi için demiryollarını, üretim merkezlerine bağlayacak ara yolların karayolları olması gerektiği yönündeki tavsiyeleriyle, Türkiye karayollarına ağırlık vermeye başlamıştı.

Karayollarının yapımı için hazırlanacak programı ABD’de incelemelerde bulunduktan sonra Vecdi Diker ve Vehbi Ekesan hazırlamıştı.¹⁷³ Diker’e göre program yeni yol yapımı değil, daha az maliyetli olacak olan mevcut yolların ıslahı şeklinde olmalıydı. Karayollarının ıslahı ve yeni yolların yapımı için ödenek ayrılmakla birlikte, Plan’a dâhil kredi ve yardımlardan da yararlanılmıştı. Amerika’dan yol inşası için makine ve teçhizat ithal edilmiş, teknik yardım danışmanlığına da başvurulmuştu.

Dönemin Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, Amerikan yardımıyla başlayan yol inşaatının ilk aşaması olan İskenderun-Erzurum yolu için “*en modern makinelerle az*

¹⁷² Birol Çetin, Serap Barış, Serap Saroğlu, **Türkiye’de Karayollarının Gelişimine Tarihsel Bir Bakış**, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt:1, sayı:1, s.124.

¹⁷³ Efdal As, Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013, s.267.

zamanda yapılacak, iktisadi ve dayanıklı olacaktır."¹⁷⁴ demişti. Amerika'dan gelen heyetin incelemeleriyle başlayan yol inşaatı Ankara-Mersin yol hattıyla devam etmişti.

Amerikan Yollar İdaresi Umum Müdür yardımcısı Hilts de 14 Şubat 1948 tarihinde Teknik Üniversitede "Yol yapım işleri ve kullanımına ait bugünkü görüşler"¹⁷⁵ mevzulu bir konferans vermişti. Konferans yol nakliyatının kısa bir tarihçesinin anlatılmasıyla başlamış ve Amerika'daki yol ve taşıtların durumları anlatılmış, yol nakliyatı imkânlarının artırılmasında teşkilatın önemi konuları vurgulanmıştı. Hilts, Türkiye'de yapılacak yolların başarılı olması için olabildiğince uzun yolların yapılması, bu yolların iki taraflı olması ve her mevsimde kullanılabilir olması gerektiğini söylemekteydi. Yol vergileri, yakıtların, yedek parçaların, yağların gümrük vergisi, diğer harç ve ücret gelirlerini hükümetin yol giderleri için harcanmasını tavsiye etmişti.

Hilts 28 Şubat 1948'de yollarla ilgili verdiği konferansta yol bakımından mükemmel bir noktaya gelmek için kaç kilometre yola ihtiyacın olduğu sorusuna net cevap veremeyeceğini söylemiş bununla birlikte "*Aşağı yukarı 30-40 bin kilometre yola ihtiyacınız vardır. Bunu 50 sene içinde yapmak mümkündür. Ne kadara yapılacağı hakkında hiçbir tahmin yürütemem.*"¹⁷⁶ demişti.

Ulus gazetesinin 16 Mart 1948 tarihinde isimsiz olarak yayınladığı köşe yazısında yazar, ulaştırma işlerinin ekonomik anlamda ziraat ve sanayi üretim faaliyeti olduğunu söylemiş, bunu da şu şekilde açıklamıştır; üretilen ürünlerin üretilmeyen yerlere taşınması ya da hammaddelerin işlenecekleri yerlere götürülmesi işi yeni bir değer yaratır. Yazara göre de bu değer ekonomideki manasıyla üretimi ifade etmekteydi. Ulaştırma işi üreticiyle tüketiciyi buluşturduğu için ekonominin "zembereğini" oluşturduğunu ve ulaşımın da ekonomisi olduğunu söylemişti. Ulaşımın da ziraat gibi sadece uygun

¹⁷⁴ Bakanın açıklamaları için bkz. Ek.13.

¹⁷⁵ **Vatan gazetesi**, 15.02.1948.

¹⁷⁶ **Akşam gazetesi**, 28.02.1948.

araçlarla verimli olabileceğini, ancak hangi yol çeşidi olursa olsun zirai ve sınai alanlardan geçmezse (askeri zorunluluklar hariç) verimsiz bir yatırım olacağını ifade etmişti. Yol yapımında takip edilen öncelik de bu olmalıydı.

Köşe yazısında yol yapılacak bölgenin nüfus, toprak üstü ve altı gibi hammaddelerin analizi yapılması ve buna göre bir yol yapım programı hazırlanması gerektiği vurgulanmıştı. Amerikalı uzmanlar, yol programı için Türk hükümetinden böyle bir rapor istemişti. Yolun inşaatını en iktisadi şekilde yapmak ve yolların her mevsim kullanılabilir olması konusunda Hilts ve Vandenberg şu açıklamayı yapmıştı: “*Siz asfaltlı ve çok masraflı yollar yerine, az masraflı, fakat dayanıklı yollar yaptırmak ve her şeyden önce, başlıca ana yollarınızda yaz kış geçit temin etmek zaruriyetindediniz.*”¹⁷⁷ Amerika Birleşik Devletleri yol dairesi genel müdür yardımcısı Hilts Türkiye’de yol yapımında daha çok işin olduğunu söylemiş, karayollarının durumunu ABD’nin 1913 yılındaki haline benzetmişti.

Bayındırlık Bakanlığı az para ile köprü yapılabilmesi için de planları hazırlamış, yol ve köprü yapımında zamanında iyi iş yapan ve işleri başarıyla tamamlayan müttehitlerden istifade edilmesini planlanmıştı. Yol yapımı için mali kaynak yaratma konusunda Hilts, bir yol kanunu hazırlanması gerektiğini; bu kanununla benzin, lastik, yedek parça, yol üzerinde ticaret yapanlardan ton-kilometre, yol boyunca kurulacak tesislerden vergi alınmak suretiyle bir yol fonu oluşturulması gerektiğini tavsiye etmekteydi. Yol işletmeciliğinin fabrika ve banka gibi rasyonel çalışması ve kar-zarar hesabının yol yapımı için şart olduğunu da inanmaktaydı.¹⁷⁸

Hilts’e göre Amerika’nın hedefi, Türkiye’deki yol yapımının makineleşmesiydi. Bu amaçla Ankara’da bir merkez ve kısım atölyesinin büyük makine ve parçalar imal

¹⁷⁷ **Ulus gazetesi**, 16.03.1948.

¹⁷⁸ **Ulus gazetesi**, 07.04.1948.

etmesi planlanmıştı. Bu makinelerin kullanımı için uzmanların yetiştirilmesi de diğer bir hedef olmuştu.¹⁷⁹

Bayındırlık Bakanlığı, Hilts'in belirttiği gibi, Amerika'dan gelen yol yapımına ilişkin makinelerin kullanımı için kurslar vermiş, Adana yolunun onarımını gerçekleştirildikten sonra İskenderun - Toprakkale yolunun onarım ve genişletilmesi de gerçekleştirilmişti. 1948 yılı bütçesinden de ayrıca 15 milyon liralık bir kaynak ayrılmıştı.¹⁸⁰

Türkiye'nin Amerikan yol heyeti başkanı Williams, Temmuz 1948'de yaptığı İskenderun seyahatinden sonra; *“Türkiyenin yol bakımından kalkınması meselesi her şeyden evvel bir teşkilat davasıdır. Makinelerin çalışması ilerledikçe daha esaslı bir organizasyona ihtiyaç hâsıl olacaktır. Yine yol meselesinin esaslı unsurlarından biri olan personel mevzuunu da kabil olduğu kadar ele almış bulunuyoruz.”*¹⁸¹ diyerek, ulaşım işlerinin devamı için bir teşkilata ihtiyaç duyulduğunu, yolların yapımında uzman personelin eğitimi için de harekete geçildiğini belirtmişti. Amerika'dan alınacak yol yardımlarının %85'i geldikten ve planlanan Erzurum – İskenderun ve Ankara – İstanbul bölgesinin yol işleri tamamlandıktan sonra diğer öncelikli bölgelerin ele alınması planlanmıştı. Williams'ın diğer bir önceliği de otel konusu olmuştu. Türkiye'nin turist memleketi olması gerektiğini söyleyen Williams, bunun içinde yollarda tamir atölyeleri, rahat oteller kurulması gerektiğini söylemişti.¹⁸²

Williams diğer bir Türkiye gezisinde doğu ve kuzeydoğu illerini (Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Kars, Hopa, Rize, Trabzon, Ordu ve Samsun) gezmiş yolları “tipik Türk yolu” olarak, yani bakımsız olarak nitelendirmişti. Türklerin heyetlere her türlü

¹⁷⁹ **Ulus gazetesi**, a.g.g.

¹⁸⁰ **Yeni Sabah gazetesi**, 18.06.1948.

¹⁸¹ **Vatan gazetesi**, 22.07.1948

¹⁸² **Vatan gazetesi**, a.g.g.

yardımda bulunduğunu ve işbirlikçi tavırlardan memnun kalındığını söylemişti. Karadeniz bölgesinde özellikle sahil kısmının yol yapımının zor olduğunu, masraflı olacağını ancak köprü ihtiyacının yüksek olduğunu, yeni köprülerin de 15 tonluk olduğunu belirtmişti.¹⁸³

Dönemin Bayındırlık Bakanı Nihat Erim'in "milli yol şebekesi" ni meydana getirmek için tekrar davet ettiği Amerika Yollar Dairesi İkinci Başkanı Hiltz, önce güney ve kuzey bölgelerini, ayrıca Eskişehir, Afyon, Antalya ve Manavgat yollarını incelemişti.¹⁸⁴ Hiltz'e göre yolların yapımıyla gelişen Türk Amerikan ilişkileri Türkiye Yollar İdaresi'nin modern Amerikan yol makinelerini kullanmaya yetkin olduğunu ispat etmişti. Hiltz'in yapımı süren yollarla ilgili açıklamasına göre; İskenderun-Erzurum arasındaki 550 mil (ortalama 885 km) uzunluğundaki alan 5500 işçi ile tamamlanmak üzere olup, araçlar ortalama 35 mil (ortalama 56 km hız) hızla seyretmekteydi. Amerika Yollar İdaresi Başkanı, yapılan yollardan Tarsus - Elâzığ ve Ankara Nallıhan yollarının, her mevsimde kullanılabilen "bir millî yol şebekesi" yapmanın başarımın, Nihat Erim'in 9 yıllık yol programını başarabilecek bir teşkilatın kurulabileceğine dair bir inanç oluşturduğunu ifade etmişti.

Amerikan yardımlarının başlamasıyla kara yollarının genişletilmesi dışında demir yollarına da bakım, onarım, yenileme faaliyetleri gerçekleştirilmişti. 1947'de başlayan dış ekonomik yardım, demiryollarının özellikle lokomotif, vagon ve diğer malzeme ihtiyaçlarının giderilmesi ve eskiyen hatlardan bir kısmının giderilmesi ve onarımı için de kullanılmıştı.¹⁸⁵ 1948 senesi içinde Devlet Demir Yolları'nda çalışmakta olan Amerikalı uzman White, Türk demir yollarının ihtiyacı olan lokomotiflerin Amerika'dan ve Almanya'dan temin edilmesi, hatların bakım onarımından ve teşkilattaki yenilemelerin

¹⁸³ **Ulus gazetesi**, 27.10.1948.

¹⁸⁴ Hiltz'in belirlediği yol yapım planı için bkz. Ek. 14.

¹⁸⁵ E. As, 2013, s.188.

bitmesinden sonra, 1950 yılında Türkiye'nin dünya çapında modern teşkilatlı, iyi cihazlandırılmış bir demir yolu şebekesi olabileceğini ifade etmişti.¹⁸⁶

Demir yollarının tarifesi için de Amerika'dan gelen tarife ve hesap uzmanı Weilt hem bütçe esaslarının hem de işletme faaliyetlerinin neticelerini gösterecek bir programa Devlet Demir Yolları idaresine sunmuş ve idare buna göre tarifelerini düzenlemiştir.¹⁸⁷ Weilt, demir yollarının teşkilat yapısının sağlamlığı ve demir yollarına gereken bakım ve onarım ile ilgili şunları söylemişti: *“Türkiye demir yolları sağlam bir esasa dayanır ve işini bilir insanların elindedir. Teşkilatında tamamlanması ve yenilenmesi gereken yerler vardır. Bunları el birliği ile yapıyoruz. Bu da Amerikadan son alınan lokomotifler ve Avrupadan alınan vagonlarla ikmal edilme yolundadır.”*¹⁸⁸

Devlet demiryolları fabrikalarının çalışma sistemlerini ve işçilerinin çalışmalarını incelemek üzere Türkiye'ye gelmiş olan Amerikalı uzmanlar Eugene S. Taliaffero ve Euguene Seybold incelemelerinden sonra Türkiye'nin o dönemdeki demir yolu şebekesini Amerika'nın 48 sene evvelki durumuyla paralel görmüş ve durumu şöyle özetlemişlerdi; *“Türkiye'de bulunduğumuz müddet içinde uzun seyahatler yaptık. İstanbul - Ankara, Ankara - Sivas, Sivas - Ankara, Ankara - Eskişehir, Eskişehir - İzmir, İzmir - İstanbul. İstanbul - Ankara kısımlarını dolaşmış bulunuyoruz, Bugünkü modern Türkiye bizlere 48 sene evvel Amerika'daki faaliyeti ve yeniliği hatırlattı.”*¹⁸⁹ İşçilerin çalışma kalitesini, teknik elemanların başarısını öven uzmanlar, fabrikalardaki çalışma düzeniyle ilgili gördükleri aksaklıkları düzeltmek için bulduklarını söylemiş, makineden çok metoda ihtiyaç duyulduğunu tespit etmişlerdi.

¹⁸⁶ **Ulus gazetesi**, 05.10.1948.

¹⁸⁷ **Ulus gazetesi**, 12.08.1948

¹⁸⁸ **Ulus gazetesi**, a.g.g.

¹⁸⁹ **Ulus gazetesi**, 24.11.1948.

Amerika'dan alınan yardımlar ve teknik destek sonrası gerçekleştirilen yenilemelerle 1946 yılı ile 1950 yılları arasındaki demir yolu taşımacılığının karşılaştırması aşağıdaki tablodaki gibiydi:¹⁹⁰

Yıl	Yolcu Sayısı (10.000)	Yolcu-km (milyon)	Taşınan Eşya (1000 ton)	Ton-km. (milyon)
1946	47.689	2667	8028	2473
1950	53.130	2515	8681	3078

Tablo 2: 1946-50 yılları arası demiryolu taşımacılığı

Tabloda da görüldüğü gibi az da olsa demiryollarında bir ilerleme söz konusuydu. Bu dönemde demiryollarının uzunluğunda pek de bir ilerleme olmaması ve savaş döneminde yıpranmış yolların tadilatına gidilmesinden kaynaklanmıştı. Elazığ- Muş- Tatvan ile Narlı- Karkamış yolunun inşası ve Erzurum- Sarıkamış dar hattının 1930'lu yıllarda değil de bu dönemde yapılmasının nedeni, Efdal As'ın *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları* kitabında belirttiği gibi, 1877-78 Osmanlı - Rus Savaşı sonrasında bölgede demiryolu yapımını engellemek için Osmanlı'ya yaptığı baskının Cumhuriyet döneminde de devam ettirmesinden kaynaklanmıştı. Türkiye, 1946 yılından sonra Sovyetlerin baskılarına karşı Amerika'yla işbirliği halinde olmasıyla Erzurum ve bağlantılı çevre bölgelerinin demiryolu inşası gerçekleştirilmişti. Efdal As'a göre Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi ve Amerika'nın bloklaşma yönündeki adımlarının demiryolu inşasına etkisi; "Önceki dönemlerde Sovyet Rusya'dan çekinen Türkiye, artık ABD'yi arkasına almış ve bölgede iç politikasını belirlerken, daha istediğini yapar bir havaya bürünmüştür."¹⁹¹ şeklindeydi.

¹⁹⁰ E. As, 2013, s.188.

¹⁹¹ E. As, a.g.e. s. 189.

Ancak gene bu dönemde yapılması planlanan 2300 km.lik demiryolu hattına 800 milyonluk harcama yapılarak Batı Anadolu'nun Doğu Anadolu'ya bağlanması projesi, Amerikalı Barker Heyeti'nin de tavsiyesi gibi nedenlerle rafa kalkmış ve karayolları ağır basmıştı. Demir yollarına yapılan yatırımın yıllara göre değişimi şu şeklide olmuştu; 1928 yılında 49.2 milyar lira ödenekle 188 km, 1938 yılında 18.730.936 lira ödenekle 213 km ve 1948 yılında 14.309.455 lira ödenekle 46 km demiryolu inşa edilmişti.¹⁹² Bu da gösteriyor ki demir yollarına verilen önem Amerika'yla gelişen ilişkilerle birlikte zayıflamıştı. Hüsnü Sadık Durukal, Akşam gazetesinde "Yol – Ray mücadelesi" başlığıyla demiryolları ve karayollarının ülke ekonomisindeki yeri ile ilgili bir yazı kaleme almıştı.¹⁹³ Durukal öncelikle Amerika, Belçika, İspanya ve İngiltere gibi ülkelerde demiryollarıyla taşımacılığa kara taşımacılığına getirilen denetim ve vergilerle destek olduğu örneklerini vermiş; Türkiye'de ise desteklenen karayolları taşımacılığının denetimsiz olduğu tespitinde bulunmuştu. Denetimsizliğe verdiği örnek ise bağını, tarlasını satan vatandaşın kolay para olarak gördüğü taşımacılığa soyunduğunu, ancak deneyimsiz olunması ve usul bilinmemesi sonucu uzun soluklu bir gelir kaynağı olamadığını göstermişti.

Yol şebekelerinin dışında Amerika'dan enerji alanında teknik uzman görüşlerine başvurulmuş ve bu alanda ekonomik yardım alınmıştı. Elektrik enerjisi alanında Marshall yardımı gereğince Bayındırlık Bakanlığı'nın hazırladığı projeleri incelemek üzere Ankara'da bulunan Amerikan ekonomik yardımlaşma teşkilatının Avrupa temsilcisi M. Wortendyke de Forest, Bayındırlık Bakanı Nihat Erim ve Bakanlık mütehassıslarıyla görüşmelerden sonra hazırlanan projelerle ilgili Türkiye'nin her yerine elektrik enerjisini

¹⁹² E. As. a.g.e. s. 190-191.

¹⁹³ Köşe yazısının tamamı için bkz. Ek. 15.

ulaştırmak için yararlı bulmuştu. Bu projenin de 3-4 yıl arasında tamamlanacağını da eklemişti.¹⁹⁴

Türkiye'nin hidroelektrik potansiyelinin yüksek olduğu, kuvvetli su akımının olduğu yerlerde santraller kurularak her kasaba ve köyüne elektriğin ulaştırması planlanmaktaydı. Bu iş için gereken modern tesis ve makineleri 1950 yılına kadar tamamlanması planlanmıştı. Forest'a göre Türkiye'nin sahip olduğu kömür, akarsu ve yeraltı madenlerinden gerektiği gibi istifade edilirse ülkenin ihtiyaçları karşılanabilecekti.

Marshall yardımıyla birlikte Türkiye'nin ekonomik alandaki önceliklerinde değişmeler yaşanmış, Amerikalı uzmanların tavsiyeleri yönünde yenilikler gerçekleştirilmişti. İkinci Dünya Savaşı öncesinde öncelikli yatırım sanayileşme ve sanayileşmeyi destekleyecek tarım üretimi ve maden kullanımı söz konusuydu. Ulaşım alanındaysa demir yolları ağının bu üretim alanlarını bağlayacak şekilde genişletmek planlanmıştı. Soğuk savaş döneminde Amerika'nın iktisadi kalkınma planında Türkiye'nin Avrupa'nın ihtiyaçı olan tarım ürünleri ve maden işletmeciliği yapmasının daha iyi olacağı ve bu üretim ağının da karayollarıyla birleştirilmesinin gerektiği tavsiyeleriyle Türkiye yönünü Marshall Planı'na çevirmişti. Savaş döneminde de yıpranmış ve atıl olan karayollarının bakım ve onarımı yanında yeni yol şebekeleri yapımına başlanmıştı. Demiryollarına yapılan yatırım ise tarım ve maden ürünlerinin taşınması için mevcut sistemindeki vagon ve lokomotifler ithal edilmişti. Enerji alanında projeler geliştirilmiş ve elektriğin Türkiye'ye yayılması konusunda adımlar atılmıştı.

2.5 Madenler

Türkiye'de madencilik hem rezerv hem de işletilen maden kaynaklarının zengin olması sebebiyle ekonomi politikalarının önemli bir boyutunu oluşturmuştu. Nitekim Türkiye'de madencilik, 1952 yılında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına

¹⁹⁴ Akşam gazetesi, 09.10.1948.

devredilmeden önce petrol arama ve sondaj işini yürüten Maden Teknik Arama Enstitüsü (şimdiki statüsü genel müdürlük) 1940 yılında rastladığı petrol rezervinin ilk kuyusunu 1948 yılında açmıştı. Sondaj çalışmasında bizzat bulunarak kuyuyu açtıran ve açılan kuyunun rezerv miktarından ümitli olduğunu söyleyen yüksek petrol mühendisi Dr. Necdet Egeran çalışmalarla ilgili şunları söylemişti:

*“Uzun ve yorucu etüd ve araştırmalar sonunda ilk müsbet semereyi aldığımız bu kuyu memleketimizin iktisadî petrol kaynaklarını ihtiva ettiğini göstermiştir. Kısa zamanda bu bölgede memleketin petrol ihtiyacını karşılayacak bir işletme kurulabileceği kanaatindeyim. Bu bizim yegâne petrol sahamız olacaktır. Daha çok verimli ve az derin kuyulardan mühim miktarda petrolü kolaylıkla elde edeceğiz. Çalışmalarımız bundan böyle daha büyük şevk ve heyecanla devam edecektir.”*¹⁹⁵

Amerikan Drilling and Explanation firması uzmanı olan Clayton, M.T.A. uzmanlarıyla birlikte Raman Dağı’nda petrol kuyularında çalışmış ve bu bölgede en az yirmi kuyu daha açılacağını ve daha tazyikli olacaklarını ümit ettiğini söylemişti. Clayton ayrıca sondajların idaresi ile ilgili Türk uzmanların işbirliğinde de son derece memnun olduğunu da söylemişti.¹⁹⁶

Raman’daki petrol arama ve sondaj çalışmalarında 8 ve 9 numaralı kuyularından günde 5 – 6 ton kadar petrol çıkarıldığını ve Türkiye’nin bu konuda acemi olduğunu söyleyen Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Said Barlas, ancak Amerikan firmaların bu işin altından kalkabileceğini söylemişti.¹⁹⁷

¹⁹⁵ **Ulus gazetesi**, 08.03.1948.

¹⁹⁶ **Vatan gazetesi**, 08.03.1948.

¹⁹⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi 02.05.1949, Dönem: 8, Birleşim: 79, Toplantı: 3, Cilt:19, s.21-22.

Madenlerin işletilmesi için Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yardımın tedarik yetkisi Washington'da İktisadi İşbirliği Teşkilatı tarafından verilmekteydi. Türkiye'nin yardımdan beklentisi Zonguldak kömür madenlerinin modernleştirilmesi için gereken makinelerin tedariki olmuştu. 1949 yılına geldiğimizde Türkiye'deki kömür madenlerini özellikle de linyitten istifade etme konusunda incelemelerde bulunmak üzere İktisadi İşbirliği İdaresinin Paris Bürosu Kömür Dairesi Müşaviri Richard Wiggers beş ay sürecek tetkikler için Ankara'ya gelmişti.¹⁹⁸

Türkiye'nin de üye olduğu Avrupa İktisadi İşbirliği tarafından sağlanan paralar özel teşebbüse verilmektense doğrudan hükümetlere tahsis ediliyordu. Buna göre Marshall Planı çerçevesinde hazırlanan kalkınma projeleri için ihtiyaç duyulan alet ve teçhizata ne oranda para ayrılacağı ya da özel teşebbüse hangi oranda maddi destek sağlanacağı kararı Türk hükümetine aitti.¹⁹⁹

Dönem dönem Türkiye'deki madenleri Marshall yardım programı dâhilinde incelemelere gelen Amerikan heyetlerinden, dönemin Nevada Senatörü Charles W. Russell ve Amerikan Madenler bürosundan Paul Tyler'ın oluşturduğu heyet Türkiye'deki İktisadi İşbirliği İdaresinin çalışmalarını denetlemek için Temmuz 1949'da Türkiye'ye gelmiştir. Heyet Amerikan kongresinin stratejik madenler komitesini temsil etmekteydi. Komite öncelikle Elazığ'da bulunan Sori Dağı ve Guleman bölgelerinde krom madenlerini incelemiş, daha sonra da İskenderun bölgesini incelemek üzere bölgeye geçmişti.²⁰⁰

Krom madeni Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı boyunca Müttefikler ve Mihver devletleri arasında kaldığı ve tarafsızlığını devam ettirmek için kullandığı ve stratejik

¹⁹⁸ **Zafer gazetesi**, 11.10.1949.

¹⁹⁹ **Ulus gazetesi**, 23.11.1948.

²⁰⁰ **Zafer gazetesi**, 10.07.1949.

öneme sahip bir maden olmuştu.²⁰¹ Amerika Marshall yardımı sırasında bu madenin çıkarılmasını, ihraç edilmesini ve kullanım alanlarının belirlenmesini sağlayarak krom madenini kontrol altına almak istemişti.²⁰² İktisadi İşbirliği Türkiye İdaresi Russell Dorr Temmuz 1949 tarihinde MTA genel müdürü İhsan Ruhi Berent'le birlikte Raman'a gitmiş, Guleman'daki krom madenlerini de ziyaret etmişti.²⁰³

Marshall Planı'nın Avrupa elçisi Harriman, Ankara'da Türk yetkililerle yaptığı temaslarda Birleşik Amerika'nın Türkiye'nin sahip olduğu petrol yataklarına yatırım yapılabilmesi için Marshall Planı'nda geniş ölçüde pay ayrılacağını, ayrıca krom üretiminin tamamını ve diğer maden ihtiyaçlarını Türkiye'den karşılamak istediğini söylemişti.²⁰⁴ İkinci Dünya Savaşı boyunca krom madeninin müttefik ve mihver devletleri arasında stratejik bir maden olarak kullanan Türkiye'nin, bu durumu Soğuk Savaş yıllarına da taşımıştı.

Türkiye, savaş sonrası dönemde maden ocaklarıyla ilgili ihtiyaçlarını karşılamak için Marshall Planı dâhilindeki kredilerden elde etmek istemişti. Marshall Planı'nın Ankara'daki ayağının başında çalışan Russell Dorr, Türkiye'nin modernleşmesi için talep ettiği madenler ve işletmeler hakkında Ankara'da bilgi vermişti.²⁰⁵ Marshall yardımından yararlanmak istenilen projelerden biri Divriği demir ocakları ve muhtelif krom madenlerinin modernleştirilmesiydi. İktisadi İşbirliği İdaresi fonu ile satın alınacak makine ve teçhizatla senelik demir cevheri üretiminin 160 bin tondan 600 bin tona

²⁰¹ Krom maddeni Anadolu'da 1848 yılında ABD'li jeolog Lawrence Smith tarafından bulunmuş, zamanla da krom ithali artmıştı. 1930'ların sonunda Hitler Almanya'sı Türkiye'deki kromun en büyük alıcısı olmuştu. Almanya'nın hedefi Türkiye'yi hem ekonomik hem de siyasi olarak bağlamaktı. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra bu durum Müttefikleri rahatsız etmeye başlamış ve 1942 yılında Müttefiklerin Türkiye'ye yaptığı baskılardan biri de Almanya'ya krom satışı oluşturmuştu. Nuri Karakaş, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Krom Satışı ve Müttefik Politikaları**, Tarih İncelemeleri Dergisi Cilt: 25, Sayı: 2, Aralık 2010, s. 447-482.

²⁰² R. Kılıç, 2015, s.60.

²⁰³ **Zafer gazetesi**, 13.07.1948.

²⁰⁴ **Vatan gazetesi**, 03.01.1949.

²⁰⁵ **Vatan gazetesi**, 26.02.1949.

çıkarılması planlanmıştı.²⁰⁶ Zonguldak maden ocaklarının üretimini arttırabilmek için de batı linyit ocaklarının üretiminin arttırılması gerekmiş, bunun için gereken iki buçuk milyon dolar da İktisadi İşbirliği İdaresinden talep edilmişti. Krom madeninün üretiminde ise Etibank'ın kontrolü altında bulunan Guleman'daki işlenmemiş krom yataklarının, bu banka tarafından işletilmesi için gerekli makine ve teçhizatın temini için İktisadi İşbirliği İdaresi'nin onayı beklenmişti.²⁰⁷

Dorr, bir başka beyanatında maden yataklarının işletilmesinde, özellikle de Amerika'nın istediği krom ve manganez gibi madenlerin ihracatında Türkiye'de bulunan özel teşebbüsün de Marshall yardımınca sağlanacak kredilerden yararlanılabileceğini söylemişti.²⁰⁸

Avrupa İktisadi İşbirliği temsilcisi Foster, Türkiye'nin kalkınma sorunu değil ekonomik gelişme sorunu vardır demiş ve Hoffman'ın şu sözlerine atıfta bulunarak sözlerine açıklık getirmişti: *“Türkiyenin başlıca davası Avrupa kalkınma planı anlamıyla bir kalkınma meselesinden ziyade bir gelişme davasıdır. Ve Türkiye bu bakımdan diğer bazı Avrupa memleketleriyle tamamen aynı durumda değildir.”*²⁰⁹ Foster'a göre Türkiye'nin Avrupa'ya yapacağı zirai ürün ve maden ihracatı ile ekonomik gelişme sağlanacaktı. Avrupa'nın kalkınmasına bu iki üretimle destek olarak döviz elde edecekti. Amerika'daki gelişme gibi Türkiye de önce zirai ve maden alanlarında üretimi arttırarak sonrasında sınai kalkınmaya geçecekti.²¹⁰ Diğer ülkelerden yani yardım alan Avrupa devletlerinden farklı olarak aldığı tavsiye; sanayi alanından çok Avrupa'nın ihtiyacı olan hammaddeyi üretmeye yönelik yatırım yapması olmuştu.

²⁰⁶ **Vatan gazetesi**, a.g.g.

²⁰⁷ Madenlerle ilgili çalışmalar için bkz. Ek. 16.

²⁰⁸ **Akşam gazetesi**, 04.05.1949.

²⁰⁹ **Akşam gazetesi**, 20.05.1949.

²¹⁰ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

Foster'ın da bahsettiği zirai ve maden üretiminin arttırılarak, Avrupa'ya satılması aşamasında Amerika'dan alınan kredilerin kullanımı yanında Amerikalı firmaların da maden ocaklarında faaliyet göstermişlerdi. Amerikan Goldon Hamilton firması ile Etibank, Kozlu maden sahasının 300 katının kömür üretimine açılması için yapılacak inşaata dair 29 Haziran 1949 tarihinde sözleşme imzalamıştı.²¹¹ İnşaat ve diğer malzemelerin gideri 25 milyon Türk Lirasına mal olacak ve bunun 5 milyon 300 bin doları Marshall yardımından sağlanacaktı. Etibank Genel Müdürü'ne göre Kozlu maden sahasındaki inşaatın bitmesinden sonra kömür üretiminin ve işçi randımanının iki misline çıkması ve maliyetlerin %40 azalması planlanmıştı.²¹²

Zonguldak kömür madeni de Kozlu kadar Marshall yardımında öne çıkan alan olmuştu. Russell Dorr Zonguldak ve Karabük'te yaptığı incelemeler sonrasında Türkiye'nin gelişmesine katkıda bulunacağını söylediği bu bölgeye 1949 yılı için bir milyonun biraz az olduğunu, sonraki sene ise 12 milyon dolar kredi tahsis edileceğini söylemişti.²¹³ Bu bölgedeki madenlerden iktisadi bakımdan öneme sahip çelik, pik demiri, kok ve çeşitli maddeler katran, suni gübre gibi maddelerin elde edilmesi daha önce de Amerikalı yetkililerin söylediği gibi Türkiye'nin kalkınması için önemli kaynaklardı. Divriği demir cevherlerini ve Zonguldak kömür madenlerinin üretimini arttırmak için gerekli kredi temin edilecek, bu aşamadan sonra da demir cevheri Karabük'e nakli için demir cevheri vagonlarının temini, cevherin kükürdünü azaltmak için filtre tesisatı ve yeni kok fırınlarının inşası da söz konusu olacaktı.²¹⁴ Dorr'a göre bunun gibi üretimi arttıracak yatırımlarla Türkiye gıda ve maden kaynaklarını Avrupa devletlerine dolarla satarak ihtiyacı olan malzemeleri almak için döviz elde etmiş olacaktı. Bu da Türkiye'nin kalkınmasını sağlayacaktı.

²¹¹ **Akşam gazetesi**, 29.06.1949.

²¹² **Akşam gazetesi**, a.g.g.

²¹³ **Akşam gazetesi**, 06.07.1949.

²¹⁴ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

Maden alanında zirai alanında olduğu gibi Avrupa'nın ihtiyacı olan hammaddeyi üretmek üzere Amerika'dan yardım almıştı. Raman'daki petrol sondaj kuyusu Türkiye'nin petrol üretimi için önemli bir aşama olmuş, sondaj çalışmalarında M.T.A.'yla birlikte çalışan Amerikalı uzmanlar üretimler hakkında ümitli konuşmuşlardı. Ancak bu üretimler günümüzde dahi yeterli olmamakta, petrol enerji ithalatının büyük bir kalemini oluşturmaktadır. Diğer stratejik madenler olan kömür ve krom üretimi ise bu dönemde desteklenmiş ve maden ocaklarının işletilmesinde modernleşmeye gidilerek Amerika'dan gerekli makine ve teçhizatlar ithal edilmişti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MARSHALL PLANI'NİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

3.1 Hükümet Politikalarına Yansıması

3.1.1 Hükümetin Ekonomi Politikalarına ve Dış Siyasetine Yansıması

Türkiye'nin Amerika ile işbirliği içinde olması Cumhuriyet tarihinde kabul görmüş ekonomik anlayışta bazı değişiklikler getirmişti. Yahya S. Tezel ekonomide ortaya çıkan bu değişimin nedenini ABD'yle yapılan anlaşmalara bağlamış ve bununla ilgili; *“ABD ile yapılan ikili anlaşmalara, Türk ekonomisinin nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda Amerikan hükümetinin öne sürdüğü koşullar sokuldu”*²¹⁵ demişti. Bu cümleden de anlaşıldığı gibi, Cumhuriyet tarihi boyunca yabancı devletlerin Türk ekonomisine müdahalesini engelleyen kararlardan vazgeçilmiş, Amerika'nın tavsiyelerini ve müdahalelerini kabul eden bir ekonomi yönetimi kabul görmüştü.

Paul Hoffman, Türkiye'nin savaştan zarar görmemesine rağmen Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesindeki yardımlara dâhil edilmesinin nedenini; Türkiye'nin savaştan zarar gören devletlere yani Avrupa devletlerine yardım edecek olmasına bağlamıştı.²¹⁶ Hoffman gibi Amerikalı uzmanların Türkiye'yi ziyaretlerinde ifade ettikleri temel düşünce; ülkenin kalkınması için yardıma ihtiyaç duyduğu ve bu yardımların ancak uluslararası sermaye hareketlerine engel konulmadan gerçekleşebileceğiydi.

Savaş sonrasında Türk hükümetince, bütçenin 250 milyon dolarlık döviz rezervine sahip olmasına ve 100 milyona yakın dış ticaret fazlası²¹⁷ vermesine rağmen dünya siyasi ortamında ekonomik anlamda olmasa da siyasi anlamda yardıma ihtiyaç duyduğuna karar verilmişti. Türkiye, siyasi anlamda Amerika'yla yakınlaşmayı ve Batı

²¹⁵ S. Yahya Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, İş Bankası, 2015, s.266.

²¹⁶ *Muhasebe ve Maliye Mecmuası*, 09.09.1947. sy. 773.

²¹⁷ *Muhasebe ve Maliye Mecmuası*, a.g.e. sy.101.

Bloğunda yer almayı istediği için ekonomik yardımlara ve yardımların getirdiği dışa açık ve dış ticaret açığı veren ekonomi anlayışını benimsemişti. Dış ticarete açık verilmesine neden olan ekonomik kararların ilki 1946 yılında uygulanan devalüasyon kararı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı boyunca dış ticarete kullanılan kliring ve takas sistemi savaş sonrasında önemini yitirmişti. Dönemin Amerika Dışişleri Bakan vekili Clayton, Amerika'nın iki taraflı ticareti değil açık ve serbest pazar koşullarını ve gümrük tarifelerinin düşürülerek uluslararası ticaretin arttırılmasını desteklediğini söylemişti.²¹⁸ Amerikalı uzmanların da öneri ve tavsiyelerinde de belirttiği gibi Türkiye'nin serbest ticareti engelleyen kliring ve takas sistemini kaldıracak mevzuat düzenlemelerine ihtiyaç duymuştu. Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yere sahip olan Almanya'nın²¹⁹ çöküşü, kliring ve takas sisteminin artık kullanılmaması; Türkiye'nin Amerikan yardımı ve kredilere dayanan ekonomi politikasını uygulamasını, yani dış ticaretin liberalleşmesini getirmişti.

Türkiye savaş boyunca uyguladığı takas ve kliring sisteminden sonra serbest ticaretin hâkim olduğu ekonomi sistemine uyum sağlama sürecinde bir dizi hukuki düzenleme getirmişti. Mayıs 1946'da İthalatçı Birlikleri kaldırıldı. Dönemin Başbakanı Recep Peker, 14 Ağustos 1946 tarihinde Meclis'te okuduğu hükümet programında Türkiye'nin dönüştürülebilir paralarla sürdürülen liberal dünya ticaret sistemine katılacağını açıklamıştı.²²⁰ Recep Peker ve Halit Nazmi Keşmir, 7 Eylül 1946 tarihinde Mecliste döviz kurlarında yapılacak düzenlemeyle ilgili CHP Meclis Grubu genel kurulunda bazı açıklamalarda bulunmuşlardı.²²¹ Savaşın bozduğu iktisadi düzende ithalatı ve üretimi arttırmanın yolunun dünya şartlarına uygun fiyat seviyesi belirlenmesi

²¹⁸ **Türk Sözü gazetesi**, 22.09.1946.

²¹⁹ Naziler iktidara geçtikten sonra Balkanlar ve Orta Doğu'da genişleme politikası gütmüş ve bunun sonucunda Türk mallarına talebin düştüğü İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya Türk ihracatının %50'sini oluşturur hale gelmişti. Yahya S. Tezel, 2015, s. 135.

²²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:1, Toplantı:0. 14.08.1946, sy.46.

²²¹ **Türk Sözü gazetesi**, 08.09.1946.

gerektiğini söyleyen Maliye Bakanı, Bretton Woods anlaşmalarının ruhuna uyacak fiyat seviyesi belirleyerek yeni oluşan dünya ticaret sistemine sağlam para politikasıyla katılabileceklerini söylemişti. Hükümetin para politikasının düzenlenmesinin gerekliliği yönündeki açıklamaları genel anlamda ithalatı arttırmak ve bu sayede zaruri olmayan mallar dışındaki ithal malların bollaştırarak toplumun yaşam kalitesini arttırmak amaçlıydı. Bu açıklamaların sonrasında 9 Eylül 1946 tarihinden itibaren dövize prim uygulaması bitmiş, 130 kuruş olan 1 dolar, alış 280, satış 282,8 kuruş olarak belirlenmişti.²²² Sterlinin de 11,31 kuruş olarak belirlendiği bu düzenlemeyle, devalüasyon, eski primli ithalat kurlarına göre %45, primli ihracat kurlarına göre %54 oranındaydı.²²³

Hükümet çevrelerine göre devalüasyon kararının amacı yabancı para birimleriyle yapılan ihracat fiyatlarını bir ölçüde ucuzlatmak, bir ölçüde de yerli sanayicinin kazançlarını arttırmaktı.²²⁴ Kur düzenlemesinin bir diğer amacı kapitalist dünya piyasasının ticaret ve ödemeler düzenini sağlayan Bretton Woods anlaşmalarına katılabilmek, bunun için de Türkiye'nin fiyat ve kambiyo kuru kararlılığını sağlamaktı.²²⁵

1949 yılında Türk Lirasının yeniden değeri değiştirildi. Avrupa'da İngiltere'nin sterlini dolar karşısında %33 oranında düşürmesi sonrasında, diğer ülkeler de paralarını dolar karşısında yeniden değerlemiş ancak Ankara 7 Eylül'de parasını devalüe ettiği için yeniden bir düzenlemeye gitmemişti. Bu da Türk Lirası'nın Avrupa paralarına karşı %30 oranında yükselmesini sağlamıştı.²²⁶

²²² Serkan Tuna, **Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946**, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (13), 2007, s. 97.

²²³ Y. Tezel, 2015, s. 219.

²²⁴ "Devalüasyonun toplam ihracat gelirlerini arttıracığı ve ithalatın liberalleşeceği bir dönemde yüksek maliyetlerle çalışan yerli sanayi kuruluşlarını koruyacağı sanılmaktaydı." Y. Tezel, a.g.e. s. 220.

²²⁵ **Vakit gazetesi**, 08.09.1946.

²²⁶ S. Tuna, 2007, s. 102.

7 Eylül 1946'da alınan devalüasyon kararı zamanla eleştirilmeye başlanmıştı. Ekonomide beklenen etkinin alınamaması sonrasında neden devalüasyon yapıldığıyla ilgili 20.09.1946 tarihinde Demokrat Parti milletvekili Ahmet Oğuz bir soru önergesi vermişti.²²⁷ Sorunun muhatabı olan Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir, fiyat seviyesindeki düşüşün piyasada darlığa sebep olması ve para yokluğu çekilmesinin ihracatı baltalayan nedenler olduğunu belirtmiş ve eninde sonunda yapılması gereken düzenlemenin çok geç kalınmadan yapılması amaçlandığından hükümetin devalüasyon kararı aldığını iddia etmişti.²²⁸

Yeni Sabah gazetesi yazarı Haşim Nahid Erbil'in yapılan devalüasyonla ilgili eleştirisi, ihracat arttırma yöntemi olarak sunulan para düzenlemesinin gerçekçi olmadığı yönündeydi. Erbil'e göre; "*Paramızın kıymetini düşürmekle ihracat mallarımızı satamayız; çünkü bunlara müşteri çıkmamasının sebebi; -malıyecilerimizin sandığı gibi paramızın sterlin ve dolara nisbetle pahalı olması değil, - fiyatlarımızın fahiş bir derecede yüksek olmasıdır.*"²²⁹ Ayrıca yazar, ithalatın modern alet ve gereçler yerine süs eşyaları alınmak suretiyle yapılmasının da döviz stokumuzun gereksiz yere harcandığı eleştirilerini de getirmekteydi.

Zafer gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik, devalüasyonun etkileriyle ilgili 22 Temmuz 1949 tarihindeki köşe yazısında bazı eleştirilerde bulunmuştu. Amerikan Maliye Bakanı Snyder'in Temmuz 1949'da Türkiye'yi ziyareti sırasında Maliye Bakanı Rüştü Aksal'la görüşmesi Türk parasının yeniden düzenleneceği dedikodularını yaratmıştı. 7 Eylül kararlarının yarattığı olumsuz ekonomik sonuçların nedeninin ihracat ürünlerin tarım ağırlıklı olması ancak ithal edilen malların ağır sanayi ürünleri olması, dış ticaret açığının oluşmasına neden olmuştu. Fenik de bunun üzerine: "*Ne buğdayın, ne palamutun*

²²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:2, Toplantı:1, 3. Birleşim, 13.12.1946. sy 19.

²²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:2, Toplantı:1, Birleşim 3, 13.12.1946. sy 20-21.

²²⁹ **Yeni Sabah gazetesi**, 22.01.1948.

ve ne de pamuğun bir Ankara vapurunu, bir Kastamonu şilebini karşılamayacağı aşikardır.”²³⁰ demişti. Yazar, 7 Eylül kararları olmasaydı, ithalatçı ithal ettiği mallar için daha fazla para vererek döviz aramak zorunda kalmasaydı bu kadar dış ticaret açığı verilmeyeceğini iddia etmişti.

7 Eylül 1946 tarihinde yapılan Cumhuriyet tarihinin ilk devalüasyonu, sahip olunan döviz ve altın rezervlerine rağmen savaş sonrası ortaya çıkan siyasi ve ekonomik ortama uyum sağlama amacıyla gerçekleştirilmişti. ABD öncülüğünde oluşan serbest ticaret olgusuna ve terk edilen kliring, takas anlaşmaları sonrası yeni ekonomik düzene dahil olunması için Türk hükümeti devalüasyon kararı almıştı. Serkan Tuna'nın makalesinde belirttiğine göre tek parti iktidarının devalüasyon kararı almasındaki amacı, Türk parasının dünya piyasasında gerçek değerini belirleyerek ihracat ve ithalatta yaşanan tikanıklığı gidermek ve ülkedeki refahı arttırmaktı.²³¹ Ancak kamuoyuna yansıyan bu nedenlerin arkasında, imzalanan uluslararası ticaret anlaşmalarının getirdiği zorunluluklar olduğunu da söyleyen Tuna; ilk başta umutla karşılanan ancak zamanla beklentileri karşılamayan devalüasyonun muhalefetin de eleştirilerine maruz kaldığını da sözlerine eklemişti. Hükümet, ihracatı istenilen düzeyde arttıramamış ve artan ithalat karşısında döviz rezervi de erimeye başlamıştı. Muhalefetin genel yargısı olan acele ve alt yapısı hazırlanmadan alınan bu karar, ABD tarafından olumlu karşılanmış ancak ülke içinde üreticiyi koruyan ve ihracatı arttıran bir etki yaratmamıştı.

Dünyada serbest ekonominin yaygınlaşması ve Türkiye'nin değişen sisteme uyum sağlamak için yaptığı düzenlemelerin yanında uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimler de söz konusuydu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetlerin Türk Boğazları ve toprak bütünlüğüyle ilgili tehditleri Türkiye'yi ABD'ye yöneltmişti. Türkiye'nin ekonomik

²³⁰ **Zafer gazetesi**, 22.07.1949.

²³¹ S. Tuna, 2007, s. 116.

kalkınmayı, askeri yenilenmeyi tek başına halledebileceğine inanmaması gibi nedenler ABD hükümetiyle işbirliği halinde olunması anlayışını getirmişti.²³²

Savaş sonrasında ortaya çıkan bu yeni dönemde Türkiye ile ABD arasında Temmuz 1948 tarihinde imzalanan anlaşmanın 2. maddesi²³³ Türk ekonomisinin nasıl olması gerektiğiyle ilgili kararlar içermektedir. ABD'nin kredi ve yardımları temin etmek için öne sürdüğü ve Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) katılım için sağlanması gereken koşullar Türk ekonomisinde etkili olmuştur. Bu koşullardan biri devletçiliğin yerini serbest teşebbüse, serbest ekonomiye bırakmasıydı.

Zafer gazetesinde yazan Hüsnü Hamit Kopdagel, Türkiye'deki devletçiliğin özel teşebbüsü engelleyici etkisi olduğunu savunan yazısında şu sözlere yer vermişti;

*“...millete ait büyük sermayeyi elinde tutan, arz ve talep kaidelerine ehemmiyet vermeyen, bir çok istihsal ve imal mevzularına resen fiyat tesbit eden bu günkü tüccar, sanayici, bankacı, nakliyecisi, madenci devlet bir çok şahsi iş inisiyativini öldürmüş, şahsi sermaye ve iktisadi hareketleri tamamen baltalamıştır.”*²³⁴

Demokrat Parti tüzüğünde, CHP'nin anayasada da bulunan altı maddesini benimsemiş, devletçilik ilkesini de kabul etmekle birlikte özel sermaye ve girişimin ekonominin temel ilkesi olduğunu belirtmişti.²³⁵ DP'nin 1949 yılındaki programının 17. maddesi ise şöyleydi;

²³² Coşkun Topal, **Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sy.114. http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_7decc.pdf

²³³ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti hususi ve resmî ticari teşebbüsler arasında, rekabeti takyit, piyasalara iştiraki tahdit veya inhisarcı kontrolleri teşvik edici beynelmilel ticarete tesir eden ticari usul veya tertiplere - işbu usul veya tertipler netice itibariyle Müşterek Avrupa Kalkınma Programının tahakkukuna müdahale eyledikleri takdirde mâni olmak üzere münasip gördüğü tedbirleri ittihaz edecek ve diğer katılan memleketler ile işbirliği yapacaktır.” 13.07.1948 tarihli Resmi Gazete.

²³⁴ **Zafer gazetesi**, 30.05.1949.

²³⁵ Hilal Akgül, **VII. CHP Kurultayı'nda Devletçilik Tartışmaları ve 1947 CHP Programı'nda Devletçilik**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C:58, Sayı:1, 2008, s. 52.

“Devletçiliği, İktisadî alanda uzun zamandanberi devam eden boşluğu bir an evvel doldurmak, iş hacmini genişleterek yurddaşların geçim ve refah seviyesini yükseltmek için, devletin, gerek doğrudan doğruya iktisadî faaliyetlere girişmesi, gerekse nizamlama, teşvik ve yardım yollarile hususî teşebbüs ve sermayenin umumî menfaate en uygun şekilde ve sür’atle gelişmesinde vazife alması mânasında anlıyoruz.”²³⁶

Devletin, kar amacı gütmeyen ekonominin gelişmesi için gereken yatırımları ve halkın ihtiyacı olan alt yapı çalışmaları için girişimci olması gerektiği bu maddede vurgulanmıştı. Özel sermayenin daha karlı işletebileceği devlet işletmelerinin de özel sermayeye bırakılması gerektiği DP tüzüğünde yer almıştı. DP’nin devletçilikle ilgili yaklaşımı, devletin ekonomideki yerinin tanımlanması; Amerika’nın önerdiği ekonomi politikasıyla da paralellik göstermişti.

İkinci Dünya Savaşı boyunca da sermaye birikimi yapan kitle de hükümetin devletçi politikasını eleştirilmeye başlamıştı. Eleştirilerden biri de devlet işletmelerinin beklenen verimi vermemesi ve devletçiliğin bu verimsizliğe neden olduğu yönünde gelişmişti, Bu da CHP’yi ekonomi anlayışını değiştirmeye itmişti. Savaş sonrası dönemde değişen dünya ekonomi sistemi de devletçi politikalardan çok liberal, özel girişimciyi ön plana çıkaran bir ekonomi anlayışını kabul etmişti.

İstanbul Tüccar Derneğinin girişimiyle, 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi’nden sonra Türkiye’nin ilk büyük ekonomi kongresi toplanmıştı. Ahmet Hamdi Başar’ın kurduğu İstanbul Tüccar Derneği, Cumhuriyet tarihinde 25 yıl aradan sonra ilk büyük iktisat kongresini 22 Kasım 1948 tarihinde İstanbul’daki Taksim Belediye Gazinosu’nda düzenlemişti. Kongreye katılan davetliler ülkenin çeşitli bölgelerinden

²³⁶ **Demokrat Parti Tüzük ve Program (İkinci Büyük Kongrede kabul edilmişti)**, Doğu Matbaası, 1949, s. 51.

gelen resmi, yarı resmi ve özel iktisadi teşekküllerin temsilcilerinden oluşmuştu.²³⁷ Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'ni Erzurum ve Sivas Kongrelerine benzetmişti. Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman da bozuk giden düzene karşı endişeye düşen iş adamlarından oluştuğunu bu kongrenin en az Erzurum ve Sivas Kongreleri'ni kadar önemli olduğunu söylemişti.²³⁸ Marshall yardımı ile gelen modern teçhizatlar ve Amerika'nın sağladığı krediler ile Türk ekonomisinin kalkınabileceğini ancak Türk bürokrasinin hantallığı ve devletçilik ilkesinin uygulanmaya devam edilmesinin bu kalkınmayı engellediğini iddia eden Yalman, İktisat Kongresi'nin de bu bozuk düzene karşı tavır alacağını ve tavsiyelerde bulunacağını inandığını söylemişti.

Kenan Akmanlar, Vatan gazetesindeki yazısında İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomisinde yapısal değişimlerin yaşandığı ve bu değişimlere karşı ekonomik ve bürokratik düzenlemelerin gerektiğini söylemişti.²³⁹ Avrupa ile Amerika arasında oluşan işbirliğine karşı Türkiye'nin üretimini arttıracak tedbirleri alması ve yirmi seneden beri takip edilen ekonomi politikasını terk ederek yeni düzene ayak uydurması gerektiğini ifade etmişti.

İktisat Kongresi'nin açılış nutkunda konuşan Haluk Nihat Pepe, kongrenin partiler üstü olması gerektiğini belirtmiş ve ekonomide yaşanan sorunların irdelenmesi gerektiğini belirtmişti.²⁴⁰ Ahmet Hamdi Başar, devletçilik ilkesinin henüz oluşmamış özel teşebbüsü oluşturmak ve güçlenmesini sağlamak açısından önemli ve gerekli olduğunu söylemiş, ancak savaş sonrası dönemde devletçiliğin devam etmesinin olgunlaşma evresine giren özel teşebbüsü devlete köle yapmaya döndüğünü söylemişti.²⁴¹ Cumhuriyet tarihinde hiçbir resmi teşvik ve yardım almadan toplanan kongrenin

²³⁷ Kongre il ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ek. 17.

²³⁸ **Vatan gazetesi**, 23.11.1948.

²³⁹ **Vatan gazetesi**, a.g.g.

²⁴⁰ **Vatan gazetesi**, a.g.g. "İktisat Kongresi Dün Türenle Açıldı" başlıklı Zeyyat Gören'in yazısı.

²⁴¹ **Vatan gazetesi**, a.g.g. Zeyyat Gören.

devletçiliğe karşı önemli bir hareket olacağını da sözlerine eklemişti. Bölge Sanayi Birliği adına konuşan Doktor Cudi Birttek ise, devletin ekonomideki görevlerinin amme hizmetleri yanında ıslah etmek, ikmal etmek ve teşvik etmek olduğunu; tüccarların ve sanayicilerin de her şeyi devletten beklemeden kendi işini kendisinin yapması gerektiğini savunmuştu.²⁴²

İktisat Kongresi üç başlık altında çalışmaya başlamıştı; bu başlıklar, devletçilik ve devletin iktisadi ve ticari işlere müdahalesi, vergi meseleleri ve dış ticareti.²⁴³ Özgürce tartışmaların olduğu kongrede hükümetin devam ettirdiği müdahaleci ekonomi politikası eleştirilmişti. Dönemin ekonomi anlayışında eleştirilen ve Amerikalı uzmanların da tenkit ettiği devletçilik ilkesi kapsamının geniş olmasıydı. Ali Tokmakoğlu, devletçiliğin Türkiye’de zorunlu olarak uygulandığını ancak hukuki anlamda sınırları çizilmediği için zamanla özel girişimciyi ezen bir yapıya büründüğünü söylemişti.²⁴⁴ Tokmakoğlu, Devlet İktisadi Teşekküllerin memur zihniyetinden kurarak özel teşebbüse devredilmesi gerektiğini belirtmişti. Devletçiliğin özel teşebbüse yol gösterici olması gerektiği düşüncesi, kongrede ağırlık kazanan bir istek olmuştu.

Uzunköprü’den Ahmet Korkut, iktisadi kalkınmanın yolunun, Amerikalı uzmanların raporlarında da belirttiği gibi, tarım ve yol ıslahı olduğunu, köylünün tarım ve yol politikasıyla kalkınabileceğini ifade etmişti.²⁴⁵ Şükrü Fuat Ertaş ise devletçiliğin Türkiye’de uygulanmaya başlanmasında yabancı sermayenin ülke içindeki hâkimiyetini sonlandırmayı amaçladığını, ancak geline noktada maliyetlerin çok yükselmesi ve rantabilite bozukluğu yüzünden devletin elindeki teşebbüslerin anonim şirketlere döndürülerek özel teşebbüsler eline bırakılması gerektiğini ifade etmişti. Şevket Süreyya Aydemir’e göreyse Amerika’da bile bulunan iktisadi devlet teşekküllerinin, devletçiliğin

²⁴² **Vatan gazetesi**, a.g.g. Zeyyat Gören.

²⁴³ **Vatan gazetesi**, 24.11.1948.

²⁴⁴ **Vatan gazetesi**, a.g.g. Bayman’ın yazısı.

²⁴⁵ **Vatan gazetesi**, a.g.g.

devamı olmadığını ancak bu teşekküllerden Türkiye’de istenilen verimin alınmadığını iddia etmişti.²⁴⁶

İktisat Kongresi’nin sonuç raporunda devletin ekonomik hayattaki faaliyetlerinin sınırları çizilmesi gerektiği düşüncesi ağırlık kazanmıştı. Buna göre devlet, “*hususî mülkiyete dayanan ferdin iktisadi hürriyetlerini koruyan, iktisadiyat sahasında hususî teşebbüsü esas tutan ve milli ekonomiye rehberlik eden ve içtimai adaleti ehemmiyetle ele alan bir sistem olmalıdır.*”²⁴⁷ Alınan kararlara göre devlet, iktisadi alt yapıyı hazırlamalı ve kurulan iktisadi kurumları özel teşebbüse devredebileceği zamana kadar işletmeliydi. İktisadi işletmeleri devredeceği süre içerisinde de aşama aşama zirai ve sınai alanlardan da elini çekmesi gerektiği sonuç raporunda yer almıştı. Devletin rasyonel bir şekilde işletme şartıyla, demiryolları, limanlar, PTT, radyo, enerji işletmeleri, ormanlar, üretici, ürünlerinin kıymetini koruyacak kurumlar, üretici halinde olmamak şartıyla posta ve yolcu gemiciliği, devlet kredi işletmeleri, her nevi öğretim kurumları ve son olarak da özel teşebbüsün yatırımcı olamadığı bölgelerde yatırımcı olmak görevleri olması gerektiği hususları fikir birliğiyle kabul edilmişti.

İç politikada devletçiliğin kısıtlanmasıyla birlikte, hükümetlerin de Amerikan yardımına olan inançları Amerikan tipi ekonomi yaklaşımının yani devletçiliğin yerine özel teşebbüsü öngören liberal ekonomi anlayışının kabulünü kolaylaştırmıştı.

Ekonomi anlayışındaki değişiklikler dış politika anlayışının da değişmesiyle paralellik göstermişti. Türkiye, cumhuriyet tarihinde takip edilen iç politikaya müdahale ettirmeme anlayışı terk edilerek, Amerika’nın Marshall Planı altındaki tavsiyelerine olumlu yaklaşılmıştı. Savaş sonrasında, dünya ekonomisindeki değişiklikler Türk ekonomisinde de hissedilmiş, devletçilik uygulamaları yumuşatılmıştı. Yeni müttefik

²⁴⁶ **Vatan gazetesi**, a.g.g.

²⁴⁷ **Vatan gazetesi**, 28.11.1948.

Amerika'nın da serbest ticareti desteklemesi Türk ekonomisindeki değişimin tetikleyici unsuru olmuştu.

Türkiye'de değişen ekonomi yaklaşımları temelinde Türk dış politikasında değişimler yatmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'nda aktif tarafsızlık politikasını devam ettiren Türkiye, savaş sonrasında dış politikada yalnızlığa düşmüştü.²⁴⁸ Savaş sonrası dönemde Sovyetlerin Kominform'u oluşturduğu Ekim 1947 tarihinde Batı'nın bir birlik kuramaması, Sovyetlerin serbestçe hareket etmesini sağlamıştı.²⁴⁹

Savaş sırasında dönem dönem Türk – Sovyet ilişkilerinde gerginlik yaşansa da savaş sonunda Sovyetler'in Türkiye'nin egemenlik hakları üzerindeki talepleriyle doğrudan karşılaşmıştı. 19 Mart 1945 tarihindeki Sovyet notasında 1925 Türk – Sovyet Saldırmazlık Antlaşması'nın feshetme kararını bildirilmişti.²⁵⁰ Sovyet talepleri ise şunlardı; 1921 Moskova Antlaşması yenilenerek Türk – Sovyet sınırının yeniden belirlenmesi, Boğazların Türk – Sovyet güçlerince ortaklaşa savunulması ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Sovyetler lehine yeniden düzenlenmesi.²⁵¹ İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir 20 Aralık 1945 tarihinde bütçe görüşmelerinde Sovyetlerin Kars ve Ardahan üzerinde hak iddia etmeleriyle ilgili buradaki her toprağın Türk ismine sahip olmasının ve İstiklal Savaşı'nda Türk köylerinin kurtarılmasının, Sovyetlerin talep ettiği toprakların Türk toprakları olduğuna kanıt olarak ifade etmişti.²⁵² Ayrıca Sovyetlerin zayıf olduğu dönemde zorla antlaşma yapıldığı yönündeki Sovyet iddiasına cevap olarak da antlaşmanın Türkiye'nin askeri ve siyasi alanda zayıf olduğu dönemde yapıldığını söyleyerek reddetmişti. 21 Aralık 1945 tarihinde ise Gürcü profesörler Giresun,

²⁴⁸ Prof. Dr. Mehmet Gönlübol, Prof. Dr. Haluk Ülman, **Olaylarla Türk Dış Politikası(1919-1995)**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996, s. 191.

²⁴⁹ Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan günümüze kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:531, Ankara, 1983, s. 254.

²⁵⁰ **Türk Sözü gazetesi**, 08.04.1945. İsmail Soysal, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945-1975)**, İstanbul, 1997, s. 3-4.

²⁵¹ Y. Sarıay, 1988, s.45.

²⁵² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:7, Cilt:20, Toplantı:3 15. Birleşim, 20.XII.1945 s. 258

Gümüşhane ve Bayburt'a kadar olan bölgenin Gürcistan'a ait olduğunu iddia etmişlerdi.²⁵³

Sovyetlerin yayılcı ve tehditkâr dış politikasına karşı askeri ve iktisadi anlamda Sovyetlere direnemeyeceğini düşünen Türkiye, müttefik arayışlarına başlamıştı. Sovyetlerin yayılcı politikasına karşı Amerika Truman Doktrini ile çıkmış, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım ile istendiği takdirde askeri, sivil teknik yardımda bulunabileceğini bildirmişti.

Avrupa da Sovyetlerin baskısını yaşamaya başlamıştı. Çekoslovakya'da yaşanan darbe sonrası, ülkenin komünist bloğa dâhil olması Avrupa'da askeri savunma birliğinin olması gerektiği düşüncesini doğurmuştu ve İngiltere, Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda arasında 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Anlaşması imzalanmıştı. Daha sonra bu ülkelerin genelkurmay başkanlarından oluşan Batı Birliği Savunma Teşkilatı, ABD'yi de dâhil ederek Sovyetlere karşı bir birlik oluşturmuştu.²⁵⁴ 4 Nisan 1949 tarihinde ise Kuzey Atlantik Anlaşması diğer Avrupa Devletleri ile Kanada'yı da dâhil ederek Washington'da imzalanmıştı. Batı savunma hattına dâhil olmak isteyen ancak üye ülkelerinin itirazı sonucu üye olamayan Türkiye, Kore Savaşı'na asker göndererek Amerika'nın desteğini alması sonucu 1952 yılında NATO'ya üye olabilmışti.

İlay İleri'nin "Türk Dış Politikası" makalesinde belirttiğine göre savaş sonrasında Türkiye'nin dış politikasında tam bağımsızlıktan dönüş olmuştu. 1945 tarihinden itibaren komünizm karşıtı politika sadece ideolojik karşı çıkıştan çok Sovyetlerin saldırgan politikalarından ileri gelmişti.²⁵⁵ Türkiye, Amerika'yla müttefik olmak dışında başka bir

²⁵³ **Türk Sözü gazetesi**, 08.01.1946.

²⁵⁴ T. Ataöv, 1969, s.191.

²⁵⁵ İlay İleri, **Türk Dış Politikası**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 378.

seçenek görememiş ve Truman Doktrini'ni ve Marshall Planı'nı politik yalnızlıktan kurtulmak olarak görmesi dönemin şartlarına uygundu.

Türkiye'nin Amerika'yı müttefik olarak görmesindeki ilk olay; Büyükelçi Münir Ertegün'ün na'sının Missouri zırhlısıyla İstanbul'a getirilmesiydi. Türkiye'de bu olayın yansımaları ABD'nin Sovyetlere karşı Türkiye'nin yanında olacağı şeklinde olmuştu.²⁵⁶ İkinci Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu petrolü üzerindeki İngiliz hâkimiyetinin zayıflaması, Sovyetlerin bölgede etkin olması ihtimalini getirmişti. ABD de oluşan bu boşluğu doldurmak için, Türkiye ve Yunanistan'a askeri ve mali yardımda bulunmuş, İran'la ilişkilerini geliştirmişti. Türkiye, Amerika'nın müttefiki konumundaydı ve Sovyetlerle sorunlu bir ilişkiye sahipti. Türkiye'nin bu iki ülkeyle olan ilişkisi Amerika'nın Orta Doğu siyasetiyle örtüşmüştü. Bu durumda Amerika için Türkiye, Orta Doğu'da kilit bir noktaya sahipti. Dönemin Amerika'nın Ankara Büyükelçisi Edwin Wilson; "*Türkiye, dünyanın bu parçasında bir sulh ve emniyet kalesi olarak ayakta duruyor*"²⁵⁷ demişti. Sovyetlerin komünist yayılcılığına karşı Türkiye'yi doğal bir engel olarak gören Amerika, Türkiye'yi Orta Doğu politikasının kalesi olarak görmüştü. Araplarla yakın bir ilişkisi olmayan Türkiye, Arap olmayan devletlerle temas halinde olduğu bu dönemde Irak, Afganistan ve İran'la bir pakt oluşturmak üzerine görüşmeler gerçekleştirmekte ve Türk – İran kurmay heyetleri arasında müzakereler yapılmıştı.²⁵⁸

Birleşmiş Milletler'in İsrail'i 11 Mart 1949 tarihinde tanımasından sonra Türkiye'nin de az bir zaman sonra 28 Mart 1949 tarihinde İsrail'i tanıması ve kendi topraklarındaki Yahudilerin Filistin'e göç etmesine izin vermesi, Arap devletleriyle

²⁵⁶ **Akşam gazetesi**, 21.11.1948.

²⁵⁷ ABD'nin Ankara Büyükelçisi Wilson'un açıklamaları için bkz. Ek. 18.

²⁵⁸ **Akşam gazetesi**, 12.12.1948.

mesafeli giden diplomatik ilişkilerin kopma noktasına gelmesine neden olmuştu.²⁵⁹ Oysa 1947 yılında Filistin'nin, Araplarla İsrail arasındaki taksiminde Birleşmiş Milletlerde oylama yapılmış; Filistin'de iki millet arasında bir ekonomik birlik kurulması ve Kudüs'ün bağımsız bir statüde uluslararası bir konuma sahip olması maddesiyle ilgili Birleşik Amerika, Sovyet Rusya ve Fransa evet oyu kullanılırken, İngiltere çekimser oy kullanmış, Türkiye ve Arap ülkeleri taksimi reddetmişlerdi.²⁶⁰

Birleşmiş Milletlerin 5 Nisan 1949 tarihinde New York'taki toplantısına katılan Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, toplantı ile ilgili demecini TBMM'nin 11 Mayıs 1949 tarihindeki toplantısında vermişti.²⁶¹ Sadak'ın demecine göre Arap devletlerinin bağımsızlığı desteklenmekle birlikte sözlü ifade edilmeye devam edilmiş, ancak değişen dış politikanın gereği yeni kurulan İsrail devleti Arap dünyasıyla ters düşmek pahasına tanınmıştı. İsrail'in tanınması Amerika'yla yakın giden müttefikliğin yanında, laik temelleri olacak bir devletin Orta Doğu'da var olması Türkiye'nin çıkarlarına uygundu. 1948 yılında hareketlenen Filistin sorununda Türkiye, Amerikan dış politikasına uygun kararlar almış, Yahudi devleti kurulmasına direnç gösteren diğer Arap devletleriyle de ters düşmüştü. Özellikle Atatürk döneminde takip edilmiş, iç ilişkilere karışmama ve Arap dünyasıyla mesafeli, bağımsızlık yanlısı ancak yardım etmeyen politika anlayışından, bu olayla birlikte farklı bir anlayışa geçilmişti.

3.1.2 Bakanların Amerika ve Marshall Planı ile İlgili Beyanları

Marshall yardımıyla birlikte gelişen Türk Amerikan ilişkileri ve Sovyetlerle yaşanan sınır ve güvenlik problemleri Meclis'in ve hükümetin gündeminde yer bulmuştu. Marshall yardımı da sık sık gündeme gelmiş ve tartışılmıştı.

²⁵⁹ Yrd. Doç. Dr. Hasan Duran, Ahmet Karaca, **Tek Parti Dönemi Türk-Arap İlişkileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y:2011, C.6, S.3, s.212.

²⁶⁰ Prof. Dr. F. Armaoğlu, 2016, s.437.

²⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı:8, Cilt: 19, Birleşim: 84, 11.05.1949, sy.303-304.

Sovyetlerle yaşanan sorunlar ve Amerikan siyasetinin de uluslararası alanda takip ettiği komünizm tehlikesi, Türk siyasetçilerinin de önem verdiği konu olmuştu. VIII. dönem Denizli milletvekili Reşad Aydınli “komünist tehlike” için ne gibi tedbirlerin alındığına dair soru önergesi vermiş, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde komünistliğinden şüphe edilenlerin istihdam edilmesi hakkında bilgi istemişti.²⁶² Başbakan Yardımcısı Faik Ahmed Barutçu’da soru önergesini; komünist faaliyetlerden mahkûm olup istihdam edilmelerinde kanunca engel teşkil etmeyenlerle, affa uğrayanların devlet hizmetine girdiklerini ifade etmiş ve sözlerine hükümetin komünist faaliyetlere karşı eksiksiz mücadeleye devam ettiğini de eklemiştir. Reşad Aydınli ise soru önergesi vermesindeki maksadı şöyle açıklamıştı; “*Komünizm ütopisi bugün Moskofların istila politikası için bir silah olmuştur. Komünizmle Sovyetizm aynı şey değildir. Sovyetizm bir nevi Slavcılık, komünizm ise onun dış politikasıdır. Bu bakımdan memleketimiz büyük bir tehlike içinde bulunmaktadır.*”²⁶³ Romanoflarla Sovyetlerin amaçları arasında bir fark olmadığını, Rusların istila etmekteki yeni aracı olan komünizme karşı Türklerin her zaman tetikte olması gerektiğini ifade etmişti.

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak’ın, Zonguldak milletvekili Emin Erişirgil’in Marshall Planı’nda Türkiye’nin durumu hakkında sunduğu sözlü soru önergesine verdiği cevapta; 16’lar Konferansı’nda Avrupa Ekonomik İşbirliği Komitesi’nin Amerika’ya gönderdiği raporun prensiplerinin belirlendiğini söylemişti. Bu prensipler şunlardı²⁶⁴;

1. Her memleketin karşılaştığı güçlükleri yenmek için sarf ettiği gayretler ve diğer Avrupa memleketlerinin kalkınması için yaptığı hizmetler.
2. Her memleketin, ön görülen dört yıllık devre içinde esas kaynaklarını ve istihsal kuvvetlerini geliştirmek için sarf edeceği gayretler.

²⁶² **Yeni Sabah gazetesi**, 15.01.1948.

²⁶³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 9, Toplantı 2, , 14.01.1948, s. 25-26.

²⁶⁴ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 8, Cilt 10, Toplantı 2, Birleşim:37, 02.12.1948, s. 4-10.

3. Üye devletlerin gerek kendi ihtiyaçlarını karşılamak, gerek birbirlerine yardım etmek için yapacakları bütün gayretlerden sonra yine açık kalan ihtiyaçlarını kapamak için yakacak, enerji, çelik, gıda maddeleri, nakil vasıtaları, tedaviye vasıtaları ve saire şeklinde muhtaç buldukları yardım.
4. Bu yardımı asgari hale indirebilmek ve milletlerarası ticareti yeniden kurarak dünya refahının gelişmesini temin etmek için daha ne gibi tedbirler alınması gerektiği.

Bu maddeleri sıraladıktan sonra Sadak ülkelere verilen soru cetvellerinden bahsederek, 1938 ve 1951 yıllarının esas alınarak doldurulduğunu ve bütün bilgilerin eksiksiz ve doğru olarak verildiğini açıklamasına eklemiştir. Türkiye'nin konferansta Amerika'ya itiraz ettiği noktalar ise şunlardı;

1. İstihlak eşyası ile tesis malzemesinin birbirinden iyice ayrılması,
2. Mali istikrara ve para istikrarına ait faslın kuvvetlendirilmesi,
3. İstihsalı arttırmak için her devlet tarafından büyük gayret sarfının taahhüt edilmesi,
4. Milletlerarası ticarete engellerin kaldırılması ve gümrük birliği veya birliğin kurulacağına ön görülmesi,
5. Yardım tatbikatını kolaylaştıracak bir teşekkül kurulmasının taahhüdü.

Sadak, 16'lar Konferansı'ndan sonra Amerika'ya gönderilecek raporun geçici nitelikte olduğunu belirtmişti. Amerikalı uzmanların Türkiye hakkında da yazdıkları bu raporda, 1945 yılından itibaren Türkiye'nin dış baskıya maruz kalmasını ve 600 bin kişiyi silahaltında tutmasına rağmen milli gelirinin nispeten arttığını ve dış ticareti de en yüksek seviyeye geldiğini yazmaktaydı. Madencilik ve ziraat alanlarında makineleşme ve ulaştırma vasıtalarının arttırılmasında döviz eksikliği ve bütçenin yüzde elliden fazlasının milli savunmaya ayrılmasından dolayı geri kaldığı rapordaki diğer bir tespiti

oluşturmuştu. Amerikalı uzmanların rapordaki çözümü ise Türkiye'nin askeri harcamalarını modern makine ve teçhizatın kullanılmasıyla azaltarak, bütçenin diğer alanlara kaymasını sağlamaktı. Avrupa'nın kalkınması için Türkiye'nin ihtiyacı olan krediyi Milletlerarası Banka'dan sağlayabileceği de raporun diğer bir çözümü olmuştu.²⁶⁵

Sadak, Türkiye'nin ihtiyacı olan makineleri satın alacak yeterli döviz ve altın stokunun olmadığını Amerikalı yetkililere iletmiş, ziraat ve maden gelirlerini arttıracak makinelerin Türkiye'ye de kredi ile verilmesi gerektiğini söylemişti. Necmettin Sadak'a göre Amerikalı yetkililer, Türkiye'nin isteklerine Türkiye'ye büyük değer veren her zamanki yardım arzusu ile karşılamışlardı.

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak 24 Şubat 1948 tarihinde Gazeteciler Cemiyetine yaptığı ziyarette Marshall yardımında Türkiye'nin nasıl bir yer bulduyuyla ilgili bazı açıklamalarda bulunmuştu.²⁶⁶ Amerika'nın Ankara Büyükelçisi ve Türkiye'nin Amerika Büyükelçisiyle yürütülen temaslar ve Ankara'da yardım konusunu takip eden büronun çalışmaları devam etmişti. Amerika'nın Türkiye'den istediği bilgilerin bu yolla en sağlıklı ve hızlı şekilde iletilmesi sağlanmaya çalışılıyordu. Kalkınma projelerinde kaynağı Milletlerarası Bankadan sağlanması planlanmış ancak zirai ve maden alanlarında ihtiyaç duyulan makinaların Marshall Planı içerisinde verilmesi hükümetçe beklenmişti. Milletlerarası bankadan kredi almanın yolu da ülkenin ihtiyacı olan alanlarla ilgili proje sunmak olduğu için hükümetin hazırladığı projeler Hazine müdürünce Amerika'ya götürülmüştü. Krediyi başvurma'nın amacı su işleri, elektrik santralleri gibi bayındırlık alanlarında kullanmaktı. Ayrıca bu projelerin uygulanmasında yabancı teknisyenlerden yararlanacağını Sadak, beyanatında belirtmişti.²⁶⁷ Özetle hükümet, hayata geçirmeyi

²⁶⁵ A.g.t.d. s.7.

²⁶⁶ Sadak'ın açıklamaları için bkz. Ek.19.

²⁶⁷ **Akşam gazetesi**, 25.02.1948.

planladığı yatırım projelerinin bir kısmını Marshall Planı'ndan bir kısmını da Milletlerarası Bankadan kredi yoluyla sağlamayı hedeflemişti.

Emin Erişigir'in Marshall Planı'na dâhil olunmamasıyla ilgili soru önergesi ve Dışişleri Bakanı Sadak'ın cevabını Vatan gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik yazısında danışıklı dövüş olarak tanımlamış ve Sadak'ın cevabının tarih dersinden ibaret olduğunu söylemişti.²⁶⁸ Fenik'in eleştirilerinden biri hükümetin 16'lar Konferansında devletlere verilen soruları nasıl cevapladığını söylememesi olmuştu. Türkiye'nin ilk aşamada programa dâhil edilmemesinin nedeni olarak sorulara hesap yanlışı yapılarak cevap verildiği eleştirilerine karşı açıklama yapılmaması, yazara göre hükümetin hatasını göstermeme niyetiydi. Yazarın diğer bir eleştirisi de Recep Peker hükümetinin 1948-1951 yılları arasında 615 milyon 100 bin dolar ihtiyaç göstermesiyle ilgili olmuştu. Doların o günkü kuru 180 kuruş olduğuna göre hükümetin talep ettiği kredi miktarı 1 milyar 722 milyon 260 bin Türk Lirasını buluyordu. Fenik, bu kadar yüksek bir kredi talebinin hükümetin tek başına karar vermesini hata olarak görmüştü.

Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak 13 Nisan 1948 tarihinde Meclis grubunda yaptığı konuşmasında Türkiye'nin Marshall Planı'nda ilk üç ay içinde kredi kullanacak milletlerden olduğunu açıklamıştı.²⁶⁹ Sadak'ın konuşmasında Türkiye'nin yardım kapsamında kredi alan ülke durumuna geçtiğini söyleyerek, hükümetin icraatlarından şüphe duyan muhalefete karşı bir açıklama kıymetinde olmuştu.

Dışişleri Bakanı'nın Marshall Planı ve 16'lar Konferansı'yla ilgili Meclis'teki diğer bir konuşması Milletvekili Yusuf Kemal Tengireşenk'in sorusuna cevaben olmuştu. 15 Mart 1948 tarihinde Paris'te toplanan 16'lar Konferansı'nda Türkiye'yi temsilen bulunan Necmettin Sadak, Avrupa'da ekonomik işbirliği sahası oluşturma süresince

²⁶⁸ Vatan gazetesi, 04.02.1948.

²⁶⁹ Akşam gazetesi, 14.04.1948.

Marshall Planı dâhilinde Avrupa'ya yardım edecek 16 devlet temsilcisinden oluşacak teşekkülü kurmak için toplanıldığını söylemişti.²⁷⁰ Sadak, toplantı sırasında Amerikan Kongresinde Avrupa'ya yardım hakkındaki kanunun görüşmelerinin de olması, Avrupa'nın Marshall yardımını ne kadar ciddiye aldığını gösterdiğini söylemişti. Avrupalı 16 devlet ekonomik işbirliğini sağlayacak bir konsey kurmuş ve konseyin organlarını da belirlemişti. Sadak'ın ifadesine göre bu konseyin amacı Amerikan yardımını verimli bir şekilde kullanmak için 16 devlet arasında koordinasyonu sağlamak ve uyumlu çalışmasını sağlamaktı. Bakan, Türkiye'nin Avrupa'nın ekonomik krizdeki bu durumundan çıkması için gereken fedakârlıkları yapmaya hazır olduğunu söylemiş ve Türkiye'nin bu özverili tavrına karşılık, ihtiyaç duyulan ekonomik yardımı sağlamayı kabul eden Amerika'ya teşekkürlerini iletmişti.

Necmettin Sadak, Sivas'ta düzenlenen CHP İl kongresinde söylediği nutukta savaş sonrası ortaya çıkan Soğuk Savaş durumu ve bu durumda Türkiye'nin Amerika ve Sovyetlerle ilişkileri özetlemişti.²⁷¹ Sadak'a göre savaş bitmesine rağmen hakiki bir sulha kavuşulamamıştı. Hakiki bir barışa kavuşulması yolundaki ümitler de gitgide azalmıştı. Dışişleri Bakanına göre:

“Dünya böyle garip, garip olduğu kadar acıklı bir durumdadır. Bu temelsiz, muvazenesiz vaziyete beyaz harb, sinir harbi adı veriliyor. Ordular henüz birbirlerine ateş açmıyorlar, fakat milletler tetikte yaşıyor. Çünkü Allahtan gayrı vasıtalarla dahi milletlerin yıldırıldığını, harbsiz dahi memleketlere hulul ve nüfuz edildiğini görüyoruz.”²⁷²

Sadak bu sözleriyle Soğuk Savaşın yarattığı tedirginliğin ve belirsizliğin kontrol edilmesi ve tehlikeye karşı önlem alınması açısından zorluğunu anlatmıştı. Ülkeler

²⁷⁰ **Yeni Sabah gazetesi**, 17.04.1948.

²⁷¹ **Vatan gazetesi**, 24.05.1948.

²⁷² **Vatan gazetesi**, a.g.g.

anlaşma yolunda her çabada daha da karmaşık bir duruma girdiğini ve gerçek bir barışa ulaşmanın gittikçe imkânsız hale geldiğini söyleyen Sadak, bu sinir harbinin dünyadaki ekonomik düzenin gittikçe bozulmasına neden olduğuna inandığını sözlerine eklemiştir. Bu duruma örnek olarak da Amerika'nın Sovyet Rusya'ya Mayıs ayında gönderdiği gizli mesajda Amerika'nın Rusya'ya karşı bir tecavüz niyetinin olmadığı ve bu vahim durumu iyileştirmenin de mümkün olduğunu söylemesi olayını göstermişti. Ruslar bu gizli mesajı dünyaya ilan etmesiyle Amerika'nın yakınlaşma çabasını boşa çıkarmış, iki ülke arasındaki gerginlik biraz daha artmıştı. Avrupa devletleri de Sovyetlerden gelecek herhangi bir tecavüze karşı birleşme kararlarını hızlandırmaya karar vermişlerdi. Sadak, Amerika'nın Sovyetler nezdinde yaptığı bu teşebbüsün kendi doğu Akdeniz ve Orta Doğu memleketleriyle ilgili siyasetlerinde herhangi bir değişiklik yaratmadığı güvencesini Türkiye'ye verdiğini de sözlerine eklemiştir.

Türkiye'nin durumunu ise Birleşmiş Milletler prensiplerine bağlı olup, hedefin de *“milletler arasında tecavüz tehditlerinin, tahakküm ve istila emellerinin yok olması devletler arasında dostluk ve karşılıklı anlayış münasebetlerinin şeref ve haysiyete riayet esası üzerine kurulması, hiç kimsenin diğerinin iç işlerine karışmaması, topraklarına ve hükümranlık haklarına musallat olmamasıdır.”*²⁷³ şeklinde özetlemiştir. Sadak'ın da ifade ettiği gibi Türkiye'nin egemenlik haklarına müdahalede bulunmayan bütün devletlerle Türkiye barış ve işbirliği içinde yaşayabilirdi. Türkiye'nin tek taraflı barış istemesinin iki ülke arasında başarıyı getirmediğini, bunun için karşı tarafın da çaba göstermesi gerektiğini ancak bunu göremediklerini söyleyen Sadak; bu saldırgan ilişkilerin sonucu olarak Türkiye bütçesini zorlayan askeri harcamalara ve ordunun yüksek maliyetli seferberlik durumuna devam ettirme mecburiyetinde olduklarını da eklemiştir.

²⁷³ Vatan gazetesi, a.g.g.

İktisadi kalkınma planlarında ise yol yapımı ve elektrik enerji santrallerinin yapımı için Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasından kredi istenmiş, bankadan gelen olumlu cevap sonrası ödeme planı üzerine çalışmalar yapılmıştı. Tütün, fındık gibi mahsullerin Almanya gibi işgal altındaki memleketlere satılabilmesi için gereken kolaylığın “dost ve müttefik” devletlerden rica edilmişti. Dışişleri Bakanı, Amerika’nın Türkiye’nin müdafaasını kuvvetlendirmek ve ekonomisini kalkındırmak için yaptığı yardım ve verdiği kredilerin Türkiye’nin egemenliğine, iç işlerine müdahale olarak yansıtan Sovyet yayınlarına ve beyanlarına inanmayacaklarını söylemişti. Sadak Türklerin bağımsızlığı için ölümü göze aldıklarını böyle bir durumun söz konusu olmayacağını nutkunda özellikle belirtmişti.²⁷⁴

Columbia Broad – castingsystem in Turkey muhabiri Lec Hocstetter, dönemin Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek ile yaptığı röportajı, Yeni Sabah gazetesi 25 Ağustos 1948 tarihinde gazetesine taşımıştı. Columbia Üniversitesinden mezun, 42 yaşında Bakan olmuş Kasım Gülek, Lec Hocstetter’in anlatmasına göre Türkiye’nin süratle modernize edilmesine uğraşan Atatürk sonrası genç liberal neslin tanınmış şahsiyetlerindendi. Lec Hocstetter, Kasım Gülek için “*Türk –Amerikan dostluğunun hararetli taraftarlarından sayılacağını*”²⁷⁵ söylemişti.

Türkiye’nin Orta Doğu’daki konumuna istinaden Gülek, Lec Hocstetter’a; “*Türkiye Ortaşark istikrarının dayandığı sağlam kayadır. Eğer biz sarsılırsak bütün Ortaşark sendeleyecektir. Türkiyenin demokrasi ve modernleşme hedefine doğru şimdiye kadar olduğu gibi yürümesi medeni dünyanın menfaati icabıdır.*”²⁷⁶ demişti. Ulaştırma Bakanı bu sözleriyle, Türkiye’nin Orta Doğu’da demokrasi deneyimi olan ülke olarak, stratejik konumunun da etkisiyle Amerika’nın Sovyetlere karşı Türkiye’yi desteklemesi

²⁷⁴ **Vatan gazetesi**, a.g.g.

²⁷⁵ **Yeni Sabah gazetesi**, 25.08.1948.

²⁷⁶ **Yeni Sabah gazetesi**, a.g.g.

gerektiğini belirtmişti. Bakan, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler prensiplerine bağlı, menfaatleri ve idealleri gereği Batı bloğunda yer alan bir devlet olduğunu da ifade etmişti. Ulaştırma Bakanına göre Amerikalı dostların mesleki bilgisi ve iş zihniyetinden Türkler yararlanmalı ve kanuni düzenlemelerle Amerikan sermayesinin Türkiye'de çalışması sağlanmalıydı. Amerikan sermayesini teşvik için düzenlemeler yapıldığına dair, 16 Mayıs 1947 tarihinde yürürlüğe giren Türk parası kıymetini koruma hakkındaki 13 sayılı kararın 31'nci maddesini²⁷⁷ ve Maliye Bakanlığının transfer garantisine Amerikan ekonomik iş birliği idaresi tarafından verilen kefaleti örnek göstermişti. Bakan bu iki taraflı teminatın Amerikan sermayesi için teşvik edici olacağını düşünmüştü.²⁷⁸

Meclis'teki soru önergelerinde, konuşmalarda ve bakanların beyanlarında genel anlamda Marshall Planı'na dâhil olmanın Türk ekonomisi ve savunması için önemi üzerinde durulmuştu. Plan açıklandığında ilk etapta yardım alan devletlerin arasında olmayan Türkiye, muhalefetin eleştirisine maruz kalmış ve hükümet de kendini gereken bütün işlemlerin yapıldığı açıklamalarıyla savunmuştu. Amerikalı yetkililere de Türkiye'nin Orta Doğu'nun savunulması için kilit konumda bulunduğu ve Sovyetlere karşı Türkiye güçlendirilmezse Orta Doğu için Sovyet tehdidinin ortaya çıkacağı mesajı vermişlerdi. Hükümetin genel olarak tavrında Sovyet tehdidine karşı Marshall Planı'na dâhil olması gerektiğine dair olan inanç hâkim olmuştu. Orta Doğu'daki Sovyet tehdidi Amerika'nın müttefikliğini talep etme yönünde ve iç siyasette bu müttefikliği haklı gösterilmesi için sebep olmuştu.

²⁷⁷ "yurdun kalkınması için fayda mülhaza edilen endüstri, tarım, ulaştırma, bayındırlık işlerle ihracatı arttırıcı mahiyette olan ticari işlerde kullanılmak üzere yabancı memleketlerden döviz ve tesisat olarak getirilen sermaye gelirlerinin veya teşebbüs mevcudunun kısmen veya tamamen harice transferini teminen gerekli iznin verileceği hususun da Maliye Bakanlığı bu teşebbüslere karşı önceden taahhüde girebilir." 26.05.1947 tarihli Resmi Gazete.

²⁷⁸ **Yeni Sabah gazetesi**, 25.08.1948.

3.1.3 Marshall Planına ve Hükümete Yöneltilen Eleştiriler

Ulus gazetesi yazarı B. Esat Tekeli, 21 Ocak 1948 tarihindeki köşe yazısında, Marshall Planı'nın Türkiye ile ilgili maddelerini ve Türkiye'de uygulanmasını incelemiştir. Birleşik Amerika'nın 16 Avrupa ülkesiyle ilgili hazırladığı ve Ocak ayında Kongre'ye sunduğu rapordaki ilk madde şu şekildeydi: *“Türkiye zirai istihsalinin ve bilhassa hububat istihsalinin artması ve Avrupa'nın kalkınması programına uygun olarak muhtaç bölgelere âzami ihracatta bulunulması, bu kalkınmaya geniş surette yardım edecektir.”*²⁷⁹ Buna göre, Türkiye'de hububat üretimini arttırarak Avrupa'nın ihtiyaç içindeki bölgelerine ihracatta bulunabilecekti. 1946 yılı mahsulünün bol olması o yıl hububat ihraç edilmesini sağlamış, 1947 yılında ihracata devam edilmişti. Ancak 1947 mahsulü, 1946 ya göre yüzde yirmi eksik olduğu için 1948 yılında ihracat durdurulmuştu. Tekeli, Türkiye'de tarımın iklimsel olarak farklılık göstermesi yüzünden ihracatın her sene taahhüt edildiği gibi yapılmasına engel olduğu tespitini yapmıştı.

Bir diğer madde; *“1945 senesinden beri devamlı bir yabancı tazyikine maruz kalan Türkiye, aşağı yukarı altı yüz bin kişilik bir orduyu seferber etmek mecburiyetinde kalmış ve bu husus, insan kaynağı bakımından bu memleketin maliyesinde ciddi bir mesele teşkil etmiştir. Türkiye, askerî teçhizatı için önemli miktarda yabancı döviz sarfetmek mecburiyetinde kalacak olursa ithal ettiği teçhizatı bile finanse edemeyecek bir durumda olacaktır.”* demektedir. Bu maddenin anlamı ise Tekeli'ye göre, Türkiye'nin yıllardan beri güvenliğini korumak için katlandığı fedakârlık, iki buçuk milyar Türk lirasını bulmuş ve devleti hayli borca sokmuştu. Askeri malzemeler için dövizle alım yapılması ekonomiyi sarsan önemli bir etken olmuştu. Bu durum Truman Doktrini ve Marshall Planı'yla da değişmemiş ve dövizle alım ekonomiyi zorlamıştı.

²⁷⁹ Ulus gazetesi, 21.01.1948.

Dördüncü madde, Türkiye'nin ödeme dengesinde ilk devrede açığı bulunmayacağı yolundaki görüşe dayanmıştı. Yazar bu durumu şöyle açıklamıştı; Türkiye'nin ödeme açığını kapatamayacak kıymetler, borç mahiyetinde olan unsurlardan daha fazlaydı. Hatta bu fazlanın kalkınma devresinde 140 milyon dolar olacağı tahmin edilmişti. Tekeli bu hesabı yanlış bulmuştu. Türkiye'nin elindeki altın ve döviz mevcudu, fazla hesap edilmiş ve hususiyle döviz kısmının İngiliz lirası olduğu ve Türkiye'nin dolar hesabında bugün dahi açığı bulunduğu göz önüne alınmamıştı. Marshall planına dâhil olan ülkelere yapılan yardımla bu ülkelerin eline dolar geçecekti. Türkiye yaptığı ihraçla dolar elde edecek ancak ithal ettiklerini dolarla ödeyecekti, bu da aşağı yukarı birbirini dengeleyecekti. Bu belirsizliği makul bulmayan Tekeli belli olmayan durumları yardım hesabına katmamak gerektiğini savunmuştu.

Esat Tekeli'nin Plan kapsamında yüklenilen yükümlülükleri incelemesinden çıkardığı sonuç haklı sebeplere dayanmıştı. Avrupa'ya yardım konusunda Türkiye'nin payına düşen tarım ürünlerini tedarik etmek olmuştu. Mevsimsel değişimlerden etkilenen tarımın her sene istenilen verimi vermemesi ihtimali, plan kapsamında alınan krediyi karşılamada sıkıntı yaratacak bir unsur olmuştu. Dünyada yaşanan dolar sıkıntısı, Türkiye'de de alınan teçhizat ve makinaların yedek parçalarının tedarikinde sıkıntı yaratacak olması tahmin edilebilir bir sıkıntı olmuştu.

Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir, Türkiye'nin Marshall Planı'nda kredi alan ülkeler arasında olmayıp ve peşin para ile alım yapabilecek ülkeler kategorisinde yer almasıyla ilgili kesin bir durumun söz konusu olmadığını ve Türkiye'nin ödeme gücüyle ilgili yanlış hesaplamalardan bu durumun oluştuğunu söylemişti.²⁸⁰ Keşmir, Paris Konferansı'nda Türkiye'nin ekonomik gücüyle ilgili verdiği raporun doğru olduğunu, ancak Amerika'daki uzmanların raporu okumalarında bir hata olduğunu vurgulamıştı.

²⁸⁰ Akşam gazetesi, 24.01.1948.

Marshall Planı dâhilindeki kredilerden ve Uluslararası İmar Bankasından kredi alınabilmesi için ümidi olduğunu söyleyen Bakan, yanlış hesaplamaların düzeltilebilmesi için Hazine Genel Müdürünün Amerika'ya gideceğini de sözlerine eklemiştir.

Marshall yardımından ilk aşamada istenilen yardım kapsamına alınamamasının tepkilerine cevaben açıklamada bulunan, Paris Konferansı'nda ikinci delege olarak Türkiye'yi temsil eden Konya Milletvekili Ali Rıza Türel, Amerika'nın Türkiye'yi yardıma dâhil etmemesinin nedenini, Konferans'ta belirlenen bir sonuç olmaktan öte, Amerika'da varılan bir karar olduğunu söylemişti.²⁸¹ Amerika'nın neden böyle bir karar aldığına da belirsiz olduğundan, hükümetin Paris İktisadi İşbirliği Komitesine mali ve iktisadi durum hakkında yanlış bilgi vermekle eleştirilmesini de haksız bulmuştu. Türkiye'deki beklenti Marshall yardımından bağış ve(ya) kredi yoluyla yararlanmakken, ilk aşamada Amerika, Türkiye'nin peşin para karşılığında malzeme satın alma usulünden yararlanması kararı almıştı. Ali Rıza Türel, 16'lar Konferansında Ödeme Dengesi Komisyonu'nca hazırlanan genel rapora ek raporda, Türkiye'nin 1948-1952 yılları arasındaki ödeme dengesini 615 milyon dolar açık olarak tespit etmişti. Türel'e göre Amerika'nın Türkiye'yi kredi ve bağış kapsamına almamasının nedeni Amerika'da gelişen ve nedeni belli olmayan olaylardı. Türk hükümeti yanlış hesaplarla raporu komisyona vermiş olsa, komisyon Türkiye'de bütçe açığı tespit edemezdi. Türel'e göre Türkiye, Portekiz ve İsviçre'yle²⁸² aynı kefeye konmamalıydı.

Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar, Marshall Planı'nda Türkiye'ye öngörülen yardım şekli hakkındaki eleştirilerini hükümetin ekonomik vaziyetinin kötülüğünü idrak edilerek, Paris'teki komisyona iletilmediğinden kaynaklandığını iddia

²⁸¹ **Akşam gazetesi**, 25.01.1948.

²⁸² Marshall Planı ilk tatbik edildiğinde savaşa katılmamış ve dolayısıyla savaş yıkımı yaşamayan, bütçe açığı bulunmayan üç ülke İsviçre, Portekiz Türkiye'ye peşin para ile mal verilecek yardım kapsamına alınmıştı. Amerikalı yetkililer bu üç ülkenin komünizm tehlikesi yaşamadığı ve ekonomik zorluklar yaşamadığını söylemişlerdi. C. Aydınalp, 1948, s. 172.

etmişti.²⁸³ Bayar Hükümet'e olan ağır eleştirisini şu sözlerle ifade etmişti; *“Hükümetin bu mesele üzerindeki hareket tarzını tavsif etmek için kelime bulamıyorum. Üç çadırılı bir aşiret beyi dahi bu derece sakat iş görmez.”*²⁸⁴ Muhalefet Partisi'ne göre Marshall Planı'nda istenilmeyen bu durumun oluşmasındaki neden 7 Eylül kararlarıydı. Eskişehir'de yaptığı bir konuşmada Celal Bayar 7 Eylül kararlarıyla birlikte serbest ticaret ve serbest döviz rejimine geçilerek ekonomide ferahlık beklenirken, Merkez Bankası'ndaki altın ve döviz stokunun eridiğini söylemişti.²⁸⁵ Bu eleştiriler sonrasında Nihat Erim, Marshall Planı'nda Türkiye'yle ilgili kısımda yapılan hataların düzeltileceğini beyan etmişti.

Yeni Sabah gazetesinin 25 Ocak 1948 tarihinde isimsiz olarak yayımladığı yazıda, Türkiye'nin Marshall Planı'nda istenilen yardımı alamayacak olmasına yapılan eleştirilerin sadece Recep Peker'e yüklenilmesinin haksızlık olduğunu söylemişti. Peker Hükümeti'nin sorumluluğu olmakla birlikte Maliye Bakanı Halid Nazmi Keşmir'in daha büyük bir sorumluluğu olduğu yazmıştı. Halk Partisi'nin halka iktisadi durumun iyi olduğuna dair söylediği yalanların(!), Amerika'ya da yanlış şekilde yansması sonucunda Türkiye'nin kredi veya bağış alamadığını iddia etmişti.²⁸⁶

Türkiye'nin Marshall Planı'ndan bedelini ödemek üzere yardım görmesi meselesiyle ilgili, Maliye Bakanı Keşmir, partisine ve kendisine yöneltilen eleştirilere cevabı Amerikalıların Türkiye'nin kendilerine verdiği raporu doğru yorumlayamadığından kaynaklandığı ifade etmişti.²⁸⁷ Keşmir'e göre, Amerikalılar Türk ekonomisini incelerken Türkiye'nin elinde bulunan döviz ve altından dolayı ekonominin

²⁸³ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

²⁸⁴ **Akşam gazetesi**, a.g.g.

²⁸⁵ **Akşam gazetesi**, 26.01.1948.

²⁸⁶ **Akşam gazetesi**, 25.01.1948.

²⁸⁷ DP milletvekili Ahmet Oğuz'un hükümete eleştirileri için bkz. Ek. 20.

iyi olduğuna dair yanlış bir intiba edinmişlerdi. Hükümetin yanlış verilerle ülkenin ekonomisini olduğundan daha iyi gösterildiği eleştirilerini ise kabul etmemişti.

Muhalefetin Hükümet'e eleştirilerinden birini de Demokrat Parti Milletvekili Ahmet Oğuz yapmıştı. İzmit'teki konuşmasında Halk Partisi'nin ekonomiyi içerde iyi dışarda kötü göstermeye çalışmasının sonucunun yardımdan yararlanamamak olduğunu iddia etmişti.²⁸⁸ Amerika'nın güvendiği ülkeye yatırım yapacağını, ancak Hükümetin Amerika'ya bu güveni vermediğini söylemiş, Paris Konferansına gönderilen heyetin de yetersiz ve sayısının az olduğu eleştirilerinde bulunmuştu.

Yeni Sabah gazetesinde köşe yazısı bulunan Ulunay, 28 Ocak 1948 tarihindeki yazısında Türkiye'nin Marshall yardımından istenilen yardımı alamaması eleştirisini maliye mekanizmasında aksaklığa yöneltmiş, Ali Rıza Türel'in kredinin alınamamasının sorununu Paris Konferansı'nda verilen yanlış raporların değil Amerikalıların almış olduğu bir karar olduğunu söylediği sözlerini yazısında aktarmıştı. Ulunay'a göre Türkiye'nin kredi alamamasının nedeni, sık sık Türkiye'ye gelerek incelemelerde bulunan Amerikalıların raporlarıydı.

A. Cemaleddin Saraçoğlu 29 Ocak 1948 tarihinde Yeni Sabah gazetesindeki köşe yazısında CHP hükümetinin, kredi almaktaki başarısızlığını, Ulunay'ın aksine hükümetin kredi alınamamasının nedenini Amerika'ya yükleyerek sorumluluktan kaçmasına bağlamıştı. Hükümetin, demokrasi kurallarına uyararak istifa etmesini söyleyerek Marshall yardımındaki gelişmeleri eleştirmişti.

Amerika'nın raporunda kredi alan ülkeler arasında olmayı bekleyen Türkiye, yaşadığı hayal kırıklığını hükümetin hatası olarak ya da Amerika'nın yanlış değerlendirmesi olarak görme eğilimi vardı. Zonguldak Milletvekili Emin Erişirgil, 02

²⁸⁸ Akşam gazetesi, 28.01.1948.

Şubat 1948 tarihinde Meclis'te verdiği soru önergesinde bu konuya değinmiş ve planın uygulama şekliyle ilgili Amerika'nın vardığı kararın ne kadarının Amerikalı uzmanlara ne kadarının Türk yetkililerinin hazırlamış olduğu raporlarla alakalı olduğuyla ilgili şu soru önergesini vermişti:²⁸⁹

“Avrupalının kalkınmasını hedef tutan Marshall plânının tatbik şekli hakkında Amerika resmî mahafilinin kanaatlarına ve bu arada Türkiye'nin tediye kabiliyetine dair gazetelerde birtakım haber ve mütalâalar yayınlanmıştır. Bu haber ve mütalâalar doğru mudur? Amerika resmî mahafili Avrupa'nın kalkınmasına iştirak edebilmesi için memleketimizin muhtaç olduğu malî ve ekonomik yardım hakkında kesin bir düşünceye varmış mıdır? Varmışsa bu düşünce gerçeklere ne kadar uygundur? Bu meseleler üzerinde Meclisin ve Türk Umumi Efkârının aydınlatılmasına lüzum görüyorum.”

Erişirgil'in sözlü soru sorusuna cevabı, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak vermişti. Türkiye'nin Amerikan yardımındaki durumunu açıklamak için temasların sonuçlanmasını beklediğini söyleyen Sadak, muhalefetin hükümeti eleştirmek için aceleci davrandığını şu sözlerle ifade etmişti; *“Havadan nem kapan fakat bu keskin hassasiyetlerini, yükledikleri ağır vazifenin zaruri icabı saydığım muhalefet partisi sayın arkadaşlarımız, bu işi de hükümetin hata hanesine geçiriverdiler. Acele ettiklerine kendilerini inandırabilirsem aynen bahtiyarlık duyacağım.”*²⁹⁰

Emin Erişirgil'e göre de Amerikalı uzmanların hazırladığı raporların hatalı olması, rapordan Türkiye'nin beklediği kredinin çıkmamasına neden olmuştu. Türkiye'nin stratejik konumu gereği tehlike altında olması bütçenin %50'den fazlasının milli savunmaya ayrılmasına neden olmuştu.²⁹¹ Türkiye'nin savaş sonunda elinde

²⁸⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Cilt:10, Dönem:8, Toplantı:2, Birleşim:37, 02.12.1948, s. 4.

²⁹⁰ **Yeni Sabah gazetesi**, 03.02.1948

²⁹¹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Cilt:10, Dönem:8, Toplantı:2, Birleşim:37, 02.12.1948, s.11-12.

bulanan dövizle ekonomisini düzeltecek makine ve teçhizatı elde edebileceği algısının hatalı olduğunu ve eldeki savunma ihtiyacından dolayı yetersiz kaldığını söylemişti. Erişirgil'in 02.12.1948 tarihli Meclis oturumdaki konuşmasında; "Amerikalı dostların" Türkiye'yi savaş sonrasında yalnız bırakmayarak raporu düzenleyeceklerine inandığını da sözlerine eklemişti. Amerika'nın Türkiye'nin Orta Doğu'daki önemini anlayabilmesini Saka Hükümeti'nin görevi olarak gören Erişirgil, gerekenlerin yapılmasını beklediklerini söylemişti. Marshall yardımında ilk aşamada istenilen krediyi sağlayamamakla eleştirilen hükümet ve bilhassa görüşmeleri yürüten Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, kendisinin ve hükümetin yürütülen görüşmelerde herhangi bir hatanın söz konusu olmadığını meclisteki konuşmasında ifade etmişti.²⁹²

Feridun Osman Menteşoğlu 3 Şubat 1948 tarihinde Ulus gazetesinde çıkan köşe yazısında, Sadak'ın konuşmasından memnun olduğunu ve muhalefetin iddia ettiği gibi bir kötü tablonun söz konusu olmadığını yazmıştı. Menteşoğlu'nun Sadak'ın Meclis'teki konuşmasından çıkardığı sonuç şöyleydi; Amerika dört yıl sürecek planda Türkiye'yi ihmal etmemiş aksine ziraat ve maden alanında yardımda bulunarak hem Türkiye'nin hem de Avrupa'nın kalkınmasına yardım edeceği, Paris'te tespit edilmişti. Harriman'ın başkanlığındaki komisyonda 170 milyon dolarlık altın stoku bulunan Türkiye'ye ilk yıl yardım yapılmayarak kendi imkânlarını kullanması gerektiğini karara bağlanmıştı. Amerika'nın müttefik olarak Türkiye'nin yanında olduğunu, aksi iddiaların da art niyetli olduğunu iddia etmişti.

Hükümetin Türkiye'nin ekonomik durumunu yanlış göstererek Marshall Planı'nda kredi almayan devletler statüsünde kalmasına yapılan eleştiriler, Amerika'nın Türkiye'yi kredi alabilir konuma geçirmesiyle azalmıştı. Amerika'yla karşılıklı ticari anlaşmaların imzalanması bu anlaşmalara da eleştirilerin gelmesine neden olmuştu.

²⁹² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Cilt:10, Dönem:8, Toplantı:2, Birleşim:37, 02.12.1948, s.11-12.

Bu eleştirilerden birisi de Yeni Sabah gazetesinin 9 Ağustos 1948 tarihli “Türk Amerikan İktisadi Anlaşmasını İlk Defa Tahlil Ediyoruz.” başlığıyla çıkan haberi idi. Amerikan hükümeti, Marshall yardımı başlamadan önce yardım alacak 16 devletle ekonomik anlaşmalar imzalamıştı. Gazete öncelikle TBMM’de bu anlaşmaların demokrasinin gereği olarak tartışılmadan meclisten geçirilmesini eleştirmişti. Bu anlaşmaların Avrupa devletlerinde Amerika’nın tek taraflı olarak görülen teklifi ülkelerin iç işlerine müdahale olarak görülmüş ve meclislerinde uzun tartışmalara sahne olmuştu. Ancak bu krediler ve yardımlar olmadan ekonomik kalkınmayı başaramayacaklarını düşündüklerinden meclislerinden geçmişti. 4 Temmuz 1948 tarihinde Amerika’yla imzalanan ve “Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması”²⁹³ maddeleri haberde yayımlanmıştı. Gazeteye göre 10 milyon dolar için sonuçları ağır yükümlülüklerle girilmişti. Haberde “*Kimsenin varamadığı netice Amerika isteyince 10 milyona karşılık Amerikada 250 milyon Doları bulan Türk mevduatına el koyabilecek*” denilerek anlaşmanın Türkiye’nin aleyhine olduğu düşüncesi ifade edilmişti.

Yeni Sabah gazetesi 10 Ağustos 1948 tarihinde Türk-Amerikan İktisadi Anlaşması’nın bazı maddelerini incelemeye devam etmişti. Alınan maddelerden biri “*Türkiye hususi ve resmi ticari teşebbüsler arasında rekabeti takyid, piyasalara iştiraki tahdid veya inhisarcı kontrolleri teşvik edici tedbirler alamıyacaktır.*” Gazetenin bu maddeye yorumu, hükümetin artık hiçbir madde üzerinde tekel kuramayacaktı ve mesela köylüyü korumak maksatlı tütün piyasasına müdahale edemeyecekti. İncelenen diğer bir madde; “*Türkiye diğer memleketlerle ticarete engel olan resmi ve hususi maniaları azaltmağa çalışacaktır.*” Bu maddeyle birlikte de Türkiye sanayi mallarını koruyucu gümrük tarifeleri uygulayamayacak ve yabancı mallara karşı gazetenin yorumuna göre

²⁹³ 13.07.1948 tarihli, 6956 sayılı Resmi Gazetede anlaşmanın tam metni bulunmaktadır.

özellikle de Amerikan mallarına karşı kapılarını olabildiği kadar açık tutacaktı. Yabancı sermayenin ülke içinde serbestçe yatırım yapmasına karşı bir engellin olmaması gerektiğiyle ilgili madde ise şu şekilde alınmıştı; “*Türkiye, teşebbüsleri piyasadan veya ticari faaliyet sahasından uzak tutamayacaktır.*” Haberde yabancı sermayenin faaliyetleri ile ilgili örnek ise herhangi bir Amerikan firması Türkiye’de maden veya petrol aramak, fabrika kurmak isterse hükümet herhangi bir engellemeyle müdahale edemeyecekti. Ayrıca bir başka maddeye göre Türkiye Amerika’nın isteyeceği ürünleri üretecek ve Amerika’ya nakliyle ilgili bir engel oluşursa Türk hükümeti bu sorunu ortadan kaldırmayı taahhüt etmişti. Amerikan vatandaşlarının diğer yabancı ülke vatandaşlarının tabi olduğu kısıtlamalara tabi olmadan serbestçe seyahat edebileceği de bu maddeyle kabul edildiği haberde yer almıştı.

10 Ağustos 1948 tarihli Yeni Sabah gazetesi Amerika’yla imzalanan bu ticaret anlaşmasını en ağır maddesini adliye ve mahkemelerle ilgili olanlar olduğunu iddia etmişti. Adalet ve mahkemelerle ilgili madde ise şu şekildeydi;

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, hükümet tedbirleri neticesi olarak ortaya çıkan zarar ve ziyana karşı tavizat verilmesi için, iki hükümetten birisini kendi tebealarından biri namına öteki hükümet aleyhine desteklediği herhangi bir mütalebeyi beynelminel adalet divanının kararına arzylemeği kabul ederler.”

Gazetenin yorumuna göre Amerikan vatandaşları veya firmaları arasında oluşacak bir anlaşmazlıkta taraf ülke hükümeti anlaşmazlığı benimserse dava Uluslararası Adalet Divanı’nda görülecekti. Gazete, egemenlik hakkını ihlal ettiğini düşündüğü bu maddenin tartışmaya bile gerek duyulmadan Meclis’ten geçmesini hayret verici bulmuştu.

Yeni Sabah gazetesi 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan bu anlaşmayla Amerika’nın Cenevre Ticaret Anlaşmaları Konferansı’nda kabul ettiremediği “açık kapı

siyasetini” ülkelere kabul ettirdiğini savunmuştu.²⁹⁴ Türkiye bu anlaşmayla Cumhuriyet dönemi boyunca takip ettiği korumacı ekonomi anlayışını bırakmıştı.

Hükümet, Türk- Amerikan Ticaret Anlaşması’yla ilgili Yeni Sabah gazetesinin eleştirilerini yardım miktarının üç aylık süre için 10 milyon dolar olduğunu söylemiş ve anlaşmanın Türkiye’nin lehine olduğunu savunmuştu.²⁹⁵ Yeni Sabah gazetesi ise meselenin para olmadığını ve maddelerin çok ağır olduğunu tekrar etmişti.

Yeni Sabah gazetesinin eleştirileri anlaşmanın Meclis’te ve basında yeterince tartışılmadan, maddeleri incelenmeden kabul edilmesiyle ilgili olmuştu. Gazetenin eleştirisinin haklı yanları bulunmakla birlikte, iktidar ile muhalefetin anlaşmanın şart olduğu yönündeki fikir birliğine sahip olmaları gereken tartışmaların yapılmamasında etken olmuştu. Adalet kısmına yapılan eleştiriler, Amerikan vatandaşlarının serbestçe seyahatleri ülkenin egemenlik hakları üzerinde bazı soru işaretleri yaratmıştı.

Anlaşma, imzalanması sırasında ve imzalandıktan sonra Mecliste, basında veya toplumda herhangi bir tartışma yaratmaması Cemaladdin Saraçoğlu’nun 14 Ağustos 1948 tarihindeki köşe yazısında da eleştirilmişti. İngiltere, Fransa gibi anlaşmayı imzalayan Avrupa devletlerinde yaşanan tartışmalar, muhalefet partilerin tepkileri Türkiye’de yaşanmamış aksine tam bir itilafla kabul edilmişti. Fransa’da az bir çoğunlukla meclislerinden geçen anlaşma, İngiltere’de Amerika’nın kontrolü altına girmekle itham edilmiş, İtalya’da ise sokak çatışmaları yaşanmıştı. Saraçoğlu Meclis’te anlaşmanın tartışmasız kabul edilmesini tek partili döneme benzeterek itirazsız geçmesini şu şekilde ifade etmişti:

“Demokrasi hayatına girmeğe çalışan Türkiyemizde ise bu pek hayati mevzu, tıpkı tek parti sisteminin yüzde yüz hükümran olduğu zamanlar gibi sessiz,

²⁹⁴ Yeni Sabah gazetesi, 05.07.1948.

²⁹⁵ Yeni Sabah gazetesi, 12.08.1948.

sedasız; münakaşasız hatta habersiz geçmiştir. Ne gariptir ki Büyük Millet Meclisinde, ne müstakiller, ne muhalifler ve ne de Halk Partili milletvekillerinden bir taneciği ağzını açıp da bu anlaşma etrafında tek bir kelime sarfına lüzum görmüştü."²⁹⁶

Genelde CHP hükümetine eleştirilerde bulunulmuşsa da yazar, muhalefeti de “Demokrasi, biz demokratız diye haykırmakla te’essüs edivermez.”²⁹⁷ diyerek eleştirmişti. Bu arada Amerikalıları gerçek demokrat olarak tanımlayan yazar, Amerika’nın Türkiye’deki bu tepkisizliği demokratik bulmayarak eleştireceğini de yazısındaki yorumlarına eklemişti.

Marshall Planı’ndan yararlanmak için gerekenden fazla fedakârlık yapıldığı söyleyen Yeni Sabah gazetesinde çıkan haberlerin yanında Marshall yardımından yeterince yararlanılmadığı ve Amerika’nın Türkiye’nin içinde bulunduğu harp tehlikesinin farkında olmamakla eleştiren Mümtaz Faik Fenik, Zafer gazetesindeki yazısında askeri harcamaların halen yüksek seyretmeye devam ettiği yorumunu getirmişti.²⁹⁸ Avrupa’nın kalkınması adına Türkiye’nin üzerine düşeni yaptığını ancak Sovyetlerin Orta Doğu’da ilerlemesini engellemek için ordusunu bütçenin %48’i oranında pay ayırarak beslemek zorunda kaldığını söylemişti. Avrupa devletlerin ordu giderlerinin bütçesinin %9’unu oluşturduğu göz önüne alınırsa Türkiye’nin büyük bir yükü kalkınmaya çalıştığı görüleceğini ve ABD’nin bu duruma göre Marshall Planı’nda Türkiye’ye yardım etmesi gerektiğini savunmuştu.

Zafer gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik 9 Temmuz 1949’da yazdığı yazısında, Marshall Planı’nın uygulanmasında hükümeti eleştirmiş, plan vasıtasıyla alınan ziraat makine ve teçhizatlarının ödemesini, hükümetin çiftçilere yüklemesinde

²⁹⁶ Yeni Sabah gazetesi, 14.08.1948.

²⁹⁷ Yeni Sabah gazetesi, a.g.g.

²⁹⁸ Zafer gazetesi, 09.06.1949.

hükümeti sorumlu tutmuştu. 1949 yılında ihraç edilmesi beklenen 500 bin ton hububat oranına hava koşulları ve yetersiz teçhizat nedeniyle ulaşamaması, aksine Kanada'dan ithal edilmesinin yükünü hükümetin çiftçiye yükleyerek ödemesine başlanmayan tarım aletlerin kaynağına dâhil etmesini eleştirmektedir. Fenik'in hesabına göre ziraat makinaların toplam ödeme 20,5 milyon doları bulmakta ancak 1949 senesi için ancak 10,5 milyon doları tahakkuk etmekteydi. Çiftçiler ise bu makinaları %37,5 peşin, gerisi dört taksitle ödeyeceklerdi. Yani hükümet Marshall yardımıyla aldığı krediyi ödemeye başlamadan Türk çiftçisi makinaların ödemesine başlayacaktı. Yazara göre bunun nedeni ihracat ile ithalatın arasındaki farkın kapatılması amaçlanması, bu da sadece çiftçilere yüklenerek haksızlık yapılmasıydı.

Amerika Birleşik Devletleriyle müttefiklik ilişkileri başlamasıyla birlikte Türk basını bu işbirliğine destek vermiş, Sovyetlere karşı güçlü bir devletle işbirliği yapmayı gerekli görmüştü. Marshall Planı'nın açıklanmasıyla birlikte ekonomisindeki kalkınma problemini ve yüksek seyreden askeri harcamaları bu yardımla çözmeyi zorunlu görmüştü. Bu noktada da Amerika Türkiye'yi peşin parayla malzeme alabilecek ülke kategorisine koyması Türk basınında büyük bir hayal kırıklığıyla karşılanmıştı. Bu durumun sorumlusu olarak Amerikalı uzmanların hazırladığı raporlar olarak gören olmuştaysa da genel olarak muhalefet de dâhil olarak hükümetin Türkiye'nin gerçek ekonomik problemlerini Amerika'ya doğru yansıtamamakla suçlanmış ve ağır eleştirilerde bulunmuşlardı. Sovyetlerin Orta Doğu'ya geçmesini engelleyecek tek devlet olarak Türkiye'nin bulunduğu, bu nedenle de Amerika'nın yardım ve kredilere dâhil etmesi gerektiği hem hükümet yetkilileri hem de basın Amerikalılara anlatmıştı. Sonucunda Amerika Türkiye'ye kredi vermeyi kabul etmiş ve çeşitli düzenlemeler getirmişti. Verilen kredilerin karşılığında Türkiye'nin kabul etmesi gereken şartları egemenlik ihlali olarak gören az sayıdaki gazeteci, 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalan Ekonomik İşbirliği

Anlaşması'nın mecliste ve toplumda herhangi bir tartışmaya tabi olmadan geçmesini demokrasi anlayışının oluşmaması yönünde eleştirmişlerdi.

3.2 Sosyo - Ekonomik Etkileri

Marshall Planı'na dâhil olunmasından önce ve sonra Türkiye siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan bazı değişimlere kapısını açmıştı. Savaş sonrasında yeni bir dünya düzeni kuruluyordu ve bu düzende Türkiye kendi yerini Batı'dan yana kurmak için de çeşitli düzenlemelere gitmişti. Bunlar ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda olmuştu.

3.2.1 Kalkınma Planları ve Reçeteleri

İkinci Dünya Savaşı devam ederken Saraçoğlu hükümeti 1944 yılında savaş sonrasında uygulanmak üzere kalkınma planı hazırlanmasına karar vermiş ve bunun içinde bakanlıklar arası bir komisyon oluşturmuştu.²⁹⁹ Sanayi Tetkik Dairesi Başkanı Şevket Süreyya Aydemir ve Sümerbank Konjonktür Müşaviri İsmail Hüsrev Tökin'in hazırladığı bu plan ülkenin kendi kaynaklarıyla yetinmesi üzerine yazılmıştı ve öz kaynakların yetmediği noktada devletin borçlanması yoluyla sermaye aranması gerektiği vurgulanmıştı.³⁰⁰ Ziraattaki gelişmeye dayalı sanayi planı temelli rapor 1945 yılında ilk önce "öz rapor" olarak sunulmuş, daha sonra barış dönemine uyum sağlanması için gereken tedbirleri ve genel problemleri içeren bir bölüm ile Etibank ve Sümerbank'ın yürüteceği projeleri ve finansmanını içeren başka bir bölüm eklenmişti.³⁰¹ 1946 yılında ortaya çıkan Kadro dergisi yazarlarından Aydemir ve Tökin, bu planı hazırlarken sanayileşerek kalkınmayı ve ulusal bağımsızlığı temel almışlardı.³⁰²

Amerika Birleşik Devletleriyle ilişkilerin düzelmesiyle birlikte Bretton Woods anlaşmasının getirdiği yeni ekonomik sisteme ve Marshall Planı'na dâhil olma çabaları

²⁹⁹ Ş. S. Aydemir, 1993, s. 401.

³⁰⁰ P. Ü. Soylu, 2015, s. 145.

³⁰¹ Y. Kepenek, 2012, s. 80.

³⁰² İsmail Cem Say, **II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri: 1946 İvedili Sanayi Planı ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nın Karşılaştırmalı Analizi**.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/8825>

1946 seçimiyle gelen Recep Peker hükümetinin, İvedili Planı'nın yerine, ABD'nin beklentisini karşılayacağı düşünülen Vaner Planı'nın hazırlanmasını gerektirmişti. Planın içeriği daha çok tarım, ulaştırma ve enerji sektörlerine yönelik hazırlanmış, bu sektörlerin temel alınmasındaki da maksat da İlhan Tekeli'nin belirttiği gibi; *“Avrupalularla işbirliğinde tarımsal katkıda bulunarak Amerika'dan yardım elde etmeyi amaçlamıştı.”*³⁰³ Siyasi alandaki değişim, uluslararası alandaki gelişmeler; ekonomi politikalarında kendini göstermiş, devletin ekonomideki yeri üzerine sınırlamaları ve tanımlamaları getirmişti.³⁰⁴ 1947 yılında Amerika'nın beğenisine sunulan Kalkınma Planında devletçiliğin sınırlandırılarak özel kesimin yatırım yapabilmesi için planlı kalkınma programları ve alt yapı yatırımları yapması düşünceleri üzerine hazırlanmıştı. Hükümet bu yeni planı hazırlamak işini İktisat Vekâleti danışmanı Kemal Süleyman Vaner'e vermişti. Plan, daha çok tarım ve tarıma yönelik ulaştırma ve enerji sektörlerini kapsayacak şekilde hazırlanmıştı çünkü Marshall Planı'na kapsamına alınan Türkiye'den beklenen Avrupa'nın ihtiyacı olan tarımsal ürünleri üretmesiydi. Plan; madencilik, enerji, demir-çelik ve demiryolları dışında kalan sektörleri zamanla özel kesime devretmeyi öngörmüştü.³⁰⁵

1947 yılında ABD'nin beklentilerini karşılayacak düzenlemeler Vaner Planı'nda yapılırken, Türkiye ile ABD arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde ekonomi anlaşması imzalanmıştı. 1947 yılında Paris'te yapılan Avrupa İktisadi İşbirliği Sözleşmesine üye ülkelerin katıldığı Hububat Konferansı'nda Türkiye, Avrupa ülkelerinin ihtiyacı olan gıdanın Türkiye tarafından üretilmesine muhtaç olduğunu ve bundan sonra da

³⁰³ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı**, Bile Kültür Sanat, 2009, s.10.

³⁰⁴ Y. Kepenek, 2012, s. 81.

³⁰⁵ Yrd. Doç. Dr. İ. Ay, 2012, s.159-165

Türkiye'nin, Avrupa'nın ihtiyacı olan gıda maddelerini ihraç edeceğini söyleyerek ekonomisindeki hedefi de belirtmiş olmuştur.³⁰⁶

Vaner Planı'nın temel aldığı sektör tarım olmuş, diğer sektörlerle tarıma katkı sağlayacağı ölçüde yer verilmişti. Bunun nedeni, Marshall yardımından pay almak için yapılan bir girişim olarak görülmüştü.³⁰⁷ Birleşik Devletleri'nin Federal Karayolları Örgütü'nün Genel Müdür Yardımcısı Harold E. Hilts başkanlığındaki heyetin Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek'e sunduğu raporda tahıl ambarı olarak görülen Anadolu'nun karayolları ağının geliştirilmesiyle tarım ürünlerinin ihracının kolaylaştırılabileceği tavsiye edilmişti.³⁰⁸ Demiryollarının ise yapım amacına ulaştığı için yatırım yapılmasına gerek olmadığı yazılmıştı. Plan, yatırımların finansmanını %49 oranında dış yardım ve kredilere dayandırmıştı. Bu da Cumhuriyet tarihinde takip edilen ekonomi politikasının terkedilerek dış borçlanma ve yabancı sermayeye uygulanan kısıtlamanın sona ermesi anlamına gelmişti.³⁰⁹

Vaner Planı'nda Amerika Birleşik Devletleri'nin beklediği değişiklikler yapılmasına rağmen Marshall yardımından yararlanabilmesi için yeterli olmamıştı. Marshall yardımından talep edip de yararlanamayan tek ülke de Türkiye olmuştu, savaşa katılmamış olması ve altın, döviz rezervinin yeterli görülmesi talebin reddedilmesinin nedenlerinden bazılarını oluşturmuştu.³¹⁰ Türkiye'nin tarıma dayalı yatırımları içeren planına rağmen Avrupa kalkınma programına ait raporda Türkiye ile ilgili kısımda hazırlanan planın Avrupa'nın kalkınmasına katkı sağlamayacağı düşünüldüğünü ve bu yüzden gereken makine ve teçhizat alımını kendi kaynaklarından alması gerektiği şu cümlelerle açıklanmıştı:

³⁰⁶ P. Ü. Soylu, 2015, s. 87.

³⁰⁷ İ. Tekeli, 2009, s. 16.

³⁰⁸ **Vatan gazetesi**, 15.02.1948.

³⁰⁹ Y. Kepenk, 2012, s. 81.

³¹⁰ C. Aydınalp, 1948, s. 172.

“Türkiye kendisinin hazırlamış olduğu ve büyük bir kısmı Avrupa’nın kalkınması programının çerçevesi dâhiline girmiyen uzun vadeli bir gelişme programına malik bulunmaktadır. Türkiye Avrupa’nın kalkınması programı gereğince zirai, nakliye ve maden malzemesini kendi kaynakları ile alınmasını finanse edebilecek bir durumda olacaktır.”³¹¹

Truman, Marshall yardımının Türkiye’de uygulanması için öncelikle Türkiye’nin yapısının öğrenilmesi gerektiğini düşünmüş ve bu amaçla Thornburg’ü Ankara’da görevlendirilmişti.³¹² Thornburg hazırladığı raporda; Türkiye’de yürütülen aşırı devletçiliğe son verilmesi ve ağır sanayi yatırımlarından vazgeçilmesi gerektiğini yazmıştı. Thornburg raporunda, Cumhuriyetin hedefi olan çelik, kimya, uçak motoru, kâğıt sanayi gibi yatırımlardan vazgeçilerek tarıma dayalı bir yatırım modeli hedeflenmesini tavsiye etmişti. Raporun özü Avcıoğlu’na göre; *“Atatürk döneminde amaç sanayi ülkesi olmak iken, Marshall yardımı ile amaç Avrupa’nın tarım ülkesi olmaktı.”³¹³* Yeni iktisadi anlayışa göre hukuk ve idari yapı reformu yapılması da tavsiyelerin arasındaydı. Thornburg Raporu’ndaki tavsiyelere benzer açıklamalarda bulunan diğer Amerikalı uzmanların da etkisiyle hazırlanan, yeni ekonomik anlayışını yansıtan kalkınma planı; ABD’nin olurlu olarak, Türkiye’nin Marshall Planı’ndan yararlanan ülkeler arasına girilmesi beklenmişti.

Amerika’nın desteğinin alınmasıyla birlikte Vaner Planı’nda hedeflenen bazı yatırımlar ile ilgili başkaca planlar hazırlamış ve sermaye sağlandığı ölçüde hayata geçirilmeye başlanmıştı. Savaş sonrası dönemde hükümet kömür havzasının ıslahı, zirai üretimin arttırılması, makineleşmesi, su ve elektrik enerjileri tesisi için geniş bir kalkınma

³¹¹ **Ulus gazetesi**, 16.01.1948.

³¹² Hüseyin Yayman, **Türkiye’de İdari Reform Politikası**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2005, s.131.

³¹³ A. Oktay, 1993, s. 70.

planı hazırlamıştı.³¹⁴ Bu projelerin kaynağı ise ülkenin gelirlerinden sağlanması düşünülmüş ayrıca Amerika'dan kredi istenmişti.

Yapılacak yatırımlarla ilgili 1948 yılında Bakanlar Kurulu, Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlamış ve en geç 1952 yılına kadar uygulanması kararlaştırmıştı.³¹⁵ Kaynağı iç krediler olarak gösteren plan, öncelikli yatırımları, Bakırköy Bez Fabrikası'nın ıslahıyla 3000 ton iplik, 13 milyon metre bez imal edilmesi olarak planlanmıştı. Makinaları sipariş edilen ve 1949 yılında işletmeye açılması planlanan tesisle de pamuk ipliğinin yıllık ihtiyacın üretiminde %48 oranından %90 oranına çıkması, İzmir Halkapınar Pamuklu Kombinası, Sümerbank tarafından tamamlanarak yılda 40 milyon basma imal etmesi planlanmıştı. 1950 yılının planına işletmeğe Ereğli bez fabrikasının açılması, 1951 yılında ise doğuda 32644 iğlik iplik fabrikasının açılması konulmuştu. Ayrıca kendir ve suni yün fabrikalarının kurulması tekstil sanayisine yapılacak yatırımların arasında olmuştu. Selüloz ve kâğıt ihtiyacı yıllık 50.000 ton olup bunun ancak 22.000 tonu imal edilebilmekteydi. Bunu arttırılması için de mevcut tesislere yatırım yapılması planlanmıştı. Demir ve çelik fabrikalarının üretimlerinde Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda kapasite artırımıyla üretimin 150.000 tona çıkarılması hesaplanmıştı.³¹⁶ Sivas'taki çimento fabrikasının da makine ve teçhizat yatırımıyla kapasite arttırılması planlanmıştı.

Faik Ahmed Barutçu 22 Mayıs 1948 yılında Meclis'te yaptığı konuşmada, planlanan bu yatırımların uygulanması için ihtiyaç duyulan 2 milyar 563 milyon liranın 1 milyar 251 milyonunun dış kaynaklardan sağlanacağını söylemişti.³¹⁷ Dış kaynaklardan

³¹⁴ Hazırlanan planlarla ilgili bkz. Ek. 21.

³¹⁵ **Akşam** ve **Ulus gazeteleri**, 05.03.1948.

³¹⁶ **Akşam, Ulus**, a.g.g.

³¹⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt:11 Toplantı:2, Birleşim: 61, 21.05.1948, s. 409-422.

da kasit Marshall planından gelecek yardım ve uluslararası bankadan temin edilecek kredilerdi.³¹⁸

Ulus gazetesi, 13 Mart 1948 tarihli haberinde sanayi yatırım planlarının Sümerbank'ın eliyle değil devlet eliyle yapılması gerektiğini ve planın ayrıntılı bir hal alarak özel sermaye ile devlet yatırımının net bir şekilde ayrılması gerektiğini yazmıştı. Bu ayırım yapıldığı takdirde devletin zaruri olarak yapması gereken sanayi yatırımları tespit edilmiş olacağını, bunun da özel sermayenin güven içinde yatırım yapabilmesini sağlayacağını belirtilmişti. Sanayi yatırımları gibi enerji yatırımları da devlet eliyle yapılmasının özel sermayenin de çalışmasına katkı sağlayacağını sözlerine eklemişti.

Hükümet, Vaner Planı'nda da yer alan maden ve enerji alanında Etibank beş yıllık bir yatırım planının 450 milyon dolarlık finansmanını dış krediden sağlanması gerektiğine karar vermiş ancak, ABD'nin kendi kaynaklarından sağlaması gerektiği görüşü sonrası, Ereğli Kömürleri İşletmesinin bir kısmının on yılda tamamlanması planlanmıştı.³¹⁹ Bir kısım maden ocağında Amerikan tekniğinden yararlanılması, yeraltı yerüstü nakliyatında Amerikan firmalarından temin edilmesi tasarlanmıştı. Üretilen kömürün deniz yoluyla taşınacağından Zonguldak Limanı'na da yatırım yapılması, limana taşınması için de madenlerle liman arasında taşıma alanlarında ıslah edilmesi gibi projeler plana dâhil edilmişti. Bu yatırımların sonucunda ise kömür üretiminin asgari 7 milyon ton taş kömüre ve 5 milyon 180 bin ton satılık kömüre ulaşması hesaplanmıştı. Batı linyitlerinde de benzer yatırımlar öngörülmüş, üretimin 500 bin ton olan satılık kömür üretiminin 1 milyon 350 bin tona yükselmesi planlanmıştı. Tunçbilek, Soma ve Değirmisaz madenleri de bu planın içinde yer almıştı. Bu üç alana yapılacak yatırımlar sonucunda üretimin artması yanında kalite ve randımanın da artması beklenmişti.³²⁰

³¹⁸ **Yeni Sabah gazetesi**, 22.05.1948.

³¹⁹ İ. Tekeli, 2009, sy.13. **Ulus gazetesi**, 19.04.1948.

³²⁰ **Ulus gazetesi**, a.g.g.

Marshall planından faydalanarak Avrupa'nın ihtiyacı olan zirai ürünleri üretme konusu Türkiye'nin ekonomik kalkınma planlarının belirleyicisi olmuştu. Ziraat alanında kalkınmanın ana hedefleri tarım üretiminin verimini ve miktarını yükseltip, köylü ve çiftçinin sosyal kalkınmasını sağlamaktı.³²¹ Çiftçiye kredi sağlamak için Tarım Bakanlığı'nın Ziraat Bankası'yla işbirliği yapması CHP divanında kararlaştırılmıştı. Tarım Bakanlığı'nın bünyesinde hazırlanan ve uzmanların incelemeleri sonucunda Birinci Beş Yıllık Zirai Kalkınma Planı hazırlanmıştı. Zirai meseleleri kapsamlı olarak ele alınmış ve CHP divanında da kabul görmüştü.³²²

Cumhuriyet döneminde dünyadan yaşanan ekonomik bunalım ve Türkiye'de özel sermayenin yatırım yapacak durumda olmaması sonucu devletçilik anlayışı kabul edilmişti. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı sermaye birikimi sonrası özel sermaye, devletçiliğin sınırlandırılarak özel sermayenin yatırım yapmasının önünün açılmasını sağlayacak düzenlemelerin talep edildiği döneme geçilmişti.

Türkiye, diğer 16 üye ülkenin aksine yardımdan sağladığı krediyi, ziraatın makineleşmesi, kara yollarının arttırılması, mevcut işletmelerinin ıslahı, yeraltı ve yerüstü maden ocaklarının iyileştirilmesi ve işletilmesi alanlarında kullanmak üzere almıştı.³²³ Plana dâhil olmanın şartları gereği Avrupa'nın ihtiyacı olan tarım ürünlerini üretmeye dayalı, ulaşım ağını da karayollarını genişleterek yapacak ekonomi modeli kabul görmüştü.

3.2.2 Türk Demokrasi Hayatına Etkileri

Soğuk Savaş ortamında devletler genellikle iki kutuptan birini seçmek zorunda kalmışlardı. Türkiye'nin Sovyetlerle yaşadığı egemenlik problemleri Türkiye'yi

³²¹ **Ulus gazetesi**, 14.06.1948.

³²² **Ulus gazetesi**, a.g.g.

³²³ **Marshall Planı ve Türkiye'deki Tatbikatı Hakkında Muhtıra**, 1951, s. 11.

Amerika'nın başını çektiği demokrasiyi savunan Batı Bloğuna itmişti. Ülkenin demokrasi yönünde ilerleyen siyasi sistemi de bu Bloğa dâhil olmasında etkili bir unsur olmuştu.

İkinci Dünya Savaşı sonunda 25 Nisan 1945 tarihinde San Francisco Konferansında toplanan 46 ülke, Birleşmiş Milletler Bildirisini imzalamıştı.³²⁴ Bildiri, insan hakları, demokrasi, eşitlik, ulusların eşitliği gibi ilkeleri yansıtmaktaydı. Sovyetlerle yaşanan egemenlik sorunları Türkiye'yi Batı Bloğuna itmiş, bunun sonucunda da Türkiye BM Bildirisi'ni imzalamıştı. Cumhurbaşkanı İnönü, Hasan Saka'ya San Francisco Konferansı'na giderken “demokrasi” yapacağımızı vadetmesini söylemişti.³²⁵ Savaşın hemen sonrasında demokrasiyi uygulayan devletlerin oluşturduğu oluşumda yer almak isteyen Türkiye, ülke içinde gereken değişimlerin farkında olduğu ve gerçekleştirmeyi kabul ettiği İsmet İnönü'nün Saka'ya verdiği talimattan da anlaşılmaktadır. Türkiye Nisan 1945 yılında San Francisco Konferansına kurucu üye olarak katılarak, Birleşmiş Milletler antlaşmasını imzalamasıyla demokrasiyi uygulama konusunda yükümlülük altına girmişti.³²⁶

Savaş sonrasında Amerika'nın dış politika belgelerinde Türkiye'ye destek olmasının nedeniyse Ahmet Aras'ın araştırmalarına göre Sovyetlerin genişlemesine yönelik Türkiye'ye destek olmak ve Türkiye'nin demokrasiye geçişinde yardımcı olmak olarak belirlenmişti.³²⁷ Truman bir beyanında Türkiye'ye yapılan yardımın Türkiye'nin Sovyetlere karşı korunmasını sağladığıyla ilgili şu sözleri söylemişti; “*Amerikan yardımı olmasıydı Türkiye'nin komünist baskısına mukavemete devamı güç olacaktı.*”³²⁸

³²⁴ İsmail Soysal, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945 – 1975)**, İsis Yayınları 1997, s. 6.

³²⁵ Behiç Erkin, **Hatırat 1876 – 1958**, Türk Tarih Kurumu, 2010, s.589

³²⁶ Hüner Tuncer, **İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s.163.

³²⁷ Ahmet Aras, **Amerikan Belgelerinde II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye (1945-1960)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 99.

³²⁸ **Yeni Sabah gazetesi**, 07.12.1948.

İkinci Dünya Savaşı boyunca güçlenen orta sınıf artık yönetimde daha çok söz sahibi olmak, ekonomide daha etkin olma taleplerini dile getirmeye başlamıştı.³²⁹ Savaş boyunca sürdürülen devletçilik politikası özel sermaye birikimini arttırmış ve Bülent Tanör'e göre enflasyon, karaborsa, yolsuzluk gibi etmenler toplumdaki sınıflar arasındaki farkı büyütülmüştü.³³⁰

Savaş yıllarında tek parti iktidarınca alınan ekonomik tedbirler savaş zenginlerini ortaya çıkarmış ve toprak ağalarının güçlenmesiyle bu orta sınıf daha da güçlenmişti. Tüccar, sanayici ve toprak sahiplerinden oluşan orta sınıf 1942'deki Varlık Vergisi ve 1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sonrasında insan haklarını ve özel mülkiyeti garanti altına alan bir yönetim anlayışını desteklemişlerdi.³³¹ Dış etmenlerin demokrasiye geçişte uygun bir ortam hazırlaması ve toplum içindeki demokrasi beklentisinin sayesinde Türkiye çok partili hayata geçmişti.

Türkiye'de demokrasinin şartlarından biri olan çok partili hayata geçişte Sovyetlerle yaşanan egemenlik sorunlarının Türkiye'yi Batı Bloğuna yakınlaştırmasının da etkisi olmuştu. Türkiye bu dönemde kendini Batı Bloğuna dâhil olmak zorunda hissetmiş, bu durumda Amerika'nın da beklentisi olan çok partili hayata geçilmesi zorunluluk olarak görülmüştü. Uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaşın etkisini hissettirmesi, Sovyetlerin Boğazlarla ilgili nota vermesi, Türkiye'yi Amerika Birleşik Devletlerinin önderliğindeki Batı'ya yakınlaştırmış, bu blokta geçerli olan rejim olan demokrasinin benimsenmesini gerekli kılmıştı.³³² Cumhuriyet tarihinde demokrasi deneyimleri yaşanmıştı. Çok partili hayata geçişte İsmet İnönü'nün rolü de

³²⁹ A. Aras, 2007, s. 97-98.

³³⁰ Yrd. Doç. Dr. İ. Ay, 2012, s.154-155.

³³¹ Bülent Tanör **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY Yayınları, İstanbul, 1997. s. 336.

³³² Mehmet Ali Çakmak, Hayati Adalar, **Türkiye'de Çok Partili Demokrasiye Geçişte İç ve Dış Dinamiklerin Etkileri (1945-1950)**, Akademik Hassasiyetler 6 Aylık Akademik Dergi, Yıl:1, Mayıs 2014, s.2.

yadsınamayacak ölçüdeydi.³³³ İnönü Amerika Birleşik Devletleriyle kurulan müttefiklik ilişkisinin demokrasi ve liberal sistemle birlikte yerleşmesini desteklemişti.

Demokrasiye geçişte tek parti iktidarının dış politikanın gereği olarak iç politikasında çok partili hayata geçme sürecinde etkin rol almıştı. Aynı zamanda toplum içinde de çok partili hayata geçerek iktidarda söz sahibi olmak isteyen kesimler olmuştu. Toplumdaki kesimlerin bu beklentisi savaş ekonomisinde yaşanan sorunlara ve alınan tedbirlere karşı oluşan tepkiden ileri gelmişti. Ayrıca savaştan kar elde eden guruplar da iktidarda daha etkin olma beklentilerini dile getirmeye başlamışlardı.

Ekonominin kötüye gidişine karşı alınan tedbirlerden olan 1946 devalüasyonu ithal malların fiyatını yükseltmiş, bu tür mallara sahip olanlar da malları saklayarak ilerde yüksek fiyatlardan satmış ve büyük karlar elde etmişlerdi. İthal mal kıtlığı ve bu malların fiyatlarını %50 oranında artması, altın satışının aşırı artışı hükümeti yeni tedbirlere itse de toplumdaki zenginlerin daha zenginleşmesini ve yeni zenginlerin ortaya çıkmasına engel olamamış, Temmuz 1946'daki geçim endeksi 2.805 iken, yılsonunda bu endeks 2.923'e yükselmişti.³³⁴ Ekonomik ilerlemenin ancak dış yardım ve kredileriyle olabileceğine olan inancın artmasıyla Türkiye, Marshall yardımından yararlanmak istemiş, bu yolla da Sovyetlere karşı Batı Bloğunda yer almıştı. Batı Bloğunun içinde olmak da çok partili hayata geçmeyi ve parti içinde ve ülke içinde var olan komünist ve solcu akımları, gurupları engelleyerek anti demokratik bir tutum içine girmesini gerektirmiş ve bunu Türkiye hızla hayata geçirmişti.

Türkiye'nin çok partili hayata geçişte, Cüneyt Akalın'a göre Amerika'dan ithal edilen "demokrasi" etkili olmuş ve "Amerikan Patentli" demokrasi Türk siyasal

³³³ Ş. S. Aydemir, 2016, s. 446.

³³⁴ A. Oktay, 1993, s. 71.

hayatında ağırlığını gittikçe arttırmıştı.³³⁵ Ahmet Oktay, ABD'yle olan yakınlaşmanın demokrasiye olan etkisiyle ilgili;

*“7 Ocak'ta Demokrat Parti kuruldu, 5 Nisan'da Missouri geldi, 11 Nisan'da ABD'den 500 milyon borç istendi, 7 Eylül'de lira devüle edildi, 13 Aralık'ta komünistler tutuklandı, 16 Aralık'ta sosyalist partiler, sendikalar ve bazı dernekler kapatıldı.”*³³⁶

diyerek Türkiye'nin siyasi ve sosyal yapısının Amerika'dan alınan yardımlarla birlikte değiştiğini ve bu değişimin bir yıl gibi kısa bir sürede hızla gerçekleştiğini özetlemişti.

Mehmet Çakmak'a göre, Türkiye'nin demokrasiye geçmesi, Batı Bloğu yanında yer alması Amerika'nın dış politika çıkarlarına da uygun bir durum olmuştu. Türkiye'nin demokratik ülkeler yanında demokratik gelişimle ilgili adımları atması, kapitalist dünyaya uyum sağlamak amacıyla kararlar alması Amerika'nın Sovyetlere karşı Orta Doğu'da müttefikinin olmasını ve Türkiye'nin NATO'ya dâhil olmasını sağlamıştı.³³⁷ Yani bu durum iki müttefikin de çıkarlarına uygun bir gelişmeydi.

Dünyada başlayan demokratikleşme akımı, Türkiye'de de yerini bulmuş, Meclis içinde muhalefetin ortaya çıkmasına uygun bir ortamın oluşmasına katkı sağlamıştı. CHP iktidarı savaş ekonomisinin getirdiği olumsuz sonuçların yarattığı anti demokratik uygulamalar, karaborsa ve yağmacılığın toplumda yarattığı huzursuzluk ve savaş zenginlerinin yarattığı muhalefetle birlikte; zor bir durumda kalmıştı. Ancak Amerika'nın desteklediği demokratikleşme CHP iktidarının sonunu getirmişti, bunun nedenlerinden

³³⁵ C. Akalın, 2003, s. 214.

³³⁶ A. Oktay, 199, s. 69.

³³⁷ M. A. Çakmak, H. Adalar, 2014, s. 8.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da hissedilen Sovyet baskısı İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Luxemburg'un bir araya gelerek bir savunma amaçlı Bruxelles Anlaşmasını imzalamalarını getirmişti. ABD'nin dünya siyasetine dâhil olmasından sonra ABD'de bu savunma örgütüne üye olmuş ve Sovyetlere karşı caydırıcı konuma gelmesini sağlamıştı. Türkiye de kendini NATO'nun doğal üyesi olarak görüyor, bunu bir mecburiyet olarak algılıyordu. 1950 yılında Meclis'ten onay almadan Adnan Menderes Kore'ye asker çıkartmış ve sonrasında 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya üye olmuştu. Baskın Oran, 2005, s. 543-544.

biri de Çakmak ve Adalar'a göre "*Ticaret ve tarım burjuvasinin kesimsel çıkarları ve bunun sözcüsü olan DP'nin politikaları ile II. Dünya Savaşı'nın galiplerinden biri olan ABD'nin çıkarları arasındaki örtüşmeydi.*"³³⁸ Bu cümleden de anlaşılacağı gibi savaş sırasında zenginleşen ve CHP hükümetinin çıkardığı kanunlarla hükümete ters düşen yeni burjuvazi Amerika'nın estirdiği demokrasi ve kapitalist rüzgârı destekleyerek tek parti dönemini bitirme düşünceleri ABD'nin de beklediği değişim şartlarını bulmasını sağlamıştı.

Türkiye, Truman Doktrini ilan olduktan sonra ABD'nin müttefikliğinin ve yardımlarının devamlı olabilmesinin yolunun demokratikleşmeden geçeceğine inanmıştı.³³⁹ Çok partili hayata geçişte demokratikleşme yolunun başında gelmişti. Ensar Yılmaz'a göre; "*Türk devlet adamları, mevcut dünya şartları içinde tek partili bir rejimin Batılı demokrasiler içinde yaşama şansı bulunmadığına kesin olarak inanmışlardı.*"³⁴⁰ Bu dönemde Türkiye'de demokratik adımlar atılarak Batı Bloğunun yanında yer alınması Sovyet tehdidi karşısında müttefik bulma anlamı taşımıştı. Sovyetlerin artan baskısından kurtulmak için Amerika'nın desteğinin alınması ve Amerika'nın desteğinin alınması için de yeni düzene uygun demokratik rejimin ülkede uygulanması gerektiği görüşü Türkiye'de hâkim olmuştu.³⁴¹ Bu amaçla iç politikada anti-demokratik yasaların değiştirilmesi çalışmaları başlamış ve bu yönde "Sınıf Esasına Dayalı Cemiyet Kurma Yasağı" kaldırılmış, muhalif seslerin oluşmasına engelleyici Matbuat Yasası'nda, Polis Vazife ve Selahiyetleri Yasası'nda ve Seçim Yasası'nda değişiklikler yapılmıştı.³⁴² Ancak Amerikan kamuoyunda Türkiye ve Yunanistan'ın demokratik rejimler olmadığı

³³⁸ M. A. Çakmak, H. Adalar, 2014, s. 14.

³³⁹ Mahmut Aslan, **ABD'nin İkinci Dünya Savaşı Sonrası Uyguladığı Dış Politikasının Türkiye'ye Etkileri (1945-1952)**, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s. 53.

³⁴⁰ Ensar Yılmaz, **Türkiye'de Siyaset Alanının Yeniden Tanziminde İki Önemli Olay: Tan Gazetesi Baskını ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ölümü**, sy.62.
<http://iibfdergi.bartın.edu.tr/>

³⁴¹ İbrahim Bozkurt, **Türk Kamuoyunda Amerika İmgesi (1945-1980)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2008, s. 59.

³⁴² C. Akalın, 2003, s. 213.

ve bu nedenle de bu ülkelere yardım yapılmaması gerektiğini savunanlar olmuştu. Amerikan hükümetinin bu eleştirilere cevabı ise Türkiye'nin çok partili hayata geçtiği, basının özgür olduğu ve demokrasinin oturması için de Amerikan desteğinin şart olduğu şeklinde olmuştu.³⁴³

Amerika, Türkiye'den sadece çok partili hayata geçilmesini beklememiş, ekonomisinde devletçiliğin ortadan kaldırılarak serbest ekonominin uygulanmasını da talep etmişti. Yerli sermayenin daha özgür bir ortam arayışında olduğu ve devletçiliğin sınırlanmasının beklendiği bu dönemde, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'yla birlikte çok partili hayata geçme isteği siyasi yapı kazanmıştı. Kepenek bunla ilgili şöyle söylemişti; *“Toprak reformu tartışmalarıyla başlayan siyasal çeşitlenme, hak ve özgürlüklere konmuş olan sınırlamaların bir ölçüde de olsa yumuşatılmasıyla, yeni partilerin kurulmasına yol açmıştı.”*³⁴⁴ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu³⁴⁵'yle Ocak 1945 yılında başlayan muhalefet oluşumu Mayıs ayındaki bütçe görüşmelerinde belirginleşmiş; bütçe kanununa ret oyu vererek muhalefet kanadını oluşturan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü 7 Haziran 1945'de “dörtlü takriri” vermiş; böylece de Demokrat Parti'nin temellerini atmışlardı.³⁴⁶ 18 Temmuz 1945 tarihinde de Nuri Demirağ Milli Kalkınma Partisi'ni kurmuştu.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1945 yılı meclis açılışında *“Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır.”*³⁴⁷ diyerek çok partili hayatı desteklediğini beyan etmişti. 7 Ocak 1946 tarihinde de Demokrat Parti resmen

³⁴³ İ. Bozkurt, İbrahim, a.g.t. s. 60.

³⁴⁴ Kepenek, Yakup, 2008, s.80.

³⁴⁵ CHP Hükümeti 1945 yılında “çiftçiye toprak dağıtılması ve çiftçi ocakları kurulması hakkındaki kanun tasarısı”nı Meclis'e sunmuştu. Tasarıya göre hazine arazileri ve kamulaştırılacak özel araziler topraksız köylüye dağıtılacaktı. Kanunun 17. Maddesine göre dağıtılması planlanan araziler kamulaştırılmamış ve kanun uygulanamamıştı. Sabrina Kayıkçı **Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar**, Türk İdare Dergisi, sayı: 448. <http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/files/2013/09/cumhuriyet.pdf>

³⁴⁶ M. Aslan, 2014, sy.56.

³⁴⁷ T.B.M.M. Tutanak Dergisi Dönem:7, Toplantı:3 Cilt:20, Birleşim:1, 01.11.1945, s.7.

kurulmuştu. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün "12 Temmuz Beyannamesi"³⁴⁸ nden sonra da tek parti iktidarının bir süre daha devam etmesini savunan Recep Peker hükümeti yerine Hasan Saka hükümeti iktidara gelmişti.³⁴⁹

Çok partili hayata geçiş ile ilgili kanuni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve demokrasinin işletilmesi için adımlar atılmasına karşın, kapitalizmin sol kesime olan baskısı Türkiye'de de görülmüştü.

Mümtaz Faik Fenik, irtica ve komünizmle mücadelede hükümetin önlemler almasının yerinde olduğu ancak asıl gerekenin iktisadi kalkınmayı sağlayarak, vatandaşlara iktisadi özgürlüğü sağlamak ve her türlü baskıdan koruyarak komünizme kanmalarını engellemeyi tavsiye etmişti.³⁵⁰ Komünizmle mücadele adı altında hukuki düzenlemelere giderek, hükümetin muhalefeti susturmak adına bu kanunları uygulaması demokrasiyi engellediği gibi komünizme ve irticayı da körüklemeye yarayacağını sözlerine eklemişti. Komünizmle anti-demokratik kanunlarla mücadele etmenin komünizme yarayacağını söyleyen Mümtaz Faik Fenik'in yazısına benzer bir açıklama da Yeni Sabah gazetesinin 14 Ocak 1948 tarihli yazısında yer almıştı. Yazıda komünizmin tehlike yarattığı kabul edilmiş ancak komünizmle mücadelede "kızıl tehlike" denilerek sol eğilimli muhalefet yapısına müdahale edilmesi eleştirilmişti.³⁵¹ Ayrıca gazete, toplumda sürekli bir komünizm tehlikesi algısını körüklemenin ancak Sovyetlerin "panislavist" politikasını destekleyeceğini iddia etmişti.

³⁴⁸ CHP iktidarı DP muhalefeti arasında yaşanan gerginliklerin sonunda tarafsız bir Cumhurbaşkanı olduğunu ilan eden İsmet İnönü seçimlerde eşit yarışın olacağı teminatı vermiş ve iki taraf için de şu sözleri söylemişti; "muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden emin bulunacaktır." Fehmi Akın, **12 Temmuz Beyannamesi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi**, <http://www.sbd.aku.edu.tr/VII2/FehmiAKIN.pdf>

³⁴⁹ M. Aslan, 2014, s. 59.

³⁵⁰ **Zafer gazetesi**, 06.05.1949.

³⁵¹ **Yeni Sabah gazetesi**, 14.01.1948.

Savaş boyunca Türkiye’de komünizm Sovyet emperyalizmi olarak görülmüş, savaş sonrasında Amerika’da da artan bir tehdit olarak algılanarak önlem alınmasına sebep olmuştu. Toplumsal alanda alınan önlemlerden biri de Milli Türk Talebe Birliğine bağlı Hukuk, Y. Ekonomi ve Ticaret, Edebiyat, İktisat ve Tıp Fakülteleri dernekleri üyelerinin oluşturduğu “Komünizmle Mücadele Komisyonu” olmuştu.³⁵² Bu komisyon amaçlarını; komünizmin Türk milli yapısına vereceği zararları topluma anlatmak ve bu zararları engellemek olarak ilan etmişti. Komünizm tehlikesinden bahseden Ahmet Emin Yalman, komünist ajanlara karşı geçici tedbirlerden öte kalıcı önlemler alınması gerektiğini yazmış; “*Kızıl hastalığına karşı girişeceğimiz esaslı tedavi hareketi, aynı zamanda bütün bünyemizdeki rahatsızlıklardan şifa bulmamıza hizmet edebilir.*”³⁵³ demişti.

Yeni Sabah gazetesi 21 Ocak 1948 tarihli “*Yine gazete kapatılabiliyor*” başlıklı yazısında Peker hükümetinin şiddetlendirerek uyguladığı “faşist” matbuat kanunu “*Umumi efkârı bulandırmak, halk arasına fitne ve nifak sokmak*” gibi tabirleri “*lastikli ve maymuncuk gibi her kilide uyar ifadeler*” olarak tanımlamıştı. Demokratikleşme beklentisini arttıran hükümetin yasaçkı anlayışa devam ettiği yönünde eleştirileri de haberin devamında yer almıştı. Amerikan Harp Muhabirleri Cemiyeti Amerika’nın yalnız basın özgürlüğü olan ülkelere yardım etmesini talep eden bir rapor hazırlamış; bu raporda da Türkiye, basın hürriyetine müdahale eden ülkeler kategorisine konmuştu.³⁵⁴ ABD’nin Ankara Büyükelçisi ise Cemiyetin bu raporuna karşın Türkiye’de basın özgürlüğü olduğunu söylemişti. Bu haberlerden anlaşıldığı üzere; Türkiye’de basına müdahale yayın kapatılması aracılığıyla yapılmış, Amerikan basını da buna dikkat çekmişti. Ancak

³⁵² Yeni Sabah gazetesi, 27.01.1948.

³⁵³ Vatan gazetesi, 05.02.1948.

³⁵⁴ Associate Press ‘in Türkiye’deki basın özgürlüğü ile ilgili haberi için bkz. Ek. 22.

Türkiye’yi Sovyetlere karşı desteklemeyi ve ekonomi alanına dâhil etmeyi isteyen Amerika, Türkiye’de basın özgürlüğüyle ilgili bir sorun olmadığını söylemişti.

Birleşik Devletler ’de de komünizm Sovyetlerden gelen ciddi bir tehlike olarak algılanmış ve iç politikasında da yansıması olmuştu. ABD Senatörü J. R. McCarty, Amerikan hükümeti içerisinde komünistlerin olduğu ve bunların temizlenmesi gerektiği yönünde açıklamalar yapmış, Amerikan kamuoyundan da destek sağlamıştı.³⁵⁵ Sovyet tehlikesini uzun süredir yaşayan Türkiye de Amerikan desteğini sağlamayı hedeflemiş, siyasetinde McCartycilik rüzgârından etkilenerek ülke için komünist suçlamaları ve yargılamalarına başlamıştı. Komünizm korkusunun yarattığı belli başlı üç olay; Tan Matbaası baskını, DTCF olayları ve Köy Enstitülerinin kapatılması süreçleri olmuştu.

1945 yılı itibariyle dünyadaki demokratikleşme akımı Türkiye’de de esmiş, savaş yıllarında yaşanan katı sansürün de yumuşaması anlamına gelmişti. Türkiye bu dönemde demokratikleşmeyle komünizmle - sola mücadeleyi beraber götürmüştü. Sola karşı komünist suçlamalarının bilinen örneği, Zekeriya-Sabiha Sertel’in sahibi olduğu Tan gazetesinin komünistlikle suçlanması olmuştu. 4 Aralık 1945 tarihinde Hüseyin Cahit Yalçın Tanin gazetesinde “Kalkın Ey Ehli Vatan” diyen bir yazı yazmış ve çoğunluğunu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu ve sivil polislerin yol gösterdiği bir kışkırtmayla Tan Matbaası basılmıştı.³⁵⁶ Sovyetlere karşı ülke içindeki komünistlerin cezalandırılması adıyla başlayan linç girişimi Yeni Dünya, Gün ve La Turquie gazete ve dergilerini de

³⁵⁵ 1945-1953 yılları arasında komünizm korkusu yaratılarak Amerikan toplumunda baskı ve korku yaratan Amerikalı Senatör, dönem boyunca insan haklarını göz ardı ederek toplumda şüphe ve korku yaratan birçok sinema oyuncusu ve akademisyene komünist suçlamasıyla soruşturma başlatmış ve sonunda McCarthycilik dünyaya yayılan bir cadı avı, komünist avına dönüşmüştü. Altuğ Günar, **Amerika Birleşik Devletleri’nde McCharty Dönemi ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4/2014, s. 62-68.

³⁵⁶ E. Yılmaz, a.g.m. s. 64.

kapsamıştı.³⁵⁷ 4 Aralık 1945 yılında yaşanan Tan Matbaası baskını Cüneyt Akalın'a göre tek parti iktidarının Sovyet taleplerine karşı bir tepkisiydi.³⁵⁸

Zekeriya Sertel'in Görüşler adlı dergisi komünizm propagandası yapmakla suçlanırken, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi hocalarından Doçent Behice Boran, Doçent Pertev Naili Boratav ve Doçent Mediha Berkes, Görüşler adlı dergide yazı yazmış ya da yazmayı vaat etmişlerdi.³⁵⁹ Bu süreçte komünistlikle suçlanmışlar, yargılanmışlar ve üniversite ile ilişkileri kesilmişti. Komünist örgütlenmeleri yasaklayan TCK'nın 141. Maddesinin uygulanmasında komünist olmayan sosyalist akımları da yasaklanması biçimini almıştı. Bu madde aracılığıyla ıslahatçı, yerli sosyalistlerin örgütlenmesi yanında anti-laik akımların da örgütlenmesi yasaklanmıştı.³⁶⁰

Amerika'yla gelişen müttefiklik ilişkisi, Türkiye'nin kendi içinde bazı değişiklikleri de beraberinde getirmişti. 1940'lı yılların sonunda komünizm yaymakla suçlanan Köy Enstitüleri'nin kuruluş amacı ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan köy halkının eksik kalan eğitim hayatını gene köyden gelen öğrencilerin eğitilmesiyle tamamlamak olmuştu.³⁶¹ Köy hayatını bilen bu öğrencilerin hayvancılık, tarım, sağlık ve eğitim konularında yetiştirilmesi toplumsal gelişmenin de hızlanması anlamına gelmişti. Köy Enstitüleri'nde eğitimin dayandığı ilke "iş içinde eğitim" olmuş, Mehmet Seren'e göre de "bu ilkeye dayalı bir eğitim-öğretim anlayışı içinde yetişen öğretmen, edindiği alışkanlıkları köylerde de sürdürme şansına sahip olmuştu."³⁶²

Köy Enstitüleri'nin hem kuramcısı hem de kurucusu olan İsmail Hakkı Tonguç ve komünistlikle suçlanan enstitüler hakkında Aydemir; "Köy Enstitülerinde komünist

³⁵⁷ Akşam gazetesi, 05.12.1945.

³⁵⁸ C. Akalın, 2003, s. 214.

³⁵⁹ M. Aslan, 2014, s. 72.

³⁶⁰ B. Tanör, 1997, s. 347.

³⁶¹ Dr. Necdet Aysal, **Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, sayı:35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 270.

³⁶² Mehmet Seren, **Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri**, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:28, Sayı 1, 2008, s. 224.

eğilim geliştigi, hatta Tonguç'un bile komünist temayülü olduğu şeklinde yaratılan hava, hiçbir ciddi belgeye dayanmaz."³⁶³ diyerek komünist damgasının bir algı sorunu olduğunu iddia etmişti.

Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 tarihli Köy Enstitüleri Kanunuyla kurulmuş, İsmail Hakkı Tonguç'un bir orta öğretim kurumuna resim öğretmeni olarak atanması ardından, DP iktidarının 27 Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı kanunla öğretmen okullarına dönüştürmesiyle son bulmuştu.³⁶⁴

Çok partili hayata geçiş için Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün öncü olması ve muhalefeti engelleyici kanunların tek parti hükümeti tarafından değiştirilmesi Türkiye'de demokrasiye geçişte önemli adımlar olmuştu. Ancak Batı Bloğunda hâkim olan demokratikleşme aynı zamanda komünizmle mücadele anlamını taşıyordu ve Türkiye Sovyet tehdidini uzun süredir yaşamış olması bu komünizm tehdidi algısını iç politikasında da canlı tutmuştu. Amerika'nın liberal anlayışının Türk siyasi hayatında etkin olmasıyla "*CHP'nin 30'lu yıllarda geliştirdiği devrimci ve köktenci anlayışının tasfiyesine yöneldiği*"³⁶⁵ ve bu tasfiyeler halkçı projelerin rafa kalkmasına neden olmuştu. Adanalı toprak ağası ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanuna muhalefet etmiş Cavit Oral'ın Tarım Bakanı olması, Köy Enstitülerinin koruyucusu Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in Bakanlık'tan uzaklaştırılması yerine de Köy Enstitülerini komünizmin yayıldığı okullar olarak gören Reşat Şemsettin Sirer'in gelmesi ve imam-hatiplerin açılması, Türkiye'deki yönetim anlayışının değiştiğini gösteren gelişmeler olmuştu.³⁶⁶

Birleşik Devletlerle başlayan yakınlaşma Türkiye de siyasi ve ekonomik anlayışında bazı değişimleri getirmişti. Bu değişimler Cumhuriyetin özünde de var olan

³⁶³ Ş. S. Aydemir, a.g.e. s. 384.

³⁶⁴ Dr. N. Aysal, 2005, s. 281.

³⁶⁵ C. Akalın, 2003, s. 213.

³⁶⁶ C. Akalın, a.g.e. s. 213.

ve reform hareketleri savaş sonrasına kalmıştı. Bu dönemin en önemli katkılarından biri seçim hukuku alanındaki düzenlemeler olmuş, ancak basın özgürlüğü İstanbul'da devam eden sıkıyönetim uygulamaları nedeniyle (basının merkezi İstanbul olduğu için) kesintiye uğramıştı.³⁶⁷ Devletçiliğin yumuşatılarak liberal ekonomik anlayışa geçilmesi Amerikalı yetkililerin tavsiyesi ve beklentisi olduğu gibi, Türk toplumunun içinde de zenginleşen kesimlerin de beklentisi haline gelmişti. Çok partili hayata geçişe uygun ortamı da dünyada esen demokrasi rüzgârının da katkısı olmuş, İsmet İnönü'nün kararlılığı ve CHP kadrolarının hamleleriyle Birleşik Devletleri de memnun eden geçiş sağlanmıştı. Ancak sol akımlar bu demokrasi rüzgârından Amerika'da da olduğu gibi yararlanamamış ve komünizm korkusu yasağcı kararların alınmasına neden olmuştu. Köy Enstitülerinin kapatılmış, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunundan vazgeçilmiş ve her türlü sol akım baskıya maruz kalmıştı.

3.2.3 Türk Kamuoyunda Yükselen Amerikan Etkisi

Amerika'nın Sovyetleri tehdit olarak görmesi; savaş sonrası dönemde Avrupa'daki gelişmeleri algılaması ve bu algıya göre siyaset üretmesiyle başlamış, bu algı da Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasının temelini "*komünizme karşı açılan savaş*"³⁶⁸ olmasına neden olmuştu. Amerika Birleşik Devletleri savaş sonrası dönemde ekonomik ve siyasi egemenliğini Batı Bloğuna yerleştirme aşamasında kültürel egemenliğin sağlanmasından geçtiğini düşünmüştü.³⁶⁹

³⁶⁷ B. Tanör, 1997, s. 347-348.

³⁶⁸ İ. Bozkurt, 2008, s. 66.

³⁶⁹ Ayla Acar, **Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye'ye Girişinde Basının Rolü (1945-60)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s. 26.

Amerikalılarla olan ilgi arttıkça, Türk basını da Amerikan yaşam tarzı, Amerikan magazin haberlerini sayfalarında paylaşmış, Amerikan tarzı yaşamı özenilecek, hedeflenecek duruma getirmişti.³⁷⁰

Amerika'nın sinema sektörü Hollywood filmleri, Türk sinemasının gelişmediği yıllarda toplum tarafından da ilgi görmüş, yazılı basında Hollywood yıldızları sık sık yer almıştı. Gazeteler, sinemada merakla izlenen Hollywood yıldızlarının hayatlarını sayfalarına taşımış, orada yaşanan aşk ve skandallara da yer vermişti. "*Hollywood yıldızları da magazin dergileri aracılığıyla Türk toplumunun evlerine girmiş ve birer hanımefendi olarak baş tacı edilmişlerdi.*"³⁷¹ Ahmet Oktay Amerikan dergisi "Life" ın birebir örneği olan Hayat dergisinin 14 Ekim 1949 tarihli ilk sayısında Hollywood yıldızı Barbara Stanwyck, Lucille Ball, Bettey Hutton ve Irene Dunne'yi "*hanımefendilik atfederek*" tanımlanmalarına dikkat çekmişti. Oktay'a göre Amerikan sinema yıldızlarının Türk toplumuna yakın, onlardan biri gibi tanıtılarak Amerika'nın getirdiği liberal sisteme ve ekonomik sınıf ayırımına eklenmesi hedeflenmişti.³⁷² Bu düşüncenin gerçekliği olması yanında Hollywood sektörünün büyüklüğü göz önüne alınırsa dünyaya ihraç edilmesi ve özellikle Türkiye'de magazin kültürünün³⁷³ o dönemde sadece Hollywood yıldızlarıyla sınırlı olması Türkiye'deki etkisinin de fazla olmasına katkı sağlamıştı.

Savaş sonrası dünyada yaşanan Amerikan rüzgârından Türkiye de etkilenerek "küçük Amerika" olma hayaliyle tanışmıştı. Dönemin Başbakan yardımcısı Nihat Erim İzmit'teki bir konuşmasında; "... yakında Türkiye, küçük bir Amerika haline gelecektir"³⁷⁴ diyerek Amerikan yaşam tarzını Türkiye'nin önündeki hedef olarak

³⁷⁰ Kürşat Kılıç, **1945- 1960 Yıllarında Türkiye'de Amerika İmgesi (Amerikalılaşan Türkiye)**, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2017, s.122.

³⁷¹ A. Acar, 2008, s. 172.

³⁷² A. Oktay, 1993, s. 84-88.

³⁷³ A. Öymen, 2004, sy. 127.

³⁷⁴ **Vatan gazetesi**, 20.09.1949.

tanımlamıştı. Soğuk Savaşın ilk yıllarından itibaren ABD'nin ekonomik ve askeri reçetelerini uygulayan hükümetlere basın da destek vermiş, ABD'den her zaman daha fazla yardım alınması gerektiğini vurgulamışlardı.

Köşe yazarları, Amerika'yı dost, müttefik ve dünyaya barışı getiren fedakâr ülke olarak yansıtmışlar ve bu dost ülkenin Türkiye'nin yanında olmasından memnun olduklarını da dile getirmişlerdi.³⁷⁵ Türk-Amerikan Ekonomik Anlaşması imzalandıktan sonra Türkiye'yi sık sık ziyaret eden Amerikalılar, önemli uzmanlar olarak Türk basınında yer almışlardı.

Truman'ın her cümlesi mühim nutuk diye verilmiş;³⁷⁶ Amerika'nın evleri, arabaları, sokakları, Hollywood yıldızları ve Amerikalı ailelerin yaşam tarzı “bir rüya alemi/masal alemi” gibi basın tarafından sunulmuştu.³⁷⁷ Akşam gazetesinin Sinema bölümünde “Hollywood'dan gelen haberlere göre” diye başlayan haberinde Jimmy Durante'nin yeni bir filme başlayacağı yazılmıştı.³⁷⁸ Gazete Jimmy Durante'nin sinemaya nasıl başladığına, meşhur burnuyla ilgili hikâyelerine ve sinema kariyerine sayfasında yer vermişti. 1948 yılının Oscar ödül töreninde Loretta Young ve Ronald Colman'ın en iyi oyuncu kategorisinde ödül almalarını ve kariyerlerini,³⁷⁹ Amerikalıların en sevdiği Hollywood yıldızlarının Betty Grable ve Bing Crosby olduğu³⁸⁰ gibi magazinsel haberler gazetelerde yer almıştı. Hollywood bir bunalım yaşadığı dönemde Charlie Chaplin ve Pierre O'Connell Hollywood mevcut zihniyetini ve çalışma tarzını değiştirmese iki

³⁷⁵ **Vatan gazetesi**, 01.02.1949, “Amerika'nın isteği tek şey” Gören'in köşe yazısı; “Avrupaya yardım için tahsis edilen yirmi milyar dolar, Amerikalı vatandaşların verdikleri ağır vergilerden alınıyordu... bu parayı bazen hiç tanımadığı memleketlere vermeye, bağışlamaya razı olacak başka bir millet tasavvur etmek güçtür. Amerika, çok çalışkan ve hayatını kazanmak için sabahtan akşama kadar didinen, rahat, huzur bilmeyen, vergisini son santimine kadar ödeyen bir millettir.”

³⁷⁶ **Akşam gazetesi**, “Truman'ın nutku bütünü dünya heyecanla bekliyor” 17.03.1948. Vatan, “Truman, mühim nutkunu söyledi” 18.03.1948. Akşam, “Truman'ın mühim nutku” 23.08.1948. Vatan, “Truman'ın Nutku” 06.01.1949. Zafer, “Truman'ın Nutku” 12.06.1949.

³⁷⁷ A. Acar, 2008, s. 122.

³⁷⁸ Hollywood film yıldızıyla ilgili haber için bkz. Ek. 23.

³⁷⁹ **Akşam gazetesi**, 26.03.1948.

³⁸⁰ **Akşam gazetesi**, 07.05.1948.

seneye varmadan çökeceğini söylemiş, Akşam gazetesi de bu habere beşinci sayfasında geniş bir yer vermişti. Hollywood'un yaşadığı sorunları sıralanan haberde sinemanın Amerika'da elde ettiği hasıllata kadar yer verilmişti.³⁸¹

Amerikan sinema dünyası yanında Amerikan iç siyaseti de basının ilgisini çekmişti. Amerikan hükümetinin değişmesi halinde Türkiye'ye yapılacak yardımları etkileyip etkilemeyeceği ve Amerikan dış politikasının nasıl şekilleneceği Türk basınının takip ettiği konular olmuştu. 1948 yılında Amerika'daki ara seçimlerde, Truman'ın rakibi olan Wallece'in komünist eğilimleri olduğu ve seçimleri kazanması halinde dünyada komünistlerin daha serbest ve tehlikeli olacağını yazmış olan Ulus gazetesi, Wallace'ın Marshall Planı çerçevesinde verilen yardımları sonlandırmak istemesinin Amerika'nın çıkarlarına da ters olduğunu yazmıştı.³⁸² Soğuk Savaş'ın bitirilmesiyle ilgili seçim kampanyası yürüten Wallace, Türk basının gözünde Sovyetlerle barış yaparak Türkiye gibi Amerikan yardımına ihtiyaç duyan ülkeleri zor durumda bırakacaktı. Wallace Terakkiperver (progressive) Parti kongresinde Truman'ın Sovyetlerle yarattığı gerginliği ve Berlin sorununu daha barışçıl yöntemlerle çözeceğini söylemesi, Truman'ın rakiplerinin endişeyle takip edilmesine neden olmuştu.³⁸³ Truman'ın seçim nutkunu yayımlayan gazeteler, Truman'ın Türkiye için önemine dikkat çekmişlerdi.³⁸⁴ Ulus gazetesi Truman için; *“Truman Rusya'ya yardım usulünün belki zaferi temin etmiş olmasına mukabil komünizmin müttefik, ittifak, ahit, taahhüt dinlemez cihanşümul bir felâket haline geldiğini görmüş bu sefer de onunla mücadele etmenin insanlık için farz olduğuna hükmetmiştir.”*³⁸⁵ demiş ve Truman'ın Sovyetlerin saldırgan komünist tarafını anlayarak harekete geçmesinin isabetli olduğunu, Sovyetlere karşı yürütülecek mücadelede General Marshall'ın Truman'ın yanında hareket etmesinin de büyük şans

³⁸¹ Hollywood ile ilgili haber için bkz. Ek. 24.

³⁸² **Ulus gazetesi**, 12.06.1948.

³⁸³ **Akşam gazetesi**, 25.07.1948.

³⁸⁴ **Ulus gazetesi**, 15.06.1948, 16.06.1948, 14.07.1948, 16.07.1948, 28.07.1948, 19.09.1948

³⁸⁵ **Ulus gazetesi**, 19.06.1948.

olduğunu yazmıştı. Gazeteye göre Truman üstün nitelikliydi ve dünya için büyük bir şans olmuştü. Akşam gazetesi yazarı Va-Nü (Ahmet Vala Nureddin), Truman'ın Amerika'daki zenciler için eşit haklar savunmasının Türkiye'de büyük bir sempati uyandırdığını yazmıştı.³⁸⁶

Prof. Dr. Yavuz Abadan, Amerika'daki 1948 yılı seçimin, Truman'ın ve rakibinin her zaman olduğundan daha çok ilgi çekmesinin nedenini "*Her zamandan ziyade bugün, Amerikan politikasının ileride alacağı istikamete bağlı bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı seçilecek zatın şahsiyeti de, bu politikanın önümüzdeki dört yıllık seyir ihtimalleri hakkında bir fikir verecektir.*"³⁸⁷ diyerek açıklamıştı. Abadan'ın da dediği gibi seçimlerde galip gelecek olan dünya siyasetinin de yönünü belirleyeceği için Truman'ın galip gelmemesi halinde Türkiye Amerikan'ın müttefikliğini kaybedebilir, bu durumda da Türkiye Sovyetlere karşı yalnız kalabilirdi. Yavuz Abadan bir başka yazısında Truman'ın seçimleri kazanması ile dünya siyaseti adına memnuniyet duyduğunu şu sözlerle ifade etmişti;

*"Başkan Truman gibi, dünya meselelerinde derin vukuf, kavrayış ve tecrübesi, bugüne kadarki siyasi hadiselerle sabit olmuş bir devlet adamının tam bir yetki ile mesuliyetli görevine devam imkanını elde etmiş bulunması, cihan huzur ve güvenliği hesabına büyük bir kazançtır."*³⁸⁸

Sadi Irmak da Ulus'taki köşe yazısında Truman'ın iktidar yorgunluğuna rağmen seçimi kazanmasının nedeninin kapitalizmin sosyal sınıfları terk eden yapısından sosyal demokrasiye geçme aşamasında olmasından kaynaklandığını yazmıştı.³⁸⁹ Özel sermayeye müdahale içermeyen ancak işçi haklarında düzenlemelere giden bir çeşit

³⁸⁶ Akşam gazetesi, 08.07.1948.

³⁸⁷ Ulus gazetesi, 24.06.1948.

³⁸⁸ Ulus gazetesi, 05.11.1948.

³⁸⁹ Ulus gazetesi, 25.11.1948.

devletçiliğin başladığını, Amerikan halkının da bu sosyalist adımları tercih ettiğini, uluslararası ortamda da saldırgan komünist akımlara karşı demokratik ülkelere destek vermesinin iç politikada da destek gördüğünü yazısında belirtmişti.

Truman kadar Marshall da Türk basının ilgisini çekmişti. 8 Ağustos 1948 tarihinde Ulus gazetesi General Marshall'ın eşi Katherine T. Marshall, kocası hakkında İsviçre'de çıkan L'Illustré dergisine gönderdiği bir mektubunu yayımlamıştı. Katherine ile George Marshall tanışma hikâyesini içeren bu mektubu gazete, okuyucular tarafından ilgi göreceğinden emin olarak yayımladığını da belirtmişti. Marshall'ın Walter Reed hastanesinde böbrek ameliyatı olduğu da gene Ulus gazetesinde yer almıştı.³⁹⁰

Amerikan siyasetçileri yanında Amerikan halkının da tanınması gerektiğini düşünen Hasan Cemil Çambel, Ulus'taki köşe yazısında “*Atom çağı!.. İlim ve teknik durmadan mucizelerini gösteriyor. Engin bir ozean dar bir göl oldu ve birbirinden uzak iki kıta birbirinin yakınına ve yanına kadar geldi.*”³⁹¹ demişti. “Hür insanlar diyarı” Türkiye ve “idealist insanlar diyarı” Birleşik Amerika, aynı emel için yani hür dünya için bir araya geldiklerine göre Amerikalıların ruh halini, yaşamını, kısaca kim olduklarını bilmenin gerektiğini yazan Hasan Cemil Çambel, uzun uzun Amerikalıların yaşamı ve karakteri hakkında yazmıştı.

Bazı gazeteler, Amerikan kadınına da Türk kadınına örnek olarak tanıtmış, “dünyanın en hoş kadını”, “dünyanın en iyi giyinen kadını” olarak kabul etmişti.³⁹² Basının örnek olarak sunduğu Amerikalı kadınlar aslında Cumhuriyet'in hedeflediği Türk kadını modelinden oldukça farklıydı. 1940'lı yılların sonunda başlayan Amerikan kültürüyle etkileşim; Türk kadınına Amerikan kadının yansıtıldığı gibi aile içinde tanımlayarak, görevlerinin aile kurmak ve annelik yapmak olarak sıralanmıştı. Oysa

³⁹⁰ Katherine T. Marshall'ın mektubu için bkz. Ek. 25.

³⁹¹ **Ulus gazetesi**, 05.11.1948.

³⁹² A. Acar, 2008, s. 135.

Cumhuriyet'in ilk yılları itibariyle Türk kadını toplumda iş kollarında yer alarak var olması hedeflenmişti, bununla ilgili de Ayşe Durakbaşı;

*“Türk modernleşme projesi içindeki kadının, kamusal görevleri, ev içi geleneksel rollerinden daha üstün tutulmuş ve meslek sahibi eğitilmiş kadın, geleneksel ev kadınına göre saygın bir statü ile ödüllendirilmişti.”*³⁹³ demişti.

Rıza Teyfik'in Amerika'da bir “hazır elbise” mağazasında müdürelik yapan büyük kızı Suat Yılmazdağ, 27 sene Amerika'da yaşadıkdan sonra İstanbul'u ziyaret etmiş, Akşam gazetesi de Amerikalı kadınlar ile Türk kadınları arasındaki farkları öğrenmek üzere Suat Yılmazdağ ile röportaj yapmıştı.³⁹⁴ Mesleği gereği moda dünyasından bahsetmiş, Amerikalı kadınların Paris modasından etkilendiğini ve Paris'in gerisinden geldiklerini söylemişti. Türk kadınların ise şık olmasına karşın kendine yakışanı giymediğini, Amerikalı kadınların aksine kendine uyanı aramadığına dikkat çekmişti. Amerikalı kadınların şatafatı yerine göre giyindiğini, genelde geceleri tercih ettiğini ancak Türk kadınlarının buna dikkat etmediğini fark ettiğini söylemişti. Hazır giyimin ilerlediği Amerika'da halkın %75'nin hazır giyim mağazalarını tercih ettiğini ancak Türkiye'de buna rastlamadığını, dükkânların vitrinlerinin Batı'daki gibi dikkat çekici düzenlememesini de yadırgadığını belirtmişti röportajında.

Ulus gazetesindeki köşe yazısında Türkiye'de çocukların ve gençlerin eğitiminde izlenecek yolun bir türlü tutturulamadığından yakınan Avukat Fehmi Ural, Türk toplumundaki potansiyelin diğer toplumlara göre yüksek olmasına rağmen sistemin yerleştirilmesini milli bir dava olarak görmüştü.³⁹⁵ Ural bu noktada Amerika'daki kadını ve kadınların çocuklarını yetiştirmede takip ettikleri yolu Türkiye'de de örnek alınması gerektiği yönünde tavsiyede bulunmuştu. Amerikalı kadınlar da Türk kadınları gibi

³⁹³ A. Acar, a.g.t. s. 142.

³⁹⁴ **Akşam gazetesi**, 19.01.1948.

³⁹⁵ **Ulus gazetesi**, 07.03.1948.

olduğunu şu cümleyle açıklamıştı; “*Amerika’da ana, bizde olduğu gibi, çocuğuna son derece düşkündür. Onun en büyük meşgalesi, çocuğuna bakmak ve onu yetiştirmektir.*” Kadının ana rolüne vurgu yaparak, kadının çocuğunu yetiştirmedeki hedefinde okulun, radyoların, gazetelerin, kitapların ve dini terbiyenin yardımcı olduğunu sözlerine eklemişti. Fehmi Ural yazısının sonunda Amerikan eğitim terbiyesinin örnek alınarak Türk Eğitim Bakanlığı’nın eğitim sistemini düzenlemesi gerektiğini tavsiye etmişti.

Akşam gazetesi bir Amerikan dergisinden aldığı haberde Amerikalı kadın ile erkeğin elli yılını nasıl geçirdiğine dair bir istatistiği yayımlanmıştı.³⁹⁶ Haberde ne kadar süre sigara içildiğinden, okumaya ve eğlenmeye ne kadar zaman harcadığına dair bilgiler verilmişti. Haberde, kadınla erkeğin hayatı tamamıyla farklı geçtiği, kadının daha ziyade eğlencede erkeğin ise işinde vakit geçirdiği yazılmıştı. Amerikalı kadınların ana rolü yanında genç kız halleri de gazete sütunlarında yer almıştı. Mary Parker isimli bir yazarın “*Bir Amerikalı kız nasıl çalışır, nasıl giyinir ve nasıl eğlenir?*” başlıklı yazısında Amerikalı bir modelin günlük yaşantısını, bedenine özen göstermesini ve kadın erkek ilişkilerinde “*tek başına erkeklerle görüşür*” şeklinde anlatılmıştı.³⁹⁷

1947 yılı itibariyle Amerikan gemileri Türk limanlarını daha sık ziyaret etmiş ve Türkiye’deki Amerikalı asker nüfusu artmıştı. Amerikalı erlerin taşkınlıklarına rastlanmaya başlanmıştı ve bu taşkınlıklara örnek İzmir’de yaşanan taksi şoförünün bir Amerikalıyı öldürmesi olayı olmuştu. Cougal adlı Amerikan denizaltısı personeli olan Cley isimli erin, Kordon’da genelevden çıktıktan sonra taksi şoförü Ulvi Kaya’nın taksisine bir arkadaşıyla binmesi sonrasında Amerikalı er ile taksi şoförü arasında yaşanan gerginlik sonucu, Amerikalı er öldürülmüştü. Gazete bu olayın soruşturması için şu cümleleri kullanmıştı; “*Gerek Amerikan gemisi komutanları, Başkonsolos ve gerekse şahit Amerikan erleri adil tahkikat safhasında çok büyük bir anlayış ve itimatla hareket*

³⁹⁶ Haberin ayrıntısı için bkz. Ek.26.

³⁹⁷ **Ulus gazetesi**, 15.08.1948.

*ederek tahkikatın derinleştirilmesi, tazminat verilmesi gibi herhangi bir talepte bulunmamışlardır.*³⁹⁸ Amerikalı askerlerin resmi görev sırasında işlediği suçlardan dolayı Türk mahkemelerinde yargılanmıyor ve personelin resmi görevde olup olmadığını Amerikan Askeri Yardım Kurulu Başkanı tarafından belirleniyordu. Amerikalı askerin taşkınlığının ölümle sonuçlanması durumunda Amerikalı yetkililerin son derece iyi niyetli davrandığını vurgulayan gazete Amerikalıların yargılama sürecine doğrudan müdahale edip etmediği yönünde herhangi bir açıklamada bulunmamıştı.³⁹⁹

Amerikalıların Türkler'den daha ileride olduğu vurgulanan alanlar üzerine gazetelerde yazılar yazmıştı. Türkiye'nin Avrupa'nın ihtiyacı olan tarım ürünlerini üretmesine yatırım yapan Marshall Planı paralelinde "Amerika'da zirai sahada kalkınma"⁴⁰⁰ başlıklı haber Akşam gazetesinde yayımlanmıştı. Amerika'da 150 yıl önceye göre çok ileride olan tarım teknikleri sayesinde çiftçilerin sadece kendine yetecek kadar değil pazara sunacak kadar üretebildiğini yazmıştı. Amerika'da tarıma makine ve teçhizat yanında kimyevi maddeler vasıtasıyla da desteklendiğini de belirtmişti. Tarım alanında Amerika'daki bir diğer gelişme olarak da hususi uçakların kullanılması haber olmuştu.⁴⁰¹ Traktör ve sapanın yerini almaya başlamış olan uçakların tarımda tohum ekimi, ilaçlama, gübreleme gibi işlemlerde kullanıldığı haberde ayrıntılı şekilde yer almıştı.

Amerika'nın Columbia Üniversitesi de gazete sütunlarında yer bulmuştu. Akşam gazetesinin The New-York Magazine dergisinden aldığı haberde Birleşik Amerika orduları eski kurmay başkanı General Dwight D. Eisenhower, Columbia Üniversitesi'nin 13. rektörü iken Üniversite'nin durumu anlatılmıştı. Üniversitenin kısaca tarihçesi verilmiş, 1948 yılındaki yapısı ve başarısı anlatıldıktan sonra üniversite hakkında "*dünya*

³⁹⁸ **Ulus gazetesi**, 14.09.1948, 18.09.1948.

³⁹⁹ A. Acar, 2008, s. 235-236.

⁴⁰⁰ **Akşam gazetesi**, 06.02.1948.

⁴⁰¹ **Akşam gazetesi**, 29.07.1948.

üzerinde tahsilin hakiki bir istek ve ciddiyetle takib edildiği büyük ilim müesseselerinden birisini teşkil etmektedir.”⁴⁰² şeklinde anlatılmıştı.

Amerika’daki bankacılık sistemini de gazete sayfasına taşıyan Akşam gazetesi, Amerika’daki bankalarının tamamının özel banka olduğunu, serbest rekabet sonucunun olumlu olduğu da halka sunulan finans çeşitliğinden anlaşıldığını yazmıştı.⁴⁰³ Habere göre “Amerikan tarzı” özel bankacılığın, yatırımı artırarak, ihtiyaçları karşılayacak bütün yatırımları karşıladığını ve krediyi sağlarken spekülatif gayelerle talep edilen kredilere mani olarak enflasyonu da denetlediğini yazmıştı.

Amerikan siyasetinin Türk – Amerikan ilişkilerini etkileyeceği göz önüne alındığında Amerika’daki başkanlık seçimlerinin basında yer alması doğal bir sonuç olmuştur. Amerikan tarzı demokrasi, yaşam biçimi ve tüketim alışkanlıklarının Türk toplum yapısına yerleşmeye başladığı 1940’lı yılların sonunda basın etkili bir araç olmuştur. Amerikan toplumunun yaşamının, üretim alanındaki gelişmelerinin yazılı basın tarafından işlenmesi bir noktaya kadar anlaşılır bir husustur. Türkiye’nin dış politika çıkarları gereği ABD son derece önemli bir müttefik olmuş, basının da ilgisini çekmişti. Ancak Amerika’nın özenilen tarafının üretime olan katkısından yaşam şeklinin, kadının rolünün olması eleştirilir bir durum olmuştur.

⁴⁰² Akşam gazetesi, 05.11.1948.

⁴⁰³ Akşam gazetesi, 22.11.1948.

SONUÇ

Savaş sonrasında Sovyet Rusya Türkiye'ye karşı artan bir saldırganlık sergilemeye başlamıştı. Sovyetlerin komünizmi yayma hedefi, sisteminin komünizmi tüm dünyada hâkim kılmayı gerektiren bir doktrine dayanmasından ileri gelmekteydi.⁴⁰⁴ Sovyetlerin yayılcı siyaseti, Türkiye'ye 1927 Türk – Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paketi'nin yenilenmeyeceğini bildirmesini ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Sovyetler lehine düzeltilmesini istemesini getirmişti. Türk yöneticilerinde Sovyet korkusu artmış ve toplumda Sovyet karşıtı bir hava oluşmuştu. Tek başına Sovyet tehdidine karşı konulamayacağına inanan Türk yöneticiler aradıkları müttefiki dünya siyasetinde İngiltere'nin yerini alan ABD'de bulmuşlardı.

Avrupa'nın, Sovyet yayılması tehlikesini yaşamasındaki diğer bir etken yaşadığı ekonomik bunalımdı. Savaş tüm dünyada hissedilmiş olmasına karşın Avrupa devletleri yaşadıkları ekonomik dar boğazlarla daha derinden hissetmişlerdi. Üretim fazlası olan ve kendine pazar arayan ABD, kendi çıkarları gereği Avrupa'ya askeri ve ekonomik yardım yapılması gerektiğine karar vermişti. Birleşik Amerika, Avrupa'nın kalkındırılmasında ve yeni barış ortamında Sovyetlerle anlaşmayı denese de iki farklı rejimin ortak bir karar alamayacağını anlayarak kendi stratejisini yaratmıştı. ABD Başkanı H. Truman kendi adıyla anılan Truman Doktrini ilan etmiş ve Sovyet tehdidi yaşayan Yunanistan'a ve Sovyetlerin durdurulmasında kilit noktada olduğu düşünülen Türkiye'ye askeri yardımda bulunmayı hedefleyen tasarımı 22 Mayıs 1947'de Amerikan Kongresi'nden geçirmişti.

Türkiye'nin hedefi ise Sovyet baskısı karşısında Batı Bloğunda yer almak olmuştur. Türk hükümeti ve Meclis'in savaş boyunca yaşanan karaborsa, vurgun gibi olumsuzluklar, savaş sonunda azalan döviz gelirlerinin ekonomide yaşanan bunalımlarla

⁴⁰⁴ Prof. Dr. Fahir ARMAOĞLU, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, İş Bankası Yayınları, 2016, s.377.

birlikte dış politikadaki yalnızlığı, Türkiye'nin Batı Bloğuna yakınlaşması ihtiyacını doğurmuştu. Dünya siyasetindeki kutuplaşma ve Sovyet tehdidi Türkiye'yi haklı olarak taraf seçmeye zorunlu kılmıştı. Türkiye için Truman Doktrinine dâhil olmak bu yüzden önemliydi. Altan Öymen anılarında o dönem de Batı Bloğunda olmanın Türkiye için ne kadar önemli olduğuyla ilgili, NATO'ya üye olmanın "Avrupa ülkesi" olmanın "tescil" edilmesi anlamına geldiği yazmıştı.⁴⁰⁵ Avrupa'nın bir parçası sayılmak Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO gibi Doğu Bloğuna karşı oluşturulan organizasyonlarda olmak Türkiye'nin o dönemki dış politikasını oluşturmuştu. İki kutuplu dünyada böylesi bir hedef Türkiye'nin stratejik konumunun da bir gereği olmuştu. Türk basını bu konuyu manşetlerine taşımış ve özgür dünyanın savunucusu yani Sovyetlere karşı aranılan müttefikliği ABD'de görmüşlerdi.⁴⁰⁶

Paris'te toplanan 16'lar konferansında alınan karara göre ABD'den yardım isteyen her devlet belirlenen çizelgelere göre ihtiyaç duyduğu yardımı belirlemişti. Başbakan Hasan Saka yönetimindeki hükümet, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın başkanlığındaki heyetle Marshall yardımından yararlanabilmek için çalışmalar yürütmüş ancak Amerikan yönetimi Türkiye'nin yardım almasına gerek görmemişti. Bu durumun nedeni ise Türkiye'nin sahip olduğu altın ve döviz miktarının savaşa katılan devletlere oranla iyi durumda olması ve savaş tahribatını yaşamamasıydı. İlk aşamada plandan kredi veya hibe yoluyla yararlanan devletlerden olamamak, Türk basınında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı.⁴⁰⁷ Demokrat Parti de Türk basınının genel eğilimi gibi bu durumdan iktidarı suçlu tutmuştu. Necmettin Sadak'ı ve Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir'i hatalı

⁴⁰⁵ A. Öymen, 2004, s.152.

⁴⁰⁶ "Amerika hür milletlere yardım edecek" **Türk Yolu gazetesi**, 04.05.1947. "Dost Amerikan Heyetinin Basına Demeci" **Türk Sözü gazetesi**, 08.06.1947. "Amerika ile askeri işbirliğimiz" Ahmet Emin Yalman, **Vatan gazetesi**, 31.10.1948.

⁴⁰⁷ **Yeni Sabah, Akşam gazetesi**, 25.01.1948.

rapor sunmakla suçlayan muhalefet partisi, Marshall Planını ne kadar önemsediklerini de göstermiş olmuştur.

Ekonomideki sorunların bu yardımla çözüleceğine ve Marshall Planı'na dâhil olunarak Sovyetlere karşı sağlam bir müttefikin bulunacağına olan inanç yaşanan hayal kırıklığının da nedenlerinden birini oluşturmuştu. Bu süreçte Türkiye, ABD'ye Orta Doğu'da Sovyet ilerlemesinin durdurulması ve ABD'nin Orta Doğu'daki çıkarlarının korunması için Türkiye'ye askeri ve mali alanlarda yardım edilmesi gerektiği vurgusunu artırmıştı. Kasım Gülek bir röportajında; "*Türkiye Ortaşark istikrarının dayandığı sağlam kayadır. Eğer biz sarsılırsak bütün Ortaşark sendeleyecektir. Türkiyenin demokrasi ve modernleşme hedefine doğru şimdiye kadar olduğu gibi yürümesi medeni dünyanın menfaati icabıdır.*"⁴⁰⁸ demişti. Bu cümlede hükümetin plana dâhil olabilmek için stratejik konumunu öne sürdüğünü, ABD'nin de Orta Doğu'daki çıkarlarını kabul ettiğini göstermişti. Sovyet ilerlemesinin durdurulması amacıyla ABD Türkiye'yi plana dâhil etmişti. Ankara Büyükelçisi Edwin Wilson; "*Türkiye, dünyanın bu parçasında bir sulh ve emniyet kalesi olarak ayakta duruyor*"⁴⁰⁹ diyerek Türkiye'nin Orta Doğu'daki konumun Amerika tarafından nasıl görüldüğünü de göstermişti.

Türkiye'nin plana dâhil olmasındaki diğer bir neden de Avrupa'nın ihtiyacı olan gıda üretimini sağlayacak olmasıydı. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı Başkanı Paul Hoffman, Türkiye'nin savaştan zarar görmemesine rağmen Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesindeki yardımlara dâhil edilmesinin nedenini; Türkiye'nin savaştan zarar gören devletlere yani Avrupa devletlerine yardım edecek olmasına bağlamıştı.⁴¹⁰ Hoffman gibi Amerikalı uzmanların Türkiye'yi ziyaretlerinde ifade ettikleri temel düşünce; ülkenin kalkınması için yardıma ihtiyaç duyduğunu ve bu yardımların ancak

⁴⁰⁸ **Yeni Sabah gazetesi**, a.g.g.

⁴⁰⁹ **Ulus gazetesi**, 17.08.1948

⁴¹⁰ **Muhasebe ve Maliye Mecmuası**, 09.09.1947. sy. 773.

uluslararası sermaye hareketlerine engel konulmadan gerçekleşebileceğiydi. Saka hükümeti, Avrupa'nın kalkınmasında üzerlerine düşen görevi yapacaklarını yani Avrupa'nın ihtiyacı olan tarım ve gıda ürünlerini üreteceklerini sık sık dile getirmişti. Karayolları da kalkınmanın bir gerekliliği gibi görülmüş ve basın da bu konu üzerine eğilmişti. Avrupa'nın ihtiyacı olan gıda ürününü üretmeyi taahhüt eden Türkiye, savaşa dâhil olmayarak savaş sonrasında yaşadığı yalnızlığı tekrar yaşamamak için “üzerine düşen görevi” yapacağı vurgusunda bulunmuş, Marshall Planı'nda yer almayı hak ettiği izlenimini vermeye çalışmıştı.

Türkiye'nin Marshall Planı'na dâhil olmasıyla Amerikalı uzmanlar da Türkiye'de daha çok ve daha yoğun çalışmaya başlamıştı. Türk basını da Amerikalı uzmanların görev ve yetkilerine önemsemeden söyleşilerine sayfalarında yer vermişlerdi.⁴¹¹ Devletçilik eleştirilmekte ve CHP hükümetinin iktidarda kalmak için devletçi politikaları uyguladığı düşünülmekte, liberal ekonominin ABD'deki uygulamaları ve faydaları gösterilerek hükümetten talep edilmekteydi. Hükümet, savaş zamanında savaş sonrasında uygulanmak üzere İvedili Sanayi Planı'nı hazırlatmış ancak bu planın Amerikalı yetkililerce onaylanmayacağı düşüncesiyle daha liberal olduğu düşünülen Vaner Planını hazırlatmıştı. Vaner Planı, Amerikalı uzmanlarca yeterli görülmemiş ve istenilen etkiyi yaratamamıştı.

Türkiye'nin iktisadi politikası, ABD'yle başlayan yakın ilişkiler sonrası değişmeye başlamıştı. Bu değişimin başında ise Tezel'in ifadesiyle “*Cumhuriyet tarihinde ilk kez, bir hükümetin iktisat politikasına dışardan yapılan karışmaları kabul etmesiydi.*”⁴¹² Demir yollarına olan yatırımın gereksiz olduğu ve kara yolları sayesinde tarımın gelişeceği ve Türkiye'nin ağır sanayiden önce tarımı geliştirmesi gerektiği

⁴¹¹ “Amerikan Tarım Bakanlığı'nın uzmanlarından...” **Ulus gazetesi, 11.11.1948.** “...Amerika'dan beş kişilik tarım heyeti gelmiştir.” **Ulus gazetesi, 23.11.1948.**

⁴¹² Y. Tezel, 2015, sy.266.

yönündeki Amerikan tavsiyeleri, Türk hükümetinin de isteğiyle uygulanmasına gidilmişti. Basında da mucizevi olarak yansıtılan Amerikan raporları taraftar bulmuştu. Yapılan yardımlar belli bir amaç için ve belirlenen ekonomik yaklaşım için verilmiş, onun dışında kullanılması söz konusu olmamıştı. Ekonomi politikasının köklü değişimi ve buna bağlı olarak genişletilen iç ve dış sermaye olanakları, ekonominin alt kesimlerinde değişik etkiler yapmıştı.⁴¹³ Savaş sonrası dönemde artık iç pazara yönelik sanayileşmeye değil, dış pazara yönelik tarım ve madencilik alanlarında üretimi arttıracak makineleşme ve alt yapı inşaatı ağırlıklı kalkınma anlayışı yerleşmişti.

Ekonomi anlayışındaki bu değişimlerin nedeni, Amerika'nın Avrupa'nın kalkındırılması programında Türkiye'ye verdiği görevin ve Marshall Planı'nın desteklediği yatırımların bir gereği olmuştu.

Basının değindiği bir diğer nokta ise Sovyet eleştirileri ve komünizm tehdidi olmuştu. ABD'nin dünyada yayılan komünizm tehlikesini iç politikasında Marshall Planı'na ve diğer müdahalelere destek için kullanmış, Türkiye'ye yapılan yardımı da Sovyet yayılmasına karşı Orta Doğu'da bir kale olarak göstermişti.⁴¹⁴ Türkiye, Amerika'nın bu yorumunu memnuniyetle kabul etmiş ve komünizmi ülke için büyük bir tehdit olarak yansıtmişti. Bu durum bir noktaya kadar anlaşılırdı, çünkü Türkiye İkinci Dünya Savaşından beri Sovyet korkusu yaşıyordu ve komünizm Sovyetlerin yayılma politikası aracı olarak görülüyordu. Ancak ABD'yle olacak her türlü yakınlaşma Sovyetlere karşı destek anlamına gelmesi; komünizme, sol eğilimlere çeşitli anti demokratik müdahaleler de bulunulmasını da getirmişti.

⁴¹³ Y. Kepenek, 2012, sy. 92.

⁴¹⁴ Dönemin Ankara Büyükelçisi Edwin Wilson (1945-48), Türkiye'den ayrılmadan önce yaptığı basın toplantısında; "*Türkiye, dünyanın bu parçasında bir sulh ve emniyet kalesi olarak ayakta duruyor*" demişti. **Ulus gazetesi**, 17.08.1948

Komünizmin ülke içinde yayılması korkusuna karşın Amerikan kültürü basın tarafından ilgiyle karşılanmıştı. Amerikan yaşam tarzı Hollywood filmleri ve yıldızları aracılığıyla tanıtılmış, Amerikalı kadınların yaşamı Türk kadınlarına örnek olarak gösterilmiş, Türk kadınlarının iyi bir anne ve iyi bir ev hanımı olması gerektiği yazılıp çizilmişti. Amerikan çiftçisi, Amerikan bankacılık sistemi gibi çeşitli örnekler basında yer almakla birlikte Başkan Truman'ın beyanları, seçimlerdeki propagandası Marshall'ın açıklamaları basın tarafından büyük ilgi görmüştü. Amerika'nın ileri gelen siyasetçilerinin basın tarafından ilgi görmesinin nedeni, Amerika'nın aldığı kararların Türkiye gibi dünya siyasetini de etkilemesiydi.

ABD'ye olan bu ilgiye karşılık yapılan yardımların karşılığında 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması" bazı eleştirilere maruz kalmıştı. Bu eleştirilerin başında Meclis'te hiç tartışılmadan ve hızla kabul edilmesiyle ilgili olmuştu. Zafer gazetesinin 22.07.1949 tarihli haberinde olduğu gibi; "*Ne buğdayın, ne palamutun ve ne de pamuğun bir Ankara vapurunu, bir Kastamonu şilebini karşılamayacağı aşıkardır.*" dediği gibi alınan yardımların geri ödemesinde ihtiyaç duyulan dövizin, ihraç edilen tarım ürünlerinden karşılanamayacağı eleştirileri az da olsa çeşitli gazetelerde yer almıştı. Bu eleştiriler de Marshall Planı'ndan çok Türkiye'deki uygulaması ve kabullenişine yönelik tartışılmıştı.

Amerika'nın yardım ettiği ülkelerde görmek istediği gelişmeler yani demokrasi, çok partili hayat, basın özgürlüğü, serbest ekonomi gibi liberal dünyanın gerekleri Türkiye'de de gelişmesini hızlandırmıştı. Ancak cumhuriyet tarihi boyunca takip edilen tarafsızlık politikası terk edilerek Batı Bloğunun seçilmesi, ekonomide bağımsızlığın takip edilmesinden Amerikalı uzmanların ülke içinde serbestçe çalışarak raporlar hazırlamalarına ve hükümetin bu raporlar üzerinden çalışması gibi değişimlere

bırakmıştı. Sosyal hayatta kadının statüsünün yükseltilmesi yönündeki çabalar, Amerikalı kadınların giyiminin, anneliğinin, kadınlığının örnek gösterilmesine bırakmıştı. Demokrasi kurallarının uygulanmasında, ekonomide yaşanan olumsuzlukların tarımın ve karayollarının geliştirilmesiyle düzeltilmeye çalışılmasında Marshall Planı'nın etkisi büyük olmuştu. Ancak hükümeti eleştiren Tan Matbaasının basılması olayı gibi sol eğilimli basının cezalandırılması, DTCF hocalarının yaşadığı gibi akademik çevrelerde komünistlik suçlamalarıyla baskı oluşması Soğuk Savaş döneminin ve Amerikan yardımlarının da getirisi olmuştu.

Marshall Planı dönem itibariyle Türkiye için önemli bir gelişmeydi. Plana dâhil olunmaması uluslararası alanda yalnızlık demek olduğu için de Türkiye plana dâhil olabilmek için çaba gösteren tek devlet olmuştu. Türkiye'nin 4 Temmuz 1948 tarihinde imzaladığı "Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması" nı ne Meclis'te ne de basında yeterince tartışılmaması Plan'ın getirdiği olumsuzlukları ve bağımsızlığı zedeleyici unsurların fark edilip tartışılmasını da engellemişti. Bu olumsuzluklara birkaç örnek verecek olursak; sanayiye dayalı kalkınma hedefinden vazgeçerek Avrupa'nın ihtiyacı olan tarım ürünlerinin üretilmesi hedefinin konması,⁴¹⁵ anlaşmanın beşinci maddesine⁴¹⁶ dayanılarak Amerikalı "uzmanların" ülkede serbestçe hareket ederek hazırladıkları raporların bakanlıklarca uygulamaya konması. Planı eleştirenleri de komünist suçlamasıyla susturulması gibi gelişmelerdi.

⁴¹⁵ Amerikan İktisadi İşbirliği Avrupa Yardım Heyeti Başkanı Paul Hoffman "Türkiye'nin başlıca davası bir kalkınma meselesi değil bir gelişme davasıdır... Ve Türkiye bu bakımdan diğer bazı Avrupa memleketleriyle tamamiyle aynı durumda değildir." **Zafer gazetesi**, 20.05.1949.

⁴¹⁶ "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Amerikan vatandaşlarının katılan memleketlere ve katılan memleketler dâhilinde seyahatlerinin teşkilâtlandırılmasını ve geliştirilmesini teşvil ve teşvik için, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile işbirliği yapacaktır." 13 Temmuz 1948 sayılı Resmi Gazete

KAYNAKLAR

I- RESMİ YAYINLAR VE BAŞVURU ESERLER

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

- BCA, yer: 30-1-0-0/80-507-5

TBMM ARŞİVİ

- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:7, Cilt:20, Toplantı:3, Birleşim:1, 01.11.1945.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:7, Cilt:20, Toplantı:3, Birleşim:15, 20.12.1945.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:1, Toplantı:0, Birleşim: 3, 14.08.1946.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:2, Toplantı:1, Birleşim 3, 13.12.1946.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:9, Toplantı:2, Birleşim:30, 14.01.1948.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:10, Toplantı:2, Birleşim:37, 02.12.1948.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Cilt:11 Toplantı:2, Birleşim:61, 21.05.1948.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı: 3, Cilt:19, Birleşim:79, 02.05.1949.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:8, Cilt:19, Birleşim:84, 11.05.1949.

RESMİ GAZETE

- 05.09.1947.
- 26.05.1947.
- 13.07.1948.
- 03.06.1949.

GAZETELER

- Akşam
- Ulus
- Türk Sözü
- Türk Dili
- Yeni Sabah
- Vatan
- Vakit
- Zafer

II- TELİF ESERLER

KİTAPLAR

- AKALIN, Cüneyt; **Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye-1**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.
- ARMAOĞLU, Prof. Dr. Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.
- AS, Efdal; **Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara, 2013.
- ATAÖV, Doç. Dr. Türkkaya; **Amerika, NATO ve Türkiye**, Aydınlık Yayınevi, 1969.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya; **İkinci Adam: İsmet İnönü 1884-1938**, Remzi Kitapevi, 2016.
- ; Demokrat Parti Tüzük ve Program (İkinci Büyük Kongrede kabul edilmiştir.), Doğu Matbaası, 1949.
- GÖNLÜBOL, Mehmet; **Olaylarla Türk Dış Politikası (1939-1945)**, Siyasi Kitapevi 1996.
- GÜRÜN, Kamuran; **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 531. 1983, Ankara.
- HART, Liddell; **II. Dünya Savaşı Tarihi 2**, Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- KEPENEK, Yakup; **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitapevi, 2012.
- SANDER, Doç. Dr. Oral; **Türk – Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. Ankara, 1979.
- SARINAY, Yusuf; **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya girişi (1939-1952)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.

- SOYSAL, İsmail; **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945-1975)**, İsis Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- ; **Marshall Planı ve Türkiye'deki tatbikatı Hakkında Muhtıra**, Yeni Matbaa, 1951.
- OKTAY, Ahmet; **Türkiye'de Popüler Kültür**, Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- ORAN, Baskın; **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, 2005.
- ÖYMEN, Altan; **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, 2004.
- TANÖR, Bülent; **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY Yayınları, İstanbul, 1997.
- TEKELİ, İlhan; İLKİN, Selim; **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı**, Bilge Kültür Sanat, Ocak 2009.
- TEZEL, Yahya Sezai; **Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi**, İş Bankası Yayınları, 2015.
- TUNCER, Hüner; **İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950) İkinci Dünya Savaşında Türkiye**, Kaynak Yayınları, 2012.
- UÇAROL, Dr. Rıfat; **Siyasi Tarih (1789-1999)**, Filiz Kitapevi 2000.

MAKALELER

- ÇAKMAK, Mehmet Ali; ADALAR, Hayati; **Türkiye'de Çok Partili Demokrasiye Geçişte İç ve Dış Dinamiklerin Etkileri (1945-1950)**, Akademik Hassasiyetler 6 Aylık Akademik Hakemli Dergi, Yıl:1, Sayı: Mayıs-2014, s. 1-21.
- AYDINALP, Kur. Yb. Cemal; **Marshall Planı**, Askeri Mecmua (29) 1948, s.163-178.
- TUNA, Serkan; **Cumhuriyet Döneminin İlk Devalüasyonu 7 Eylül 1946**, Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, c:7 sayı:13, 2007, s. 86-121.

- ÇETİN, Birol; BARIŞ, Serap; SAROĞLU, Serap; **Türkiye’de Karayollarının Gelişimine Tarihsel Bir Bakış**, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt:1 Sayı:1, Güz 2011, s.123-150.
- Akgül, Hilal; **VII. CHP Kurultayı’nda Devletçilik Tartışmaları ve 1947 CHP Programı’nda Devletçilik**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c:58, sayı.1, 2008, s: 45-78.
- İLERİ, İlay; **Türk Dış Politikası**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s.375-381.
- DURAN, Yrd. Doç. Dr. Hasan; KARACA, Ahmet; **Tek Parti Dönemi Türk-Arap İlişkileri**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y:2011, C.6, S.3, s.203-216.
- GÜNAR, Altuğ; **Amerika Birleşik Devletleri’nde McCharty Dönemi ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4, 2014, s.62-78.
- SEREN, Mehmet, **Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri**, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 28, Sayı 1, 2008, s.203-226.
- AYSAL, Dr. Necdet; **Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, s.35-36, Mayıs-Kasım 2005, s.267-282.
- KARAKAŞ, Nuri; **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’nin Krom Satışı ve Müttefik Politikaları**, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 2, Aralık 2010, s.477-448
- ÖZÇELİK, Dr. Mücahit; **İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 28, Yıl: 2010/2, s.253-269.

- ERTEM, Barış; **Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk – Sovyet İlişkileri (1939 – 1947)**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 3/11, Spring 2010, s.252-273.
- AY, Yrd. Doç. Dr. İsmail Cem; **II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri: 1946 İvedili Sanayi Planı ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nın karşılaştırmalı Analizi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Vol:62, Iss. 1, 2012, s.147-172.
- ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin; **12 Temmuz Beyannamesi'nin Siyasal Etkileri ve Önemi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2012/2, Sayı:16, s.77-100.

TEZLER

- ACAR, Ayla; **Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye'ye Girişinde Basının Rolü (1945-1960)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul, 2008.
- YILMAZ, Metin; **Marshall Yardımı ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. İzmir, 2000.
- ASLAN, Mahmut; **ABD'nin İkinci Dünya Savaşı Sonrası Uyguladığı Dış Politikasının Türkiye'ye Etkileri (1945-1952)**, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2014.
- GÜLER, Yavuz; **Marshall Planı ve Türkiye'de Marshall Planı'nın Uygulanışı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2009.

- SOYLU, Perihan Ünlü; **Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İktisadi Politikanın Dönüşümü (1945-1950)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2015.
- KILIÇ, Recep; **Truman Doktrini ve Marshall Planı’nın Türk Basınına Yansımaları (1947-1951)**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2015.
- KILIÇ, Kürşat, **1945- 1960 Yıllarında Türkiye’de Amerika İmgesi (Amerikalılaştan Türkiye)**, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kilis, 2017.
- YAYMAN, Hüseyin; **Türkiye’nin İdari Reform Politikası**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Yönetim Bilimi) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- ARAS, Ahmet; **Amerikan Belgelerinde II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye (1945-1960)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2007
- BOZKURT, İbrahim; **Türk Kamuoyunda Amerika İmgesi (1945-1980)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2008.

DERGİLER

- Akademik Hassasiyetler 6 Aylık Akademik Hakemli Dergi.
- Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi.
- Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi.
- Askeri Mecmua.
- Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi, İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.

- Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi.
- Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası.
- Muhasebe ve Maliye Mecmuası.
- Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Tarih İncelemeleri Dergisi.
- Türkiye İktisat Mecmuası.
- Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.

E-KAYNAKLAR

- https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Türk_Traktör
- <http://iibfdergi.bartın.edu.tr/> Ensar Yılmaz, “Türkiye’de Siyaset Alanının Yeniden Tanziminde İki Önemli Olay: Tan Gazetesi Baskını ve Mareşal Fevzi Çakmak’ın Ölümü”
- <http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/files/2013/09/cumhuriyet.pdf> Sabrina Kayıkçı “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar” Türk İdare Dergisi.
- <http://www.sbd.aku.edu.tr/VII2/FehmiAKIN.pdf> Fehmi AKIN “12 Temmuz Beyanamesi’nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi”
- http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_7decc.pdf Coşkun TOPAL “Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi” Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Cenubi Slav federasyonu meselesi yine tazelandı

Bulgar radyosu, Makedonya birliği için yegâne hal çaresinin bir cenubi Slav federasyonu kurmak olduğunu söylüyor

Londra 20 (A.A.) — Ebu-Muhammed Ömer'in gazetesi el-Havâ Federasyonu başlığı altında editörlük yapan...

Cenubi Slav Federasyonu Şirketi Başkanı olan Bulgar Başbakan Dimitrov

Bu radyo yayını şüpheli olarak yapıyor. Bu yayın Bulgaristan Marsalı...

Lüks vergisi

Hazırlanan tasarrufların muhteva çok güzel tutuluyor

Ankara 20 — Maliye Bakanlığınca hazırlanan lüks vergisi tasarrufların muhteva ferahlık mahrum tutulmaktadır.

Yeni Yunan Kabinesi programını okudu

Başta Venizelos muhalif partiler, hükümeti düşürmeğe çalışacaklar

Ankara 21 (Radyo) — Yeni Yunan kabinesinin programı hakkında Mevzuat Meclisinde mübahareler yapılmıştır.

Yeni Kabinenin en kuvvetli eleştirisi ara tertimden takip edilecektir.

Sovyet sefirinin başbakanımıza sözleri

Lavriçev, Amerikayı terkedip Rusya ile dost olmamızı söyledi

Vatan refahını, Ankarada bulunan başbakanlarımızın alıp götürdüğünü...

Sovyet sefiri Lavriçev

Yeni Patrik Türk valofandı oldu

Roma Patrikliği seçilen New-York başpatrikliği Ankaraya, Türk teahhütüne...

Beş bin traktör

Amerikadan iki seneye içinde getirilecek

Stalin aleyhinde Borba gazetesinde çıkan makaleler

Kadıköyünde iki yaralama

Kadın rekabeti yüzünden birbirini bıçakladılar

Çang - Kay - Şek

DIKKATLER:

Yarım elma hatır alma

Mareşal Tilo

Eki Kuralcı Feride, Saffaz ismini alacak

EK- 5 Zafer, 13.09.1949 - İzmir Ticaret Odasında gerçekleşen toplantıda Russell Dorr ve oda üyelerinin konuşmaları

at ederseniz, Başbakanımız, bizim yeni idare diye konuşulmuş sığına kullanmak-fani bu halk hâkimiyeti idare-cek kurtulacaktır!

ide şimdi yüzü yüzü sorabi-likbalde kuracağımız yeni halkın hâkimiyeti esasına da-ssa, bugünkü idaremizin is-ir?..

nkü idare neye dayanıyor? lah bu sözleri Türkiye dahi-yin Şemseddin Günaltay'dan söylemiş olsa idi, sürüm sü-rünür, bir çekmediği kalmaz-

y, sen ha? Bugünkü idareye edin! Sen ha? diye bir etme-i bırakmazlardı..

k sayın Şemseddin Günal-İkin hâkimiyeti- tabirinden ettiğini de izah ediyor. Ve halkın kendi dileğinin ve ün arzusunun memleketin istikametinde hâkim olma-ık olduğunu tasrih buyuru-

özüm anlayacağız, sayın nımız, Profesör Nihat Erim, Emin Erişirgil, Profesör Sa-fesör Banguoğlu, Doçent le bir olup yeni idareyi ku-, ve ondan sonra halkın hâ-memleketin inkişafı istika-hâkim olacaktır!

gün?.. Bugün sayın Şemsed-aitay'ın açıkça beyan bu-ma göre böyle bir hâkimiyet

Büyük bir muvaffakiyette sona eren Trakya manevralarına iştirak eden 1 Inel Ordu birliklerinin Saffra kö-yünde yaptıkları muhteşem geçit resminden iki görünüş

İktisadi işbirliği Türkiye Başkanı

D'orr dün İzmirde Tüccarla mühim bir konuşma yaptı

Marshall plânını izah eden başkan muvaffak olmamız için Amerikanın elinden geleni yapacağını temin etti

İzmir, 12 (a.a.) — İktisadi işbirli-ği Türkiye İcra Komitesi Başkanı Mr. Russel Dorr'un İzmir'de bulun-ması dolayısıyla bugün saat 12 de Tüccar Kulübünde İzmir Ticaret ve

Sanayi ve iş adamlarının hazır bu-lundugu bir toplantı tertip edilmiş-tir. Konuşmaları Vali Osman Sabri Adal, Belediye Başkanı Reşat Leble-bicioğlu ve alakalı daire müdürleri

ve mümessilleri ile basın mensupla-rı da takibetmişlerdir. Ticaret Oda-sı Başkanı kısa bir konuşma yapı-arak, hürriyet idealinin dünyaya ya-yılması ve insanlık camiasının ta-mamiyle, hürriyete kavuşması için büyük fedakârlıklarda bulunan Bir-leşik Amerika'nın Marshall plânı Türkiye mümessilini İzmir'de gör-mekle, şahsının ve arkadaşlarının memnuniyet ve teşekkürlerini bil-dirmiş ve soracağı suallere cevap vermiye hazır bulduklarını söy-

(Soni Sa. 6 Sü. 3 de)

White Bands New Mexico, Press) — Ame bildirdiğine gö ründe yeni bir saatte 2840 kil 300.000 dolarlık yüzünden 52.800 mıştır. Bu Viking ro uzun bir şekilde roket Almanlar yerini tutacaktır istasyonu başk göre Viking V. dakik bir silâhı çok daha isabe

Şehit cenaze

Balıkesir, 12 tahya hava alı sonra kaybolan luk yakınlarma şehit olan yüz ler bugün defn

Şehit tayyar nın, ordu mes gözyaşları aras gâhına götürüb

İsrail

AKŞAM Hergün 8 sahife

AKŞAM

AKŞAM'ın Küçük ilanları en verimli en ucuz vasıftadır.

Sayı 31 - No. 10773 - Fiyatı her yerde 10 kuruştur. Çarşamba 9 Ekim 1948 Sahibi: Necmeddin Sadak - Yazı İşleri: İtilaf İdare eden: C. Bıldık - Akşam Matbaası

Dünya askeri tatbikatları ve etkinlikleri: İtilaf Amerika yardım heyetli başkanı ve Orantral Meclis Ali Üyesi ile görüşüyor. Yarın hava bataryaları faaliyetleri

Büyük askeri tatbikat Dün denizde yapılan harekât ile sona erdi

Yavuz zirhlisi, bir uçak taarruzunu modern hava bataryalarile muvaffakiyetle defetti. Amerikan askeri heyeti reisinin beyanati

Amerika tatbikatı için gelen Amerika hava ve deniz kuvvetlerinin... Bu arada tatbikatın büyük önem taşıdığı... Denizde tatbikat... Kasımpaşada dün geceki cinayet

bu arada tatbikat... Denizde tatbikat... Kasımpaşada dün geceki cinayet

Başbakan Diyarbakırda

Hasan Saka'nın Diyarbakır'da Doğu illerinin imarından bahsetti

Diyarbakır 8 - Bu sabah Diyarbakır'ın geneli bulunan Başbakan Hasan Saka, Memleket ve Akinci hatlarındaki münakaşelerin devam etmesine ilişkin olarak... Başbakan, memleketin imarından bahsetti...

Berlin ihtilafını hal için Spaak'ın teklifi

Sovyet Rusya'nın bu teklifi kabul edeceği artık zannedilmiyor

Londra 8 (A.A.) - Batın: Özgürleşen Almanya'nın Berlin'deki münakaşelerini devam ettirmesine izin verilmemesi... İngiltere ve Amerika'nın bu teklifi kabul etmemesi...

Amerikan temsilcisi bayındırık projelerini iyi buldu

Dünya İmar Bankasından bir istikraz talebinde bulunduk

Yarın da ilâhi makamları temassatın devam etmesini ve akşam İstanbul'da yapılacak toplantıya katılmaya hazır oldukları bildirildi... Amerika temsilcisi bayındırık projelerini iyi buldu...

Denizde tatbikat

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, dün akşam saatlerinde İstanbul'da denizde tatbikatı... Tatbikatın büyük önem taşıdığı...

Amerikan yardım heyeti başkanı ne diyor?

Doğumunun da tatbikatın muvaffakiyetiyle sonuçlanacağına inanıyor... Amerikan yardım heyeti başkanı ne diyor?

Ankaradan İstanbul'a un kacırlıyormuş

Ankara 8 (Telefonla) - Sehitirmiş pasaport İstanbul'da un fiyatlari yüksekliği hakkında... Ankaradan İstanbul'a un kacırlıyormuş...

Kasımpaşada dün geceki cinayet

Bir genç kiskançlık yüzünden 16 yaşında bir kıızı bıçaklayarak öldürdü

Dün gece Kasımpaşa'da İtilaf Meclisi tarafından düzenlenen toplantıda... Bir genç kiskançlık yüzünden 16 yaşında bir kıızı bıçaklayarak öldürdü... Dün gece Kasımpaşa'da İtilaf Meclisi tarafından düzenlenen toplantıda...

EK- 12 Zafer, 14.10.1949 - Amerikan İktisadi İşbirliği Danışma Meclisi üyesi Johnston'un Amerikan sermayesinin yatırım yapması için gerekli gördüğü şartlar.

Mr. Johnston, Amerikan Büyükelçisi ve Mr. Russel Dorr'la beraber

Marshall plân teşkilâtçılarından Mr. Johnston temaslara yapıyor

Dün şehrimize gelmiş olan E. C. A. idaresi istişare meclisi üyelerinden M. Eric Johnston şerefine bugün saat 13.30 da İşletmeler Bakanı Münir Birsal tarafından Şehir Lokantasında bir öğle yemeği verilmiştir.

Yemekte, Mr. Eric Johnston, 1952 senesinde Marshall plânının sona ermesinden sonra da Amerikan sermayesinin muhtelif memleketlerde hususî sermaye ile teşebbüslere girerek bu memleketlerin kalkınma hamlelerinde inkıtaa uğramamayı sağlamak imkânından bahsetmiş ve Amerikan sermayesinin Türkiyede rol oynayabilmesi için hangi şartların mevcut olması lâzım geldiğini anlatmıştır.

Mr. Johnston yabancı memleketlerin kalkınması içinde Amerika Birleşik devletleri hükümetinin ön ayak olması ile başlayan yeni iktisadî devrenin Amerikan hususî sermayesinin bu memleketlerde iktisaden rol oynaması ile gelişip devam edeceğini söylemiş ve şu fikirleri ileri sürmüştür:

- 1 — Sermayeye, yatırılan yabancı devlet tarafından el konması, devletleştirilmesi, yani devlet teşekkülü haline getirilmesi veya harp muhataralarına karşı Amerikan hükümeti tarafından garanti verilmesi.
- 2 — Paranın başka dövize değiştirilebilmesi garantisi, bu garanti altında Amerikan sermayedarının yatırdığı sermayenin ve münasip bir faizin yabancı memleket parasından Amerikan dolarına değiştirilebilmesi imkânının taahhüt altına alınmasının elde edilmesi.
- 3 — Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından, iki taraflı anlaşma garantisi yapılması. Bu anlaşma sermayenin yatırılacağı memleket ile Amerika arasında imzalanacak ve sermayeye el konması, yabancı sermayenin adilâne olmıyan vergiler tahsine tabi tutulması ve gayri adilâne işçi kanunları konulmıyacağını taahhüt altına alacaktır. Bu şartlar altında Amerikan sermayesi de yabancı memleketteki yerli sermaye gibi aynı iktisadî risklere muhatap olmalıdır.
- 4 — Amerikan sermayesinin sadece yerli sermaye ile işbirliği yaparak teşebbüse yatırılması. Yatırılan bu Amerikan sermayesi memleket sermayesinden fazla olmamalıdır. (Sonu Sa. 6 Sü. 3 de)

Yakıt tasarrufları için müteahhaslar gelerek çalışmaları

Amerikalı müteahhaslar gelerek çalışmaları

Ankara, 13 (Basın - Yayın) — İktisadî işbirliği idaresinin bugün açıkladığına göre, Marshall plânı tekni yardım programı gereğince, bir Amerikan yakıt müteahhası, Türkiyede yakıt tasarrufu yapılması amacıyla güden, bütün memlekete şamil bir tetkik ve eğitim programı üzerinde yakında çalışmalara başlayacaktır.

İst
mizd
hara
Rauf
zetli
si B
man
vetl
nam
tale
öldü
bütt
hâdi
mad
Anc
üçü

D
seç
H.
van
de l
âm
poli
ten
nev
nın

E
nin
şavi
gers
laca
gers
rine
l kö
tıgı
rine
pın
cesi
fab
de

İst
mizd
hara
Rauf
zetli
si B
man
vetl
nam
tale
öldü
bütt
hâdi
mad
Anc
üçü

D
seç
H.
van
de l
âm
poli
ten
nev
nın

E
nin
şavi
gers
laca
gers
rine
l kö
tıgı
rine
pın
cesi
fab
de

AKŞAM Hergün 8 sayfa

AKŞAM

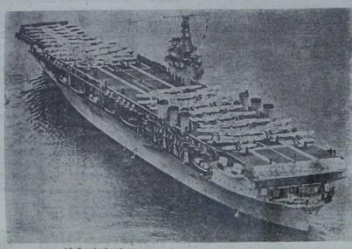
TEGE KUVVET SÜHUBU Genel sayfiye netahet hal- lerinde, dermansızlık ve şutr sayfiyelerinde kullanılan bir kuvvet şurubudur. T. S. O. S. markasına Dikkat

Sene 30 - No. 10498 - Flaki her yerde 10 kuruştur. CUMARTESİ 3 Ocak 1948 Sahibî: Necmeddin Sadak - Yaz İşlerini fiilen idare eden: C. Bildik - Akşam Matbaası

Amerika Akdenizdeki harb gemilerine deniz piyadeleri gönderiyor

Siyasi mahfiller, Amerikanın bu hareketi ni Yunanistanla İtalyayı desteklediği şeklinde yorumluyorlar

Londra 3 (R) - Amerikan Bahriye Akademi'deki birliklerin mü- lûfelihi mevcudunu normale çıkarmak maksadıyla, önümüzdeki hafta bu bölgeye bir miktar deniz piyadesi gönderilecektir.

Akdenizde bulunan Amerikan uçak gemisi

Washington'dan gelen haberler sarılı bir rakan üzerinde durmamaktadır. Amerikan Akdeniz'de 1 uçak gemisiyle 3 kruvazör bulmaktadır. Bu gemilerdeki mürettebat yeni kursa erileyle takviye edilecektir. Napoli'de bulunan Midway uçak gemisinin normal mürettebatı mevcudu 2200'dür. Pola, Genova ve Livorno limanlarında bulunan kruvazörlerin her birinde 1000 kişilik mürettebat bulunmaktadır.

Birleşik Amerika donanmasının ayrıca Akdeniz'de 10 küçük muhribi de bulmaktadır.

Bahriye kuvvetleri, bu hareketin Yunanistanla Amerikan askerleri gönderileceği demek olmadığını ve bu yolda tedbirleri geliştirilmesini teahhüt ettiğini açıklamıştır. Fakat bazı mahfiller de, bu hareketi, Birleşik Amerikanın İtalya ile Yunanistanla desteklenmiş gücünü olduğu fikriyle yorumlamaktadır.

Çeteler Arnavutluğa çekiliyor

Londra 3 (R) - Arnavutluk hükümeti doğru çekilmekte olan pe- telerden hükümeti bilkileri arasında cereyan etmekte olan savaş hakkında bu sabah yeni bir haber gelmiştir. Asilerin, Selanik'ten 50 kilometre ce- nup doğusunda bir demiryolu istasyonuna lazaruz ederek burasından ta- hir emis oldukları bildirilmektedir. Eyaş dolu vapurlar havaya uçurulmuştur.

Atina 2 (AA) - Bugün Atina'da resmen müdirliğine göre, ehemmiyetli bir led grupu Önce Yunanistan'da Andritmanoyi ile görüşme yapılmıştır. Asiler bu köyün merkezine kadar girebildiklerinde de 50 gün verdikten sonra çıkartılmadılar.

Kuzey Yunanistan'da duruma da- fir Atina'ya gelen haberlere göre, hükümet kuvvetleri Koniza etrafında bölgeden mevzilerini takviye etmekte- dirler. Hava dışındaki ve hükümet ha- va kuvvetleri Arnavutluk hududu ya- yamında Gramos dağına doğru çekil- mesine karşı yeniden hareket etmektedir.

Bulgar radyosu Markos için yardım istiyor

Londra 3 (R) - Sofya radyosu dün yapmış olduğu bir yayında Yunan Asil İderi Markos'u desteklediği ve Asil Yunan kuvvetleri için yardım talebinde bulunmuştur.

Sofya radyosu, Yunan hükümeti- nin devrimden İzgüle ve Amerikalıların kuvvetleriyle ancak Bakanlar- larda sulhan teslimin mümkün ola- bilmesi yolunda heyeyarın savurmuştur.

Suriyede kolera hastalığı sönüyor

Londra 3 (R) - Suriye Şubası Ba- kanlığı tarafından nezdinde olan teahhüt şöyle demektir: «Son yirmi dört saat içinde bir kolera vakası kaydedilmemiştir.» İki günün her Suriyede hiç bir kolera vakasına rastlanmamaktadır.

Kumrular?

Eğitim Bakanlığı yangını tahkikatı Bugünlerde katî netice alınacak

Yangının yüzde elli bacadan çıkması, yüzde 30 hasat eseri olması muhtemel gürrüllüğü, katî rapor henüz verilmemiştir.

Ankara 3 - Milli Eğitim Bakanlı- ğı idareleri Ankara garı yangınında Devlet Demiryolları okulluna tasama- ma başlanmıştır. Diğer taraftan yangın hakkında savcılığın yaptığı tahkikatları yeni bir rapor almıştır. Bu tahkikat bütün ihtimaller gö- rülünde tutularak yapılmaktadır. Bu- gün kadar alınan imtinalara göre, ilk ihtimale nazaran yangın, yangın elektriğiyle yüzde 90 elektrik kontağı neticesinde çıktığı ihtimal çok zayıftır. Bu- gün varılan neticeye nazaran yüzde 50 ihtimali bace tutuşması, yüzde 30 ihtimali kasti ve yüzde 20 ihtimali de elektrik kontağı neticesinde oldu- ğu tahkikatı Ankara Cumhuriyet baş- sarıcın yardımcısı Abdullah Pulat Gö- rüşleriyle ve arkadaşlarıyla idare etme- ktedirler. Teğall edilen ihtimaller ba- ğında kadar yangın yandıya hez her- kâşif yapmıştır. Bu keşiflerden birin- ci tabii bir elektrik kontağı ihtimali 90 gününde tutularak yapılmıştır. İkinci keşifte, elektrik kontağına ha-

şid bir müdahale ile yapıp yapılmadı- ğı tekkik edilmiştir. Üçüncü keşifte bace ve soka işçileri üzerinde durulmuştur. Bunun için bacealar tekkik edilmiş, ihtimali ma- dediler tahli olmuştur. Sonuçta keşifte, kasti ihtimali sa- rında durulmuştur. Bu ihtimali elek- triğin tutuştuğuna, yangınun elektrik kontağıyla ilgili olduğu tekkik edilmiştir. Bu raporlar de alındıktan sonra yangında kasti olup olmadığı an- laşılacaktır.

Görgi Karamut kim? İsparta 2 - Gönen köy enstitüsün- deki Görgi hâdisesi gittikçe genişle- nmektedir. Tahkikat İsmail edilmemiştir. Görgi Karamut ile diğer arkadaşları sonra İsmail yarı- şıcılığında soruşturulmuştur.

Amerikada asrın en büyük fırtınası koptu Fransa ve Macaristanda da nehirler taşarak büyük hasarlar yapıldı

Londra 3 (R) - Birleşik Ameri- kada asrın en büyük fırtınası hüküm sürmektedir. Her taraftı seller götürme- ktedir. Birleşik Amerikanın 17 eyaleti şid- detli yağmurlarla ve rüzgârlarla in- cezâ altında bulunmaktadır. Nevada çehiri de fırtınanın tesiri altındadır. Elektrikler kesilmiştir. Yağmur de- vamlı bir surette yağmaktadır. Birçok fabrikalar kapıları kapamam zorun- du kalmışlardır.

Berlin 3 (R) - Fransada nehirler taşmakta ve ağır sayfiye azaç ol- maktadır. Vosges bölgesinde taşınan olan su- lar 33 köprüyü ağır zedelemiştir. Şim- diye kadar gelen haberler 3 kişinin

Kadroların tensiki

Başbakan yardımcısının riyasetinde bir komisyon kuruldu

Ankara 3 - Devlet dairelerinde ga- lışma usullerinin tanzimi ve kadro- larının tensiki hakkında inceleme- lerde bulunmak üzere Başbakan yar- dımcısı Fakih Ahmet Barutçunun baş- kanlığında dört Bakanlık ve Umumî Murakabe heyeti temsilcilerinden mü- rekkep bir komisyon teşkil edilmiştir. Çözümlenmesi hafta toplantısına ba- lıyacak olan komisyon, devlet daire- lerinden kırtasyeciliğin kaldırılması için alınması gereken tedbirleri de- terlin edecektir.

Belediye gelirleri tasarısı

Büyük Millet Meclisi ne verildi

Ankara 2 - 12 ocakta toplanacak olan Büyük Millet Meclisi'ne baş mü- hür tasarılar gönderilmiştir. Bunlar arasında, Cesi idare ve Betsiyeler gelirlerinin artırılması tasarıları da vardır. Hükümet, tasarıların Meclis'ten çabuk çıkarılmasını ehemmiyet ver- mektedir. Tasarı bakan evjidi bir komisyonla inlenmektedir.

Büyük ikramiye

125.000 lirası Ahmet Birbaşa düştü

Ahmet Birbaşa

Millî Piyango'nun yalınca çekilişin- de 500 bin liralık büyük ikramiyesi- nin doştu bir olan 125.000 lirası, büyük çapta alayverdiği meşgul olan Ahmet Birbaşa'ya isabet etmiştir. Tahvil Ahmet, evvelâ Boğazda bir ev alaca- ğını, Konya'ya 10 bin lira vereceğini, 33 yaşında olup evlenmek niyetinde olduğunu, hâlini Mahmutpaşa seyir bir bayiden aldığı söylemiş- tir.

DIKKATLER:

2 kurusluk hamiyet istiyoruz

Mısradaki müthiş kolera 20.000 cana kıymış. Fakat bu, bir seferde mahvustur. Türkiye'deki verem, her sene vaktimizdeyiz. Aramızdan bu rahatsız bir kat mihrini götürüyor.

İçinde bulunduğumuz hafta- nın veremle sancı hastası oldu- ğunu hatırlayalım. Büyük hibe- rleri, büyük çabalar herkesten beklenemez. Verem, Savaş Der- neği, unok'unu istiyor:

- Sinemalara cidenler, giye- lerde satılan 2 kurusluk (yalınca- rı kurusluk) pullarımız istesi- niz. Sizden her büyük veremle mermimiz budur. Son zaman- larında 2 kurusluk biletlerimiz az- zaldığından veremle sağ ku- ruşu için çalışmamız için çare arıyoruz.

Halkın umumî kanaat su- ları «adam sende... İki kurusluk biletleri olur mu?» - İki kurusluk verem mücaalesinde büyük hük- ümler var...

Yollarımız en modern makinelerle yapılacak

İskenderun - Erzurum ve Ankara - Mersin asfalt yolları - Seyhanın taşmasını önleyecek barajlar - Ant kabir inşaatı

Şehrimizde bulunan Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, dün kendisi ile konuşan gazetecilere, Amerikan'dan gelen yollar heyetinin memleketimizde mübellefi yerlerinde tekkiklerde bulunulduğunu, bu tekkikler bütüncü yapılacak yolların ne şekilde yapılacağını tekkik ettiğini söylemiştir. Bakan: «Yollarımız en modern makinelerle ve sanayide yapılacak, İktisad ve dayamık olacak. İnşaatı baharda başlanacaktır.» dediğinden sonra, yol mevzuu üzerinde ehemmiyetle durulduğunu söyleyerek:

«- Amerikan yardımı ile yapılacak ilk yol, İskenderun-Erzurum yolu olacak ve bu asfalt yolu mübellefi köy- lara ayrılacaktır. Ankara - Mersin asfalt yolunun Konya içinden geçme- mesi bir de ümmüştür. Fakat bu yo- luna Konya içinden seçilmesinde ga- lıyacaktır» demiştir.

Bakan, Adana'daki sel felaketi ha- kında ne düşünülüyor diye sorulduğunda şöyle dedi:

«Bu arada başta bir tabii güçtür. Bu arada başta bir tabii güçtür. Bu arada başta bir tabii güçtür.»

Evli bir kadın gece zorla evinden kaçırıldı Mebrureyi kaçırınlar bir saat sonra bir evde yakalandılar

Ankara 3 (Telefonla) - Dün gece Ankara'da bir kaçırma hâdisesi ol- duğunu bildirdiler. Kadın korkudan evin içine girmiş, kocasına bar ver- meğe kosmuş; zorbalara da aşık ka- rın kapıldan İleri dâimular. Bunlar, Mebrure adında genç bir kadın, he- miş yatmak üzere İvece, evin kapısı çalınmış, ocukdan tanıdıkları olan Mustafa adını bir çöför, kadına «Seni alayvın bekliyor. Almaya gel- dik.» demiştir. Mebrure, Mustafa'nın halinden şüphelenmiş: «Aşoçun, gençim bu saatimde beni kaçırma- nı diyerek çöförü geri çevirmek istemiş- tir.

Bu arada başta bir tabii güçtür. Bu arada başta bir tabii güçtür. Bu arada başta bir tabii güçtür.»

Günter Geçerken: Aylıklı aile doktoru

Loretta Young'un Alan Ladd ile oynadığı bir film vardı ki gürlüklü, patlatılı, danslı, çaylı, revüli ve renkli emdiği halde iki kere seyretmişim. Bu filmde bir sahne vardır: Bir zengin ka- zı menenji neticesi sağır olur; marur bir doktoru gider; uzun uzun muayene neticesi hekim keofirle basını sallır, kendisinin ya- pacığı bir şey olmadığını söyler, başka bir mütehassas tavsiye eder. Kız meyus meyus çıkarken sorar: «Borum ne kadar?», Doktorun cevabı şudur: «Tedavi etmediğim hastalarından önce- mi almamı» Allah Allah! Ver bir recete, at cebine elli dolar! İstedi- ni ve hastalık halinde muayene ve tedavisi için her meclen memlekette tabii edilecek olan 5 lira aylıklı ailelik hekim- liği tekkimisi kabul edeceğinizi ümit ediyoruz.» Kâğıtta tafsilât da veriliyor. Helekin bütün aile fertlerini muayene ve tedavi ile mükellef olduktan gayri yataktan kalkmayacaklarını evlerine de- gidince ve gidince 5 lira aylıktan fazla yalnız otobüs ve tramvay parası alacak; ayrıca hiç bir ücret istemeyecek. Mükemmel... Ayda 5 lira mütevacir bir aile bütçesinde büyük bir kıymet ifade etmektedir; ilimimize pasta yemek ve tramvayda ara sıra hifazı yemesi ikinci mevki arabaya binmekle tasarruf olunabilir. Kaldı ki eğerki hastalıkları hekim vizitelerinin yüksekliği dolayısıyla başlangıçta tedavide geciktirir; kendimizi sühbatte sandığımız zamanlarda da İhtiyatlı muayene yaptırırız. O hakimlerden böyle aylıklı aile doktoru usulü pek yayılabilir; aile doktoru ümmet gücüne bir- çok mütehassıslara güdülür. Hükûlas aylıklı doktor usulünün memleketimize tabiihâna doğru atılan şu ilk adım - gittikçe taam- mün etmesi ve bir çok hakimlerin birleştiği müesseseler halinde kursuz işlenmesi temennisiyle - takdirde layık görürüz.

Teşebbüs teygike layıktır. Gene doktorlarımızı yepir bir fa- aliyet yolu açılması elyur. Mütevacciler de yeni usule alma- larını dileriz. Ancak Beyazıt'ta bir aylıklı aile doktoru Şişli'deki hastalarına ilimimiz kadar fayda sağlıyamadı. Semt semt aile doktorları zühur eder, feragatle çalışırsa usulü rahat bulur.

Refik Halid KARAY

EK- 14 Ulus, 18.11.1948 - Amerika Yollar İdaresi Başkanı Hilt's'in Türkiye'de takip edilecek yol planı ile ilgili açıklaması.

Üç soruya cevap

Tarım Bakanı dün orman meselelerini izah etti

(Dış 1. İst. sayfası)
Orman Bakanı dün öğleden sonra Tarım Bakanlığı'nda basın toplantısı yaparak orman meselelerini izah etti. Bakan, orman meselelerini izah ederken üç soruya cevap verdi. Sorular şunlardı: 1- Orman meseleleri hakkında ne düşünüyorsunuz? 2- Orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz? 3- Orman meseleleri hakkında ne tavsiyeleriniz var?

Teke Bakanın izahı

Orman Bakanı dün öğleden sonra Tarım Bakanlığı'nda basın toplantısı yaparak orman meselelerini izah etti. Bakan, orman meselelerini izah ederken üç soruya cevap verdi. Sorular şunlardı: 1- Orman meseleleri hakkında ne düşünüyorsunuz? 2- Orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz? 3- Orman meseleleri hakkında ne tavsiyeleriniz var?

Genel şifreli tamin

Orman Bakanı dün öğleden sonra Tarım Bakanlığı'nda basın toplantısı yaparak orman meselelerini izah etti. Bakan, orman meselelerini izah ederken üç soruya cevap verdi. Sorular şunlardı: 1- Orman meseleleri hakkında ne düşünüyorsunuz? 2- Orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz? 3- Orman meseleleri hakkında ne tavsiyeleriniz var?

Orman meseleleri

Orman Bakanı dün öğleden sonra Tarım Bakanlığı'nda basın toplantısı yaparak orman meselelerini izah etti. Bakan, orman meselelerini izah ederken üç soruya cevap verdi. Sorular şunlardı: 1- Orman meseleleri hakkında ne düşünüyorsunuz? 2- Orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz? 3- Orman meseleleri hakkında ne tavsiyeleriniz var?

Orman meseleleri

Orman Bakanı dün öğleden sonra Tarım Bakanlığı'nda basın toplantısı yaparak orman meselelerini izah etti. Bakan, orman meselelerini izah ederken üç soruya cevap verdi. Sorular şunlardı: 1- Orman meseleleri hakkında ne düşünüyorsunuz? 2- Orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz? 3- Orman meseleleri hakkında ne tavsiyeleriniz var?

Orman meseleleri

Orman Bakanı dün öğleden sonra Tarım Bakanlığı'nda basın toplantısı yaparak orman meselelerini izah etti. Bakan, orman meselelerini izah ederken üç soruya cevap verdi. Sorular şunlardı: 1- Orman meseleleri hakkında ne düşünüyorsunuz? 2- Orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz? 3- Orman meseleleri hakkında ne tavsiyeleriniz var?

Orman meseleleri

Orman Bakanı dün öğleden sonra Tarım Bakanlığı'nda basın toplantısı yaparak orman meselelerini izah etti. Bakan, orman meselelerini izah ederken üç soruya cevap verdi. Sorular şunlardı: 1- Orman meseleleri hakkında ne düşünüyorsunuz? 2- Orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz? 3- Orman meseleleri hakkında ne tavsiyeleriniz var?

Orman meseleleri

Orman Bakanı dün öğleden sonra Tarım Bakanlığı'nda basın toplantısı yaparak orman meselelerini izah etti. Bakan, orman meselelerini izah ederken üç soruya cevap verdi. Sorular şunlardı: 1- Orman meseleleri hakkında ne düşünüyorsunuz? 2- Orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz? 3- Orman meseleleri hakkında ne tavsiyeleriniz var?

Orman meseleleri

Orman Bakanı dün öğleden sonra Tarım Bakanlığı'nda basın toplantısı yaparak orman meselelerini izah etti. Bakan, orman meselelerini izah ederken üç soruya cevap verdi. Sorular şunlardı: 1- Orman meseleleri hakkında ne düşünüyorsunuz? 2- Orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşünüyorsunuz? 3- Orman meseleleri hakkında ne tavsiyeleriniz var?

Mr. Hilt's İntibalarını anlatıyor

(Dış 1. İst. sayfası)
Amerika Yollar İdaresi Başkanı Mr. Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatıyor. Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatırken, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne düşünceleri olduğunu, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşündüğünü ve Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne tavsiyelerini verdiğini söyledi.

Toplantı

Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatırken, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne düşünceleri olduğunu, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşündüğünü ve Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne tavsiyelerini verdiğini söyledi.

Toplantı

Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatırken, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne düşünceleri olduğunu, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşündüğünü ve Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne tavsiyelerini verdiğini söyledi.

Toplantı

Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatırken, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne düşünceleri olduğunu, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşündüğünü ve Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne tavsiyelerini verdiğini söyledi.

Müşterek teşebbüs akim kaldı

(Dış 1. İst. sayfası)
Amerika Yollar İdaresi Başkanı Mr. Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatırken, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne düşünceleri olduğunu, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşündüğünü ve Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne tavsiyelerini verdiğini söyledi.

Evlat ve ile taklifleri

(Dış 1. İst. sayfası)
Amerika Yollar İdaresi Başkanı Mr. Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatırken, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne düşünceleri olduğunu, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşündüğünü ve Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne tavsiyelerini verdiğini söyledi.

Evlat ve ile taklifleri

(Dış 1. İst. sayfası)
Amerika Yollar İdaresi Başkanı Mr. Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatırken, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne düşünceleri olduğunu, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşündüğünü ve Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne tavsiyelerini verdiğini söyledi.

Evlat ve ile taklifleri

(Dış 1. İst. sayfası)
Amerika Yollar İdaresi Başkanı Mr. Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatırken, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne düşünceleri olduğunu, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşündüğünü ve Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne tavsiyelerini verdiğini söyledi.

Evlat ve ile taklifleri

(Dış 1. İst. sayfası)
Amerika Yollar İdaresi Başkanı Mr. Hilt's, Türkiye'de yaptığı ziyaretin intibalarını anlatırken, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne düşünceleri olduğunu, Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne yapmayı düşündüğünü ve Türkiye'nin orman meseleleri hakkında ne tavsiyelerini verdiğini söyledi.

%25 Tenzilatla AMERİKAYA

Bugün kahvaltınız İSTANBUL'DA ise, K. L. M. Holanda
Kraliyeti hava yolları uçakları yönüğe
yemeğinizi NEW-YORK'ı tadır.

Garanti Bankasının

Senebaş Isasur'u ihraçlığı
büyük bir başarıdır.
Müşahatı derhal yapın.

Garanti Bankasının

Senebaş Isasur'u ihraçlığı
büyük bir başarıdır.
Müşahatı derhal yapın.

Garanti Bankasının

Senebaş Isasur'u ihraçlığı
büyük bir başarıdır.
Müşahatı derhal yapın.

Garanti Bankasının

Senebaş Isasur'u ihraçlığı
büyük bir başarıdır.
Müşahatı derhal yapın.

Garanti Bankasının

Senebaş Isasur'u ihraçlığı
büyük bir başarıdır.
Müşahatı derhal yapın.

Garanti Bankasının

Senebaş Isasur'u ihraçlığı
büyük bir başarıdır.
Müşahatı derhal yapın.

Garanti Bankasının

Senebaş Isasur'u ihraçlığı
büyük bir başarıdır.
Müşahatı derhal yapın.

Garanti Bankasının

Senebaş Isasur'u ihraçlığı
büyük bir başarıdır.
Müşahatı derhal yapın.

Ulaştırma konuları

Yol - Ray mücadelesi

Muhelif memleketlerde yol - ray rekabetine karşı alınan tedbirler

Yazan: HÜSNÜ SADİK DURUKAL

Bon zamanlarda hazırlanmış yol - ray mücadelesinden geçen yarımadamızın bahsettiğimiz. Bugün muhelif memleketlerde bu rekabete karşı alınan müdahale tedbirlerinden bahsetmek suretiyle her taraftaki hükümetin müdahalesinin mahiyetini daha açıkça belirtmek faydalı sayıyoruz. (*)

1 - Amerika: Motorli vasıtaların nakliyatı yapılabilmemesi bu işler için kurulumun olan özel bir komiteye intisafına ilham eylemiştir.

2 - Belçika: Yol nakliyatı için tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir. Bu işler için komisyon kurulmuştur. Belçika'da esas nakliyatın mensuk olduğu yerlerde, nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiş, nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiş, nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiş.

3 - İspanya: Demiryollarına nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir. Bu işler için komisyon kurulmuştur.

4 - Fransa: Kaza mesafeleri nispeten küçük nakliyat için vasıtalarına ve uzun mesafelerde araziye nakliyat için demiryollarına bakılmaktadır. Ray ve yol nakliyatı bir tekniğin kontrolü altında yapılmaktadır.

5 - İngiltere: Yol ve ray nakliyatı hususunda bir komisyon kurulmuştur. Bu işler için komisyon kurulmuştur.

6 - İtalya: Kamyon nakliyatı daha yüksek bir hızla tutulmaktadır. Bu işler için komisyon kurulmuştur.

7 - İsviçre: 30 kilometrelik yolları nakliyat demiryollarına aktır. Ray ve yol nakliyatını müvazenesi bir haldede tutulmaktadır.

8 - İsviçre: Ancak rayla rekabet etmeyecek motorli nakliyatı müdahale edilmiştir.

9 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

10 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

11 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

12 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

13 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

14 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

15 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

16 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

17 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

18 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

19 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

20 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

21 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

22 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

23 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

24 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

25 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

26 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

27 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

28 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

29 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

30 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

31 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

32 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

33 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

34 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

35 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

36 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

37 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

38 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

39 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

40 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

41 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

42 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

43 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

44 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

45 - Finlandiya: Hükümetin teşvikleriyle nakliyatçıların tekerlekli taşıma araçları kontrol edilmiştir.

MAHKEME KORIDORLARINDA:

Dilber Müşerrefin macerası

Müşerref hanımı bilirdim mi? Bizim kayı mahallenin dilberini görseniz alması yabancaya gelmez. Sık sık yaşadığımız tiplerdendir. Kestane rengi saçları ondukları. Fakat berber ondukları değildi.

Bu üç dört gündür bir, komşularımızın hangisinin anımsı zümmeğe gider de evde kalırsa, gençler orada toplanırlar, mangal masası üstü bir birlerini suçlarını kıvırlırlar.

Müşerref hanımın haftalık ondukları saçları omuzlarına dokunmuş. Başını oynattıkça tepki almış. Müşerrefin korkusundan olacak. Kıvrak kırpıklı iki gözlerini, nermes üzerinde domuz demirli bülend sarımsı damarlı andran bekleleri purl purl. Yanakları, üzeri tozlanmış olgun gettali nefesinde. Burun kanalları hafif ve kalca tarafları hafifce sarımsı. Bel hıccık, bacaklar mevzun. Bu sebzeye, bu yurttaların elerinde yılanın nakli vasıtalarının yemlemez. İhtakını bulabilmeleri çok şüphelidir.

Bu yurttalar, yıldıkları bu yendi sahada faaliyetlerine devam ediyor. Bu işler için komisyon kurulmuştur.

1 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

2 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

3 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

4 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

5 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

6 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

7 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

8 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

9 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

10 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

11 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

12 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

13 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

14 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

15 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

16 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

17 - Bu işler için komisyon kurulmuştur.

Kiskanç Kadın CORNEL WILDE ve GENE TIERNEY MARMARA Sinemasında

ELHAMRA sinemasında LOREL - HARDİ Silâh Arkadaşları

Hurda pik alınacak Ziraî Kombinalar Dairesi Reisliğinden:

Table with columns: Cins, Miktar, Fiyat, Muhammen bedel. Rows: Koyun eti, Kuz eti, Sığır eti, Böbrek yağı.

P. T. T. Meslek Okulu Müdürlüğünden:

Okulunuzun 946 yılı 11 Eylül Kapanı zarf usulüne istinaden kullandığınız okulunuzun 15/4/948 perşembe günü saat 15 de Kumkapıda okulunuzun bulunduğu sınıfta yapılacak olan sınav komisyonunda yapılacak.

Ankara İl Daimi Komisyonundan:

Polatlı ilçesindeki Asım Durugün İsmail İnşaatı kapalı zarf usulüne istinaden tahmini bedelli 38008 lirası 33 kurus olup muvakkat teminatı 2350 lirası 62 kurusdur.

Şehir ve kasaba haritaları yapılacak

İller Bankasından: Mahdut ekahlime ile teşale edilecek Bankamız tarafından yapılacak şehir ve kasaba haritaları için istekli olanların bu işleri yapabilecek çiliyetleri oldukları veya bu işleri yapmanın olacağını belirten belgeleri nihayet 15/4/948 günü akşamına kadar Bankamızca etmeleri lütfen olunur.

Sert ve parlak çekme pirinç saç levha satın alınacaktır

Etibank İstanbul Şubasından: Bankamızın ihtiyacı bulunan 7500 Kg. sert parlak çekme pirinç saç levha satın alınacaktır.

İller Bankasından:

Boztaş kasabanın için dizele motorüne akupile su tulumbası satın alınacaktır.

MADEN DİREĞİ TAHLİYE, NAKİL VE TASNİ İŞİ EREĞLİ KÖMÜRLERİ İŞLETMESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNDEN:

Çelik devlet emanet imletmelerinden ve gerekse müteahhiller veya da piyasadan satın alınarak işletmelerinde de ve kara nakli vasıtaları ile havzadaki lakele, istasyon veya stok yerlerine nakledilecek olan tahminen, 150.000 metreküp maden direğin bu nakilinden tahliye, malat stok yerlerine nakli ve tasnif ve teslim etme işi müteahhilleri verilecektir.

Devlet Hava Yolları Genel Müdürlüğünden:

Uçak bilet satış işine ait olan ve 14/4/948 tarihinde müteahhillerle yapılmış sözleşme ve 3, 6/4/948 tarihlerinde ilan edilmiş ihalelerin görülme lüzumuna ilhnen geri bırakıldığı ilan olunur.

Elektrik motorleri satın alınacaktır

Akşam Erkek Satın Okulu Müdürlüğünden: 1 - 1-6 Boyun Arasında çeyizli voltaj ve devirler üzerine 19 adet elektrik motorleri satın alınacaktır.

Kiskanç Kadın CORNEL WILDE ve GENE TIERNEY MARMARA Sinemasında

ELHAMRA sinemasında LOREL - HARDİ Silâh Arkadaşları

Hurda pik alınacak Ziraî Kombinalar Dairesi Reisliğinden:

Table with columns: Cins, Miktar, Fiyat, Muhammen bedel. Rows: Koyun eti, Kuz eti, Sığır eti, Böbrek yağı.

P. T. T. Meslek Okulu Müdürlüğünden:

Okulunuzun 946 yılı 11 Eylül Kapanı zarf usulüne istinaden kullandığınız okulunuzun 15/4/948 perşembe günü saat 15 de Kumkapıda okulunuzun bulunduğu sınıfta yapılacak olan sınav komisyonunda yapılacak.

Ankara İl Daimi Komisyonundan:

Polatlı ilçesindeki Asım Durugün İsmail İnşaatı kapalı zarf usulüne istinaden tahmini bedelli 38008 lirası 33 kurus olup muvakkat teminatı 2350 lirası 62 kurusdur.

Şehir ve kasaba haritaları yapılacak

İller Bankasından: Mahdut ekahlime ile teşale edilecek Bankamız tarafından yapılacak şehir ve kasaba haritaları için istekli olanların bu işleri yapabilecek çiliyetleri oldukları veya bu işleri yapmanın olacağını belirten belgeleri nihayet 15/4/948 günü akşamına kadar Bankamızca etmeleri lütfen olunur.

Sert ve parlak çekme pirinç saç levha satın alınacaktır

Etibank İstanbul Şubasından: Bankamızın ihtiyacı bulunan 7500 Kg. sert parlak çekme pirinç saç levha satın alınacaktır.

İller Bankasından:

Boztaş kasabanın için dizele motorüne akupile su tulumbası satın alınacaktır.

OKTORUMUN Bana tavsiyeleri... di artık çok mesulce...

BACIMIZARIAL Ahmet Emin YALMAN... Cumartesi 26 ŞUBAT 1949

Yıl : 9 - Sayı : 2788 «EGRIYE EGRI - DOGRUYA DOGRU» Fiyatı : 10 Kurus

DENYA ÇAPINDA İDÜNC VERME VE KIRALAMA... Vaygınlığı 25 (A.A.) - Düğmeleri Bakan Adnan...

Maliye, M. Eğitim, B. Terbiyesi ve T. Üniversite bütçeleri kabul edildi Muvazakat bütçe tehlikesi önleildi

Türkiyenin Avrupa kalkınma programı haklarına iştiraki İktisadi işbirliği idareci Mr. Russel H. Dorr, mühim bir beyanata bulundu

Biteninin aceleyle getirilmesi UZUN TENKİDLERİ MUCİP OLDU Müzakerelerin sona erdirilebilmesi için Reis, hatiplere beşer dakika söz hakkı verdi

Ankara 25 (DİSİ) - Ankara'da Marshall planına tahsil ile meşgul olan İttisadi İşbirliği İdaresi Russel H. Dorr, Türkiye'nin Avrupa kalkınma programına haklarına ve mesuliyetine iştiraki hakkında beyanata bulundu...

Mecliste münakaşalar «İrticaa lânet, dine sonsuz lâzim, hürmet» Milli Eğitim bütçesi müzakere edirdik irticaa yer verilmeceği tebarüz ettirildi

İsmet İnönü Konferansiyası Reis M. Nobs

Muvazaa iddiaları Yazan : Mümtaz Faik FENİK

Demokrat Parti daha ilk tepekteki ettiği anda İttisadi işbirliği programı hakkında...

Halkevleri, milletin mi, yoksa C.H.P. nin mi malıdır? Ankara 25 (Telgraf) - Büyük Millet Meclisi bu sabah Part Kurultayı...

İsviçre Devlet Reisi ile bir konuşma

M. Nobs hasta bir Türk talebeye yapılan ameliyatta bizza hazır bulundu

Sovyet Rusya, Norveç hududundaki garnizonlarını takviye ediyor

Norveç Dışişleri Bakanı, bitiraf kalmanın tecavüz durdurmayacağı söylüyor

Avrupanın birleşmesi elzemdir!

Churchill, dön Brüksel'de bir nutuk söyledi

Birinci Ordu'nun tatbikatı sona erdi

Amerikan kumandanları, ordumuz ve erlerimizin modern malzemeyi kullandıklarını maharethinin çok memnun kaldılar

Yeni Amerika hükümetine Mr. Truman'ın dış politikası hakkında beyanata bulundu.

Avrupanın birleşmesi elzemdir! Churchill, dön Brüksel'de bir nutuk söyledi

Amerikan kumandanları, ordumuz ve erlerimizin modern malzemeyi kullandıklarını maharethinin çok memnun kaldılar

Yeni Amerika hükümetine Mr. Truman'ın dış politikası hakkında beyanata bulundu.

Avrupanın birleşmesi elzemdir! Churchill, dön Brüksel'de bir nutuk söyledi

Amerikan kumandanları, ordumuz ve erlerimizin modern malzemeyi kullandıklarını maharethinin çok memnun kaldılar

INCİL ve İlahim Keynağıdır. 10 okuyan bir kişi...

MUKADES Şirket. İhtisadi, Dışişleri, İktisadi

FILİK AKINELER SİGORTA DEN: 1949 tarihinde rastlayın...

AKINTIYA KÜREK Çevir diğmeyi! Gökçuların bir suatında...

SÜTÜN ARKASINDA
İyi ki dilimizi öğrenmeden gidiyorlar

Şehir Haberleri
İkinci kadro değişikliği

Günün Mesajları
Türk İktisat kongresi münasebetle

Kar Koca'sı
İktisat kongresi

LADYO TELEFON TELGRAF HABERLERİ
Soyay Rüşidi sarılığı öder

Otomobil kazaları meselesi
Mecliste görüşüldü

Bulgarların idama mahkûm ettiği Türk subayı
Türk hükümetinin bu vesileyle İktisat Kongresi için İstanbul'a davet edildiği bildirildi.

Amerikanın dünya siyasetindeki vaziyeti

Marshall planının tatbiki şekli

Türkiye'nin ziraat kalkınması

Marshall Vashingtonda

Tarihi Romanımız Osmanogulları

HERKES İÇİN
Bunun için

GALA KALEM
Hangisine ermek?

MEVİT

TAKVİM

OLUMLU

İ İktisat kongresinin

SALİ 17 Ağustos 1949 Yıl: 23 - No: 2723

ULUS ADIMIZ ANDIMIZDIR

Müjde... Müjde Altın ayın ayın, yeni gümüşün gibi hayran. Kırkhamam kapıları açıldı. Çeşmelerden Çukurluğunda kullandı. Okulu Telefon: 1969, Altın Tel: 1402

Amerikan Havaçılık Bakanı Mr. Symington ve Amerikan Hava Kurvetleri Genelkurmay Başkanı General Vandenberg Cumhuriyetimizin İstih...

Amerika Havaçılık Bakanı ve G. Kurmay Başkanı Ankara'da Cumhuriyetimizin misafirlerimizi dün kabul buyurdular

Türk - Amerikan dostluğunun samimi havası içinde geçen bu ziyaretlerinde misafirlerimiz İnönü'nün nezinde bir saat kadar kaldılar

Eğitim işlerimiz Sadı İRMAK Eğitim ve öğretim işlerinde önemli başarılar sağlandı. Eğitim ve öğretim işlerinde önemli başarılar sağlandı. Eğitim ve öğretim işlerinde önemli başarılar sağlandı.

Amerikalı misafirler Cumhuriyetimizin istih...

Dünkü basın toplantısı

Amerikalı misafirlerimiz Türkiye'yi ziyaretlerinden duydukları memnuniyeti ifade eden gazetecilerin çeşitli sorularını cevaplandırdılar.

Genelkurmay Başkanımız misafirleri ziyaretinde dün gece bir ziyafet verdi

Misafirler Etilimnet alanında Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmet İnönü tarafından karşılanıyor.

İzmir C. H. P. lilerinin heyecanlı toplantısı R. Sireyya Örgütçerler yaptığı çok güzel konuşması sırasında dedi ki: "Berefil vatanperver insanların emsalsiz yarınları...

C. H. P. lilerinin toplantısında bir görüntü

B. Faik Ahmet Barutçu'nun sağlık durumu

Değerli Başbakan Yardımcımız yakında yurda dönecek

M. Wilson diyor ki: Türkiye, dünyanın bu parçasında barış ve emniyet kalesidir

"Türkiye barış içinde bulunarak başka milletlere paha biçilmez bir yardım sağlamaktadır"

Maden aletlerimiz gelmeye başladı

İstanbul Genel Müdürlüğü tarafından Amerika'ya sipariş edilen maden aletleri İstanbul'da teslim edildi.

Sağlık ve Tekel Bakanları geldi

Cumhurbaşkanı ve Başbakanın davetinde Ankara'ya gelen Bakanlar Kurulu üyeleri.

İstanbul'daki basın toplantısında bir görüntü

Ticaret Bakanı İzmir'e gidiyor

Büyük şehirdeki faaliyetlerini sürdürüyor

31 Ağustosun ilibaren

İdhalât büroları lâğvediliyor

Formalitelere de bastırıldı

İdhalât bürolarının kapatılmasıyla ilgili toplantı

Öğretmenlerimizin okullara gitmesi için hazırlanan araçlar...

Öğretmenlerimizin okullara gitmesi için hazırlanan araçlar...

Öğretmenlerimizin okullara gitmesi için hazırlanan araçlar...

Öğretmenlerimizin okullara gitmesi için hazırlanan araçlar...

AKŞAM Her gün 8 sahife AKŞAM'ın Rükûh ilânları en verimli, en ucuz vasıttır.

Sena 30 - No. 10548 - Fiyat her yerde 10 kuruştur. ÇARŞAMBA 26 Şubat 1948 Sahil: Necmeddin Sadak - Yarı İstifin filten idare eden: C. Bıldık - Akşam Matbaası

Hükümet etmek önceden görmektir

Yazan: A. ADNAN - ADIVAR

Bu başlık XIX. asrda yetişmiş bir Fransız gazetecisi olan Emile de Girardin'in kullanması kullanılması... Her gün 8 sahife

İnönü Malatya'dan Elâzığa hareket etti

Bayındırlık bakanı, seylâp bölgesinde alınacak tedbirleri anlattı

Zarar 10 milyon lira tahmin edildi. Seylâp bölgesinde yapılacak inşaat için Amerikan uzmanlar getiriliyor

Malatya 25 — Dün saat 11.30'da buraya gelen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, hararetle kararlaştırdığı İnönü İsey ve erkek arkadaşlarıyla Malatya'ya geldi. İnönü, Malatya'da...

İngiliz - Amerikan deniz kuvvetleri Akdenizde müsterek manevralar yapacaklar

Cebelitarık 24 (AA) — İngiliz ve Amerikan deniz kuvvetleri gelecek hafta Akdenizde birlikte manevralar yapacaklardır. Bu gün gelmiş bulunan Amerikan deniz birliklerinin sayısı İngiliz birliklerinin sayısından fazladır.

Çehoslovak buhranı Bütün kuvvetler Komünistlerin elinde

Hudutlar kapalıdır, kimse çıkamıyor

Bakanlıklarda hareket komiteleri kurulmuş, komünist olmayan gazetelere el konmuş

Çekoslovakya'nın Komünistleri tarafından tutulmuş bir gazeteci. Çekoslovakya'nın Komünistleri tarafından tutulmuş bir gazeteci.

Bayındırlık Bakanı Ankara'ya döndü

Adana 25 — Bayındırlık Bakan...

Dışişleri Bakanı N. Sadak'ın beyanati

Amerikan yardımı — Milletlerarası bankadan istikraz — Rusya ile münasebatımız — Bulgaristan'la çıkan son hadise — Yunanistanın vaziyeti — Dünyanın sulh ve harb durumu

Amerikan yardımı — Milletlerarası bankadan istikraz — Rusya ile münasebatımız — Bulgaristan'la çıkan son hadise — Yunanistanın vaziyeti — Dünyanın sulh ve harb durumu

Dışişleri Bakanı gasetlerinde görürken

Görmüşüde bulunan Dışişleri Bakanı N. Necmeddin Sadak dün saat 11.30'da İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'ne...

Amerikan yardımı

Dışişleri Bakanımız sorulan ilk soru şu olmuştur: — Türkiyeye yapılacak Amerikan yardımı hakkında geçtiği rivayetler...

DİKKATLER:

Muhalefetin diri ve kuvvetli kalması milletin hayrındır

Hükûde meşhurdur: Mübâhalemanla hristiyanı kavgaya ediyolarımı, İhtidâ de birbinine:

Yahudiyâ sîri sorulmuş, Mâsum müstâz için çözüp:

Sinidi de Demokrat Partî Rekrutları ayırdı, kendî arasında bölünmüşler: Beşgün taranda: İhtidâ taranda da Allah muvaffakâtıyla vezirî demeye imzalarını diğ'if vermiş. Bittaraf olanlar da, Halk Partisinden olanlar da böyle söylermişler. Zira, sigâni hıfâfîmîcî adâli, mecrâ, vâtapörleri bir muhalefete hakikâten ihtiyâc olduğunu sâlâle halindeki hükûmetler göstermişler.

Yine meşhur hâdisedeki gün: Ertmişin âhâdîni Kıymaçı, molâlar' demektir, şâgri ciden bir şuy gelmiş.

AKŞAM Hergün 8 sahife

AKŞAM

AKŞAM'ın Küçük ilanları en verimli, en ucuz vasıftadır.

Sene 30 - No. 10516 - Fiyatı her yerde 10 kuruştur.

PAZARTESİ 26 Ocak 1948

Sahibi: Necmeddin Sadak - Yaz İşlerini İfaiyen İdare eden: C. Bıldık - Akşam Matbaası

Marshall'ın yardım plânı Maliye Bakanı, Amerikalılara vaziyetimizi olduğundan daha iyi göstermedik diyor

Celâl Bayar da, maliyecilerimizin işi idare edemediklerini, vaziyeti Amerikalı dostlarımızı iyi anlatamadıklarını iddia ediyor

R. Peker bir şey söylemek istemiyor

Ankara 26 - Türkiye'nin Marshall planı gereğince kredi ile yardım görebileceği... Bu kararın alınması...

Türkiye'nin mali tarihi Celâl Bayar, altın stoku ve mali tarihimize temas ederek bunları söylemiştir...

Belgrad 26 (AP) - Dün Üsküp mahkemesi, Türk ekallıyet teşkilatına mensup dört kişiyi, devlete halka karşı hareketlerde bulunmak suçuna mahkûm etti...

Devlet dairelerinde asgari kadro ve azami sürat

Bakanlıklarda kurulacak tahlil komiteleri, en tasarruflu kadroları tesbit edecekler

Ankara 26 (Telefonla) - Devlet mekanizmasının daha verimli çalışabilmesi için...

Devlet dairelerinde asgari kadro ve azami sürat... Bakanlıklarda kurulacak tahlil komiteleri...

Devlet dairelerinde asgari kadro ve azami sürat... Bakanlıklarda kurulacak tahlil komiteleri...

Celâl Bayar'ın beyanati Bileşir 26 - Dün burada toplanan Demokrat Parti II kongresinde...

Celâl Bayar, dışarı ve içişleri bakanları ile görüşmelerinde...

Celâl Bayar, dışarı ve içişleri bakanları ile görüşmelerinde...

Fenerbahçe 2 - Vefa 0... Fenerbahçe - Vefa maçından bir anı...

Fenerbahçe 2 - Vefa 0... Fenerbahçe - Vefa maçından bir anı...

Fenerbahçe 2 - Vefa 0... Fenerbahçe - Vefa maçından bir anı...

Fenerbahçe - Vefa maçından bir anı... [Yazın ikinci sahifemizde]

Fenerbahçe - Vefa maçından bir anı... [Yazın ikinci sahifemizde]

Fenerbahçe - Vefa maçından bir anı... [Yazın ikinci sahifemizde]

4 Türkün idama mahkûmiyeti

Diğer 13 Türk de muhtelif cezalara mahkûm edildi

Belgrad 26 (AP) - Dün Üsküp mahkemesi, Türk ekallıyet teşkilatına mensup dört kişiyi, devlete halka karşı hareketlerde bulunmak suçuna mahkûm etti...

Akdenizde emniyet tedbirleri

İngiliz - Amerikan kurmay heyetlerinin aldıkları kararlar

Londra 26 (A.A.) - İngiliz ve Amerikan genel kurmayların arasında...

DİKKATLER:

3 kuruşluk giyim esyası... Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Ticaret ve sanayi odası, zaman zaman çıkarıldığı hayat pahalılığı...

Frangın kıymeti düşürüldü İki çeşit frank ihdas olundu

Fransada altın serbes satılacak, bu tedbirlerle Fransız ihracatı kuvvetlendirilmek isteniyor

Fransız Başbakanı Schuman gazetecilere beyanatta bulunurken

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Londra 26 (R) - Fransa hükümeti, frank fiatı hakkında aldığı kararları...

Yeni tefrikamız VİRAN KULE Aşk ve macera romanı Bu asrın en büyük macera romanı...

Günler Geçerken:

Bu kadarına mesaj yoktur

Bir hafta evvelki pazar günü idi, bir ahbabım mutadî vechile...

Bir hafta evvelki pazar günü idi, bir ahbabım mutadî vechile...

Bir hafta evvelki pazar günü idi, bir ahbabım mutadî vechile...

Bir hafta evvelki pazar günü idi, bir ahbabım mutadî vechile...

Bir hafta evvelki pazar günü idi, bir ahbabım mutadî vechile...

Geniş bir iktisadî kalkınma planı hazırlanıyor

Planın bir kısmı kendi kaynaklarımızdan başlanacak, büyük bir kısmı da yabancı kredilerle tahakkuk edecek

Kömür hazırlanması esaslı işlah, ziraat istihallerinin artırılması, su ve elektrik enerjileri tesisi için hazırlanan projeler bugünlerde Milletlerarası bankaya gönderilecek ve oradan geniş kredi istenecek

Ankara 17, (Husulî muhabirimizden) — Meclis Parti Gruplarının seçtiği komisyonunda (TADİT) yapacak hususunda hükümetin istediği prensip kararını vermesi etrafında müasit tedbirler devam etmektedir. Söylenilerle bakırsa, bu karar, Meclis Gruplarından, hükümetin istediği karar üzerine alınmıştır.

Hükümetin, bu kararın alınması ve bu suretle seçim kanununu tādil etmekle başlıca maksadı, memleketi herkeste tam emniyet verecek seçimler yapararak, her seçim etrafında ortaya çıkan ihtilafları tamamen bertaraf etmek, Türkiye'de seçim meselesi diye bir mesele bırakmamaktır. Hükümet, bunu, demokrasinin başlıca temeli saymaktadır.

Hükümet, bu kararı alırken, seçimlerde su veya bu partinin kazanması ihtimalini asla düşünmemiş, yalnız demokratik rejimin ihtilâfsüz ve süratle işlemesi zarureti kabul etmiş oluyor. Ve 12 Temmuz bayramında ruhunun tamamıyla görevini yerine getirmiş oluyor.

Orta idareyi kaldırarak, bütün partilere müsavî muamele yapılmasını esaslı tahakkuk ettirmek suretiyle normal idare hayatına avdet programının esaslı sayılan hükümler, seçim kanununu ve diğer kanunları tādil ve ıslah suretiyle de yeni rejimin bütün zaruretilerini yerine getirmek yolunda yürüdüğünü ifade etmiştir.

Hükümetin ve Halk Partisinin bu suretle harekettin, Demokrat Partinin adı ve insan tarafını kuvvetlendirecek, bu partiyi de yalnız ka-

Harice mübayaaya heyeti gönderilmeyecek

Mübayaalar normal yollardan yapılacak

Ankara 17 (Telefonla) — Mühtelif dâireler namına Avrupa ve Amerika'ya bazı mübayaaya heyetleri yollanmaktadırlığı malumdur. Bunlardan mühim bir kısmı memleketimiz dışındaki bazı devletlere gönderilmiş ise de Amerika'dan uzun zaman önce bulunan heyetler vardır.

Fuhsul olarak öğrenildiğine göre hükümet bundan böyle hiç bir tarafı hiç bir mübayaaya heyeti gönderilmemesi yolunda bir prensip kararı vermiştir. Bu karara göre mübayaalar normal yollardan yapılacaktır. Bundan başka, hâlen Amerika'da bulunan mübayaaya heyetlerine derhal memleketi dönmeleri bildirilmiştir.

Hayfada kanlı savaşlar

Londra 17 (R) — Filistin takdimine karar verildiği tarihten beri geçen yedi hafta zarfında sayıtlı yekûnu 2000 1 bulmuştur. İngiltere'nin aylık 30 bin ve 23 yarı, Arapların 285 bin ve 765 yarı, Yahudilerin de 268 bin ve 500 yarıdır.

Hayfa 18 (A.P.) — Son 48 saat zarfında 21 den fazla Arap ve Yahudinin öldürüldüğü ve 100 kişilini yaralanmasına sebebiyet veren infüaklar, sokak muharebeleri ve millî mesele hareketleri ne üsünde Filistin'in en büyük limanı olan Hayfa şehri bu gece harabeye ve ızdır kalmıştır.

Demokrat Parti kongresi toplandı Kenan Öner'in Celâl Bayara açık mektubu

Mektubunda Celâl Bayar'a karşı ağır kelimeler kullanan Kenan Öner Demokrat Partiden de istifa etti

Demokrat Parti İstanbul Vilâyet kongresi bu sabah saat 10 da Kristal sarayda ve delegeler topruğu girdi. Aralarında Kenan Öner meseleli seçilmişlerdi. Söylenen sözlerden Kenan Öner tarafdarları partiyi kaybedecekleri anlaşılıyor. Demokrat Parti kongresinin ist gün akşam mahkemeleridir.

Celâl Bayara gönderdiği açık mektubu Partiden de istifa eden Kenan Öner

Yunan çetecileri ağır kayıplara uğruyorlar Son 24 saat zarfında 300 çeteci öldürüldü

Atina 16 (AP) — Bugünkü ele geçirilerek, çetelerin elinde bulunan 60 esir kurtarılmıştır.

Harbiye Bakanlığında bu terbiye yapılmaktadır. Parasız dağıtılan parasız yarıya düşürülen bir çete 110 kişilik telefat vermiştir. Diğer haberlere göre de, son 24 saat zarfında öldürülen çetecilerin sayısı 300 ü aşmıştır.

Günler Geçerken: şişli kaymakamlığı?

Bazı köylerin nahiyeye ve nahiyelerin kaymakamlık seline sokulduğunu gazetelerde okuduk. Peki, şu bizim Şişli hâli «Bucaksız» halinde kalacak, bir türlü çitlenemeyen mi? Projeleri yapıldı, hudutları tayin edildi aylarca o işle uğraşılı şâ bugün, ha yarın karar çıkacak» denildi idi. Yular geçti, bir daha sözü ağıza alınmadı. Tasarı bir gavya kuyusuna düştü, gitti. Bu nası nahi-yedir ki gerek müfessit, gerek müessit, gerek mamurluk bakımından değme vilâyetlere üstündür; kendi başına bir kaç mebus çıkarabilir ve İstanbul'dan alınp da başka bir yere taşınabilir sayılı, güzel şehirlerimizden biri olur, övünülür.

Sekiz on seneden beri mütemadiyen gelişen, yeni yeni bihâ-larla ve artan nüfusla genişleyen Şişli bugün âdetâ müstakil bir şehirdir; eskiden aksi veriş için İstanbul'un mühtelif semtlerine, bilhassa Beyoğluna gitmek mecburiyetini duyan ahali artık bütün ihtiyaçlarını yerinde temin edebilmektedir. Nesi eksiktir ki? Sinemaları, gazinoları, kahvehaneleri, bahçeleri, pastahaneleri, sekerkerleri, pazar mahalleri her şey vardır. Son yıllarda öyle mağazalar açılmış, Harbiye - Osmanbey arası çeşitli dükkanlarla öyle bezemmiştir ki gıda maddelerinin nadir envanından tutunup da giyim kısımlarına kadar her ihtiyacı karşılayabilecek kadar bulunmaktadır. Ayrıca Şişlinin caddeleri genişler, Zerafet, ekseriyeti temizdir; halkı da yine ekseriyeti zevk sahibi, zevk ehli-dir. Sımdı otobüslerin çoğalmasından da şehre gidip gelme müddetinin hem kısaltıldığı, hem de rahat hale getirildiği için uzaklık meselesi de halledilmiş, bu semte rahbetini artması sağlanmıştır.

Hangi noktadan bakılsa Şişlinin kaymakamlığa çevrilmesinden haklı, tabii ve ıztımlu bir iş yoker. Habuki bura ahali hükümetle alakalı muameleleri için epcekte güçlüklerle uğramaktadır. Beşiktaş ve Beyoğlu kazaalarına bağyanmak zorunda bırakılmaktadır. Niçin? Surtu da hatırlanmaz ki mebus seçimi muamelelerinde Şişlinin nahiyeye halinde bulunması bir sürü aksaklıklara ve iş usamalarına sebebiyetmektedir. Mesele yalnız o itibarıyla tetkik edil-se kazıya tahvil kararının bir an önce çıkarılması tabiiyedir. Eğer bu koca semt kaymakamlık olmağa lâyık ediyorsa İstanbul'daki diğer bir çok kazanın da sebep ve hikmeti kalmaz. Öbürlerini de nahiyeler haline getirmeli, kazaların yükünden kurtulmalıdır. Zira Şişli nahiyeye seline ihlîyaca kıfayete ediyorsa diğerleri neden kaymakamlık olsun?

Refik Halid KARAY

B. Mithat Nemli ticaret odası reisliğinden çekildi İstifa şehrimiz ticaret âleminde teessür uyandırdı

Haber aldığımız göre, İstanbul Ticaret ve Sanayi odası idare heyeti reisli B. Mithat Nemli istifa etmiş ve istifasının Ticaret Bakanlığında gönderilmiştir.

İstifanın hakiki sebebi hakkında baş vurduğumuz yerlerden mevzuat mahallinde elde etmek mümkün olamamıştır. Yalnız muhtemelen «bir nokta varsa, o da B. Mithat Nemli'nin Oda reisliğinden çekilmesi haberi»nin gerek Ticaret odası mahallinde ve gerek şehrimiz Ticaret âleminde derin bir teessür uyandırmıştır.

Yirmi seneden beri faaliyet olarak İstanbul Ticaret odası reisliğini ifa eden B. Mithat gibi gerek memleket içinde, gerek Avrupa memleketlerinde, Amerika'da büyük itibar sahibi bir zatın her hangi bir sebeple olursa olsun, Oda reisliğinden uzaklaşması hiç şüphesiz çoktur ki, bu teşekkül için teşkilat müddetini olmayan bir tayyide bir büyük bir temsil kabiliyeti kazanmış bulunuyoruz.

Ticaret odaları reisleri, idare heyeti âzaları arasında Ticaret Bakanlığınca tayin edildikleri göre, B. Mithat Nemli, istifasının Bakanlıkta gönderilmiştir. Ticaret odası, Bakanlığın bu istifayı kabul etmiş olduğu kanısadı vardır.

Esğaların dili olsaydı... Büyük Hikâye Yazan: MEBRUR ALEVOK Bugün 4 üncü sahifede

B. Mithat Nemli

Suriye'de kolera hastalığı sönüdü

Şam 16 (AA) — Suriye Sağlık Bakanlığı tarafından neşredilen bir tebliğde, kolera salgınının sona erdiği ve işlecek cumartesi gününden itibaren bütün tahdid edici tedbirlerin kaldırıldığı bildirilmektedir. Resmen kaydedilen 43 vakadan ancak 21 i ölüme sebebiyetmiştir.

Polis kanunu

Ankara 17 (Telefonla) — Adalet komisyonu bu sabah saat 10 da toplanarak polis vaziyeti ve salâhiyet kanununun bazı maddelerini değiştiren tasarıyı görüşmeye başlamıştır.

İstanbul civarında yirmi beş milyon ton linyit bulundu

İstanbul ve civarına enerji kaynağı bu linyit ile 100 yıl sağlanabilecek

Ankara 17 (Telefonla) — İstanbul Şişliharada elektrik santralinde 20-25 kilometrelik bir mesafede Boğazla Terkos gölü arasında ki sahada istisnadî değeri çok mühim olan 25 milyon ton istatarda linyit kömürü bulunmuştur. Matehassasların tetkikleri göndeki balde yalnız 7 kilometre genişliğinde olan Mandıra dereesi 10 Havuzunda derinliğin arasında kalmakta, bu sahada dışındaki arzide linyit yataklarının daha mühim bir miktar tutacağı da kuvvetle umulmaktadır.

İstanbul ve civarının enerji ihtiyacını yaklaşık 100 yıl için mühtesasan bu linyit ile sağlanabilecektir. Bulunan kömürün teşekkül şekline göre en fazla 7 - 8 ay sonra kömür istisnasal mümkün olacaktır.

Diğer taraftan İstanbul elektrik fabrikasının ihtiyacı ortalamak olarak 300 bin ton hesap edilmiş ise bir ton linyitin yarım ton taş kömürüne müvafık olması esnasına göre her yıl 150 bin ton taş kömürü tasarruf edilmiş olacaktır.

İki yeni şilebiniz 15 güne kadar geliyor Ankara 17 (Telefonla) — Amerika'dan satın aldığımız 10 gemiden Viktorya Ulı Yorgat ve Corvü adındaki gemilerin yola çıkıldığı haberi alınmıştır. Bunlar, 15 güne kadar İstanbul limanına gelecektir.

Hülya salıncağının ipi kopunca? KUMRULAR

Romanında bu macerayı Genel Teftik anlatacak

DİKKATLFR: Hani kırtasiyecilik kalkıyordu?

P. T. T. İdaresi bu sene yarıya taktilerini ödemeğe giden halktan yeni beyannamaya istiyor. Vatandaş, 200 - 500 lirasını verir, hükümetin propagandasında diktirerek için çirine radyo makinası koymuş, ruhsatnamesini almış; senelik ödaktını ödemek için postabane güdelerinde kuzu gibi sürüye kalmış, robot bekliyor. Eline bir makbuz kağıt veriliyor. — Bunları doldurun; imza edip getirin. O zaman parayı alınız, diyorlar.

İste kırtasiyeciliğin kalktığına parnak deşil! Radyo makinası boculursa, bekaasına saldırsa, yer deşiltilirse zaten haber veriliyor. Köti bir maksatla kullanılan haberi zaten vermez... Böyle kırtasiyeciler, hem memura, hem iş sahibine fazla külfet... Kâğıt ziyânı...

irKedi

İrKedi... mışlar ve unu- fık bir nota...

RADYO TELEFON, TELGRAF HABERLERİ

Sıra Finlandiyada

Br paket izense işi, Stalinin izinsizle Finlandiyaya bir nota verildi...

Türkiyede Basın Hürriyeti

A.P. Ajansının, Türkiye'de basın hürriyeti olmadığını söylediği telgraf, Teğisler uyandırdı

Amerikan Büyük Teğisleri ve Amerikan yardım heyeti sözünü, Türkiye'de basın hürriyeti bulunduğuna beyan ediyor...

Bağkalede devam

Tehlike karşısındayız

Ças 1 saatli birliği daha önemlisi haberi emekle beraber, varlık devranında...

İkamet veresiisi

Kırsaklardan kira bedeli...

Akşam, 27 (Hıms) - Bütün şehirlerde oturan gayrimüslim evli ve kızımlardan ikamet veresiisi...

PAKİSTAN'DAN Raporlar

Himalayalarda... Bir dağa değil bir iklimi ırmanyoruz

Köprünün bir başında Pakistan öbür başında Keşmir dağları

Müslümanlar - Ahad (Kashmir) - Güneş, kara bulutlar değil yökülmüyor...

Çekoslovakya'da

İki ay içinde, Karne normal bir işi kolay oldu...

275 milyon dolarlık münazam fahişaltı

275 milyon dolarlık münazam fahişaltı... 1947 yılında...

Profesörler Derneği

Profesörler Derneği... 28 Ocak'ta...

Abdül Kadir, Tıccar Odası

Abdül Kadir, Tıccar Odası... 28 Ocak'ta...

Şuğu cinayeti failini mekân oldu

Şuğu cinayeti failini mekân oldu... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

Yahesun basın matbaası

Yahesun basın matbaası... 28 Ocak'ta...

DENİZCİLİK

63 yıldır tersanesiz kalan devlet

Amerikan yardımı ile göçlük tersanesi, tam tersane olur da yeni gemiler yapmağa başlarsa, tersanesiz devlet olmaktan kurtulacağız

Amerikan Türkiye yardım heyeti deniz grupunu sel olan anı... Tersane, 100 milyon dolarlık... 1908 meşrutiyetten sonra tersanemiz... 1908'de meşrutiyet ilan edilmiş... Tersane, 100 milyon dolarlık... 1908 meşrutiyetten sonra tersanemiz... 1908'de meşrutiyet ilan edilmiş...

Kadıra ve kalın devrinden sonra

Kadıra ve kalın, yeni bir hükme... Tersane, 100 milyon dolarlık... 1908 meşrutiyetten sonra tersanemiz... 1908'de meşrutiyet ilan edilmiş...

Demir ve çelik gemiler devrinden tersanemiz

1954 den sonra, tersanemizde parti... Tersane, 100 milyon dolarlık... 1908 meşrutiyetten sonra tersanemiz... 1908'de meşrutiyet ilan edilmiş...

Yeni tersane kurmak fikri

Tersane kurulmasından sonra, tekrar yeni tersaneler kurmak fikri... Tersane, 100 milyon dolarlık... 1908 meşrutiyetten sonra tersanemiz... 1908'de meşrutiyet ilan edilmiş...

MÜZİK

İstanbul Filarmoni Derneğinin sekizinci konseri

Solist: Gaspar Cassado

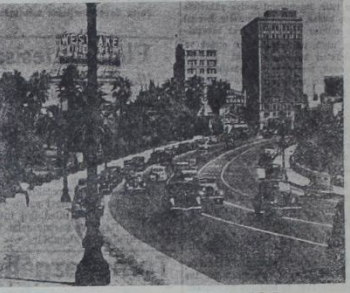
Musikçilerin ziyareti eden müzik sanatçıları... Gaspar Cassado'nun sanat atılımı... Gaspar Cassado'nun sanat atılımı...

SİNEMA

Hollywood, kendini toplanmazsa, 2 sene sonra yıkılacakmış

Charlie Chaplin ve Pierre O'Connell bunu açığa söylüyorlar

Sinema şehri Hollywood'un büyük bir buhran geçirmekte olduğu... Charlie Chaplin'in açık ve katı sözlü Amerika sinema mahallisinde...

Hollywood'un meşhur bulvarından bir görünüş

Loti'nin Izdivaç romanı filme çekiliyor

Tahitil adasında geçen bu filmin çevrilmesi bir buçuk sene sürecektir

Tahitil'de genç kız

Tanımam Fransız rejisörlerinden Julien Duvioler İngiltere'de... Anna Karenine filmi hakkında...

8/8/1948

U L U S

BİR İHTİLAFIN İÇYÜZÜ

Tito'y u afaaz edtiren sebeper

Derleyen: **Nermin ABADAN**

Soğuk savaşta en önemli rolü olan bir taraftır. Tito, Balkanlar'da komünizmin yayılmasını önlemeye çalıştı. Yugoslavya'nın komünist lideri olarak, Tito'nun Balkanlar'da komünizmin yayılmasını önlemeye çalıştığı, Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak...

Kocam General G. C. Marshall

Katherine T. Marshall

Harika ilaç

Streptomycin bir imtihan geçiriyor

Streptomycin'in faydalı olduğunu, fakat iyi kullanılmazsa zararı olabileceğini biliyoruz. Fakat bu ilaç, insanda veremeye karşı mükemmel bir şekilde kullanılmıdır.

Çeviren: **İzzet TARHAN**

Geçen yıl Amerika'da büyük bir önem kazandı. Streptomycin'in keşfi, veremeye karşı mükemmel bir şekilde kullanılmıdır. Fakat bu ilaç, insanda veremeye karşı mükemmel bir şekilde kullanılmıdır. Streptomycin'in keşfi, veremeye karşı mükemmel bir şekilde kullanılmıdır. Streptomycin'in keşfi, veremeye karşı mükemmel bir şekilde kullanılmıdır.

Tito ile mülakat

Marşal'ın Tito ile mülakatı, Balkanlar'da komünizmin yayılmasını önlemeye çalıştı. Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak...

Tito ile mülakat

Marşal'ın Tito ile mülakatı, Balkanlar'da komünizmin yayılmasını önlemeye çalıştı. Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak...

Tito ile mülakat

Marşal'ın Tito ile mülakatı, Balkanlar'da komünizmin yayılmasını önlemeye çalıştı. Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak...

Tito ile mülakat

Marşal'ın Tito ile mülakatı, Balkanlar'da komünizmin yayılmasını önlemeye çalıştı. Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak, Tito'nun komünist lideri olarak...

İTALYA'DA

Komünist liderine sıkılan kurşunlar

- Son suykastın hikayesi -

Antonio Palante'nin bir ihtilafın içyüzü. Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak...

Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak...

Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak...

Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak...

Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak...

Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak...

Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak...

Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak, Palante'nin komünist lideri olarak...

SARK BULBULU
Muallâ İŞİK
İnci Gazinosunda
Reviz komedi

KOLYNOS
DENTAL CREAM
Dis
Macunu

Şeker karaborsası
İflâs ediyor

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, Sovyet yayılması tehlikesine karşı Truman Doktrini kapsamında Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardımda bulunmuştu. Daha sonra Avrupa'nın kalkındırılması meselesi ortaya çıkmış ve ABD ekonomik yardım programı olan Marshall Planı'nı ortaya çıkarmıştı. ABD'nin bu çevreleme politikası iki kutuplu dünya düzeninin ortaya çıkmasında etken olmuştu.

Türkiye de bu yardım kapsamında yeterli altın ve döviz rezervine sahip olduğu ve savaş yıkımı yaşamadığı için başta Plana dâhil edilmese de Sovyetlere karşı Orta Doğu'nun kalesi tanımlamalarıyla Marshall Planı kapsamına alınmıştı. ABD, yardım karşılığında Türkiye'den Avrupa'nın gıda ihtiyacını karşılamasını istemişti. Tarıma dayalı kalkınma programı Türkiye'de Amerikalı uzmanların tavsiye ve denetiminde başlamış, bu çerçevede de tarım, mali, bayındırlık, maden gibi alanlarda yardımlar yapılmıştı. Askeri alandaki yardımlar ise devamlılık göstermişti.

Amerikalı uzmanların yorumları Türk basınında sık sık yer almış ve köşe yazarlarınca da destek görmüştü. Türkiye'nin yeni müttefiki Türk hükümeti ve Türk basını tarafından memnuniyetle kabul edilmiş ve Sovyetlerle olabilecek herhangi bir sorunda ABD'nin Türkiye'nin yanında olacağı düşüncesi yerleşmiş ve dış politikası bu bakış açısına göre oluşturulmuştu. Ekonomik ve siyasi bu değişimler Amerikan kültürünün de Türk basını tarafından kabul edilmesini ve tanıtılmasını getirmişti. Tarıma bağlı sanayiye dayalı ekonomik kalkınma hedef olmuş ve eğitim sisteminde de bu yönde değişimler gerçekleşmişti. ABD'nin demokratik dünyayı korumanın yolu olarak komünizmle mücadele etmek gerektiğine dayanan siyaseti Türkiye'de de uygulama alanları bulmuştu. Tüm bu ekonomik gelişmelerinin sağlanması için de Amerika'dan makine ve teçhizat ithalatı yapılmıştı. Türkiye, Marshall Planından yararlanmak istemesiyle, demokrasisini de geliştirmeyi vadetmiş ve bu süreçte çoğulcu demokrasiye

geçerek önemli bir adım atmıştı. Demokratik adımların Türk siyasal hayatını değiştirmesi yanında ÷lkede çeşitli değişimler de yaşanmaya başlanmıştı. Bu değişimler yazılı basının Amerikan siyasetine, yaşam tarzına olan ilgisinin artmasına neden olmuştu.

ANAHTAR KELİMELEER: II. Dünya Savaşı, Truman Doktrini, Marshall Planı, SSCB, ABD, Türk Basını, Türk Dış Politikası,

ABSTRACT

The USA supplied military aid to Greece and Turkey after Second World War within the scope of Truman Doctrine against the peril of Soviet Expansion. Thereafter, the issue of economic redevelopment providing aid to Western Europe emerged and Marshall Plan also known as the European Recovery Program, was introduced by USA. The containment policy of the USA led to the emergence of bipolar World order. Even though Turkey, at first, was not attached to the plan as it had enough gold and foreign exchange reserves and did not go through war destruction, it had been already taken into the scope of Marshall Plan as a stronghold of Middle East against the Soviets.

The USA had demanded the supply of food needed for Europe from Turkey in return for an aid. Agriculture- based development programme began under the control and through the suggestions of American experts in Turkey and within this frame, aids were provided in agricultural, financial, public Works and mining sectors as well as military aids. The comments of American experts frequently appeared in Turkish press and also got supported by columnists,too. The novel ally of Turkey was embraced by Turkish government and press and the thought that the USA would back Turkey up in any kind of trouble with the Soviet settled and its foreign policy was constituted pursuant to this viewpoint. These economic and political changes brought about the acceptance and familiarization of American Culture by Turkish Press as well.

Economic development based on agricultural industry became the target and in the educational system, there had been such changes thataway.

The politics of the USA which grounds on the fact that there must be a challenge for communism so as to protect the democratic world, found the application areas in Turkey too. In order for the supply of all these economic developments to happen, the import of the machinery and equipment from the USA was implemented. Turkey made a covenant to improve its democracy with its demand of utilizing from the Marshall Plan and during this term, it took a considerable step by adjourning to pluralist democracy as well as the democratic steps altering the Turkish political life and also various changes started to happen in the country, too. These changes led to upsurge of interest of print media on American lifestyle and politics.

KEY WORDS: Second World War, Truman Doctrine, Marshall Plan, USSR, USA, Turkish Press, Turkish Foreign Policy.

